

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІ –
МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ**

тези доповідей загальноакадемічної
підсумкової науково-теоретичної конференції,
присвяченої Дню науки
(Київ, 18 травня 2012 року)

Київ 2012

УДК 34
ББК X
П685

Костицький М.В.

Джу́жа О.М.
Колодій А.М.

Заїка Ю.О.
Кузьменко О.В.
Користін О.Є.
Савченко А.В.
Удалова Л.Д.
Шевченко В.Ф.
Хохліна О.П.
Никифорчук Д.Й.
Чернявський С.С.

Весельський В.К.
Василевич В.В.
Мозоль А.П.
Маруніч І.І.
Бодюл Є.М.

Редакційна колегія:

доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України

доктор юридичних наук, професор
доктор юридичних наук, професор, член-
кореспондент НАПрН України

доктор юридичних наук, професор

доктор юридичних наук, професор

доктор юридичних наук, професор

доктор юридичних наук, професор

доктор історичних наук, професор

доктор психологічних наук, професор

доктор юридичних наук, професор

доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник

кандидат юридичних наук, професор

кандидат юридичних наук, доцент

кандидат юридичних наук, доцент

кандидат філологічних наук, доцент

кандидат юридичних наук

Упорядники:

Бодюл Є.М. – кандидат юридичних наук,
Калиновський О.В. – кандидат юридичних наук

Відповідальний редактор:

Джу́жа О.М. – доктор юридичних наук, професор

*Рекомендовано до друку радою з наукової роботи Національної академії
внутрішніх справ (протокол № 5 від 14.05.2012 р.)*

У збірнику представлені узагальнені тези доповідей та виступів учасників загальноакадемічної підсумкової науково-теоретичної конференції “Правові дослідження молоді – майбутнє України”, присвяченої Дню науки, яка відбулась 18 травня 2012 року в Національній академії внутрішніх справ.

Тези в стислому вигляді висвітлюють результати наукових досліджень ад’юнктів, здобувачів, курсантів, слухачів та студентів академії з актуальних проблем науки та юридичної практики, боротьби зі злочинністю, вдосконалення діяльності правоохоронних органів. Матеріали подано в авторській редакції.

Правові дослідження молоді – майбутнє України: Тези загальноакадемічної підсумкової науково-теоретичної конференції, присвяченої Дню науки, 18 травня 2012 р. [Текст] – К: Нац. акад. внутр. справ.–2012.– 156 с.

**ББК X
П685**

© Національна академія внутрішніх справ, 2012

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Коваленко Валентин Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

**Доброго дня шановні колеги, ад'юнкти, слухачі, курсанти,
студенти і молоді науковці!**

Радий нагоді привітати усіх Вас від імені Вченої ради, ректорату, науково-педагогічного складу академії та від себе особисто з професійним святом – Днем науки, якому й присвячено підсумкову науково-теоретичну конференцію «Правові дослідження молоді – майбутнє України».

Проведення цієї конференції в Національній академії внутрішніх справ стало традиційним, і щорічно приурочується вищезгаданому святу.

Ця конференція є завершальним науковим заходом, на якому підводяться підсумки напруженої роботи перемінного складу академії на науковій ниві. Вона поєднує в собі роботу кращих представників курсантсько-студентського загалу академії з святковими урочистостями нагородження найрезультативніших молодих науковців.

Виняткової актуальності тематика цієї конференції набуває в умовах взятого керівництвом держави курсу на системне реформування усіх сфер діяльності українського суспільства, і перш за все його правової сфери.

Сьогодні назріла потреба у модернізації багатьох галузей вітчизняного законодавства, починаючи з Конституції України, і закінчуючи нормативно-правовими актами, що конкретизують галузеве законодавство.

Згадана правова реформа має сприяти розбудові у нашій країні суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, та незалежного від неї, самодостатнього громадянського суспільства.

Необхідність системних змін у правовій сфері зумовлюється потребами покращення соціально-економічного становища громадян України, гармонізації національного законодавства з законодавством Європейського Союзу, колізіями політичної системи та іншими нагальними по потребах українського соціуму.

Тому, метою правової реформи в Україні має стати оптимізація вітчизняної системи права задля адекватного реагування на

адміністративно-політичні, соціально-економічні та гуманітарно-культурні потреби сьогодення.

У цьому контексті хочеться зазначити, що наш навчальний заклад не стоїть осторонь процесів реформування, а у межах своєї компетенції сприяє правовій реформі. Так за останні три роки можна помітити прогресивну динаміку як кількісних показників наукової діяльності колективу академії, зокрема зростання кількості захистів дисертацій, підготовки та видання наукових праць, створення об'єктів права інтелектуальної власності, виходу друком наукових публікацій; так і якісних показників, зокрема – перемог у всеукраїнських олімпіадах з навчальних дисциплін, конкурсах наукових видань, конкурсах студентських наукових робіт та деяких інших.

Присмнено відзначити посилений інтерес слухачів, курсантів і студентів академії до наукового пошуку шляхів розв'язання актуальних проблем теорії і практики державотворення, розбудови громадянського суспільства, удосконалення діяльності правоохоронних органів.

Переконаний у тому, що метою цієї конференції є не лише підбиття підсумків, визначення найкращих, а й подальше стимулювання досягнення вагомих результатів на науковій ниві, яка є запорукою успішної практичної діяльності.

Очевидно, що у конструктивній полеміці загальноакадемічної підсумкової науково-теоретичної конференції «Правові дослідження молоді – майбутнє України» будуть озвучені нові ідеї, здатні прискорити реформування правової системи України.

Бажаю всім учасникам плідної і цікавої праці, та маю впевненість у тому, що у процесі роботи конференції кожний з Вас інтелектуально збагатиться новими поглядами щодо сутності актуальних проблем вітчизняної правової системи та наблизить їх вирішення.

Джука Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
профектор Національної академії внутрішніх справ з наукової роботи

Шановні колеги, дорогі друзі!

У цей весняний день дозвольте мені привітати Вас з підсумковою науково-теоретичною конференцією «Правові дослідження молоді – майбутнє України», присвяченій Дню науки.

Слід зазначити, що тематика конференції є науковою відповіддю на ті зміни, які відбуваються в українському суспільстві. Сьогодні ми працюємо у досить складних умовах. Реформа політичної системи, непрості соціально-економічні реалії

вимагають від нас концентрації зусиль, самовідданості та виваженості у прийнятті практичних рішень.

Я радий бачити в цій залі авторитетних фахівців – науковців, викладачів, а також наше молоде поповнення – краших вчених-початківців, які роблять перші, але досить впевнені та результативні кроки у науці.

Безперечно, якість освіти і науки, професіоналізм, патріотизм – це ті чинники, які сьогодні формують соціальну політику всіх провідних країн світу, адже висококваліфіковані, самовіддані фахівці є запорукою стабільності економіки та правопорядку в державі.

Щорічно в академії проводиться низка заходів наукового характеру за участю молодих учених. Зокрема, у межах Всеукраїнського фестивалю науки з нагоди професійного свята працівників науки, з метою популяризації наукових досягнень та піднесення престижу науки, в академії було організовано та проведено такі заходи:

- 23.03.2012 року – підсумкова науково-практична конференція ФПКП БНОН на тему «Протидія підрозділами БНОН незаконному обігу наркотиків»;

- 23.03.2012 року – підсумкова науково-теоретична конференція наукового товариства ННУ на тему «Інтеграція науки і практики як механізм ефективного управління органами внутрішніх справ»

- 28.03.2012 року – наукова конференція курсантів ФПСП «До 95-ї річниці початку української революції 1917-1921 років»;

- 09.04.2012 року - науково-практична конференція на тему «Футбольні фанати та насильство»;

- 09.04.2012 року спільна з Управлінням освіти Солом'янської районної в місті Києві Державною Адміністрацією та Київською міською організацією Союзу юристів України науково-практична конференція на тему «Профілактика та протидія адміністративним правопорушенням та кримінальним злочинам серед неповнолітніх»;

- 12.04.2012 року – науково-практичний семінар «Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України».

- 12.04.2012 року – підсумкова науково-теоретична конференція наукового товариства курсантів ННПСКМ «Актуальні питання правової науки у XXI столітті».

- 18.04.2012 року - круглий стіл на тему «Актуальні питання розкриття та розслідування злочинів»;

- 19.04.2012 року – підсумкова науково-теоретична конференція ННПП на тему «Теоретичні та практичні питання сучасної науки»;

- 19.04.2012 року – тематичний вечір з проблем криміналістики та кримінального процесу «Нове кримінально-процесуальне законодавство: наукове та практичне значення»;
- 19-20.04.2012 року - конкурс наукових робіт та всеукраїнська науково-практична конференція слухачів і студентів ННІЗДН на тему «Державотворення та право творення в період реформ: питання теорії та практики»;
- 20.04.2012 року – підсумкова науково-теоретична конференція ННІПКГ БПС на тему «Права людини в діяльності української міліції»;
- 21.04.2012 року – підсумкова науково-теоретична конференція ННІПСК «Актуальні питання теорії та практики в слідчій та експертно-криміналістичній діяльності»;
- 25.04.2012 року – міжвузівська науково-теоретична конференція «Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні», присвячена 35-річчю створення кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права;
- 25.04.2012 року – підсумкова загальноліцейна науково-практична конференція «Знавці права»;
- 25.04.2012 року кафедрою кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС проведено круглий стіл на тему «Запобігання проявам корупції в Україні»;
- 26.04.2012 року - міжвузівська науково-практична конференція на тему «Сучасна Україна в умовах глобалізації»;
- 27.04.2012 року – підсумкова науково-теоретична конференція наукового товариства курсантів ФПКСП на тему «Реформування кримінальної юстиції та забезпечення захисту конституційних права громадян України»;
- 27.04.2012 року – круглий стіл «Охорона громадського порядку під час проведення несанкціонованих масових заходів».

Необхідно зазначити, що за останній час спостерігається значна активізація науково-дослідної роботи курсантів і студентів, що в першу чергу є наслідком сумлінного ставлення до цієї роботи наукового-педагогічного складу академії. Окремо хочу подякувати керівникам гуртків та науковим керівникам, які допомагають молодим вченим у підготовці наукових робіт і тим, хто передає свій багатий науковий, педагогічний та життєвий досвід.

Академія пишається колишніми і нинішніми учасниками та переможцями Всеукраїнських, міжнародних конкурсів, конференцій і олімпіад (Ляцковська К.В., Гаврутенко Н.С., Бакал А.І., Оберемок А.В., Парандиш В.В., Індюкова В.В., Поптанич Ю.М., Бреус С.М., Сальнікова У.О., Панченко Є.В., Ковальчук Л.Ю., Топчай І.В., Титко А.В., Пожоджук Р.В.,

Вербієць А.В., Джиба В.В., Мічкодан К.І., Щербак І.С., Білоус М.А. та багато інших).

Впевнений, що сьогоднішня конференція стане не лише підсумком проведеної науково-дослідної роботи, а й надасть імпульс для подальших творчих пошуків у науковому забезпеченні протидії злочинності, особливо з такими її новими, небезпечними проявами як кіберзлочинність, транснаціональна злочинність та іншими антисоціальними наслідками процесів інформатизації та глобалізації.

На завершення ще раз вітаю всіх присутніх зі знаменною науковою подією, якою є сьогоднішня конференція, та хочу побажати її учасникам плідної роботи, активного обміну думками, досвідом та науковими здобутками.

Бажаю Вам нових звершень у науковій і педагогічній діяльності, творчого натхнення, здоров'я та успіхів.

СЕКЦІЯ 1:
ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВЧОГО
ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ**

студент 2-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Бураченко Анастасія Миколаївна

Науковий керівник: викладач кафедри загальноправових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Кулик Т.О.

Правова система є надзвичайно важливим правовим явищем для країни. Саме її специфіка визначає яким чином будуть реалізовані та захищені права та свободи людини та громадянина, і наскільки ефективно це все буде здійснюватися, звичайно ж і законодавча процедура для кожної окремо взятої країни матиме свої особливості. Які обумовлені закономірностями розвитку даного суспільства, його історичними, національними та ін. характерними ознаками.

Законодавчий процес - це процедура ухвалення закону, яка складається з певних стадій - самостійних, логічно завершених етапів і організаційно-технічних дій. Практика діяльності нашого парламенту показала, що існує багато проблем законодавчого процесу на всіх його етапах. Оскільки законодавство регулює майже всіх сфери суспільного життя, то проблеми законодавчої процедури є проблемами кожного з нас. Від того як ми будемо удосконалювати механізм законодавства буде залежати рівень нашого з вами життя, а світова практика як найкраще може в цьому нам допомогти.

Актуальність даної теми полягає у тому, що законодавчий процес України як процес діяльності уповноважених органів по створенню нормативних актів, що мають найвищу юридичну силу, включаючи його особливості, як у романо-германської, так і англо-саксонській правовій сім'ї потребує наразі нових шляхів вдосконалення і законодавча практика Великобританії може слугувати тим ресурсом де ми зможемо черпати корисний для себе досвід.

Теоретична актуальність полягає в адекватній оцінці того наскільки відмінні між собою особливості англосаксонської та романо-германської правової системи, зокрема законодавчого процесу в цих сім'ях. Практична актуальність зумовлена впливом

філософсько-правових концепцій на сьогоденну практику законодавчих реформ нашої держави, особливо у період трансформації інституціональних зразків поведінки, зрештою змінюються цілі та засоби реалізації соціальних прав та обов'язків, встановлюються нові правила правової взаємодії. А також завданням створення науково-обґрунтованої, комплексної системи управління законодавчим процесом.

Правова система Великобританії є однією з провідних систем світу. Законодавчий процес є багатограним і неординарним для нашого розуміння. Ефективність реалізації права залежить зокрема від історико-правових традицій, наявності специфічного стилю мислення у громадян та особливого авторитетного становища суду у суспільстві.

Отже, у англо-саксонській системі право має за своє сутно, скажімо так «суддівський» характер, та сам його зміст визначалося і визначається діяльністю суддів. Саме їм у цьому питанні надана прерогатива.

Судова практика, якщо йде мова про загальне право, то і є не що іншим, як правотворчою діяльністю. Вона відіграє надзвичайну, фундаментальну роль не лише у створенні прецедентів, а й взагалі реалізації їх в життя. Сам статус прецеденту являє собою його офіційне визнання, обов'язковість та беззаперечне виконання.

Судова практика є визначальним фактором у законодавчому процесі Великобританії. Вона впливає навіть на акти законодавства, оскільки хоч прецеденти за своєю силою та природою підпорядковуються нормам, закріпленим у законах, але право інтерпретації цих норм належить саме суддям при вирішенні конкретної справи.

Також судова практика відіграє значну роль у тому, що саме завдяки їй визначаються основні принципи англійського права, а статут лише деталізує їх. Звичайно ж не можна відкидати роль парламенту яку надана можливість виступати як одному із законодавчих органів, до його компетенції належить створення статутів. Для англійського права характерна така особливість як посилення верховенства статутного законодавства.

Сама взаємодія між статутами і прецедентами виражається в тому, що принципи англійського права встановлюються саме в суддівських актах, а статут лише детально їх закріплює. Все це обумовлено історично, у той час, коли створювалось загальне право законодавства було обмаль.

Суб'єктами законодавчої ініціативи є не тільки депутати двох Палат, а й уряд. А в нас крім Верховної ради і Кабінету Міністрів, право законодавчої ініціативи має Національний банк і Президент України.

Якщо обидві палати у Великобританії приймають законопроект, то він промульгується монархом, тобто санкціонується і підписується королевою, а потім публікується в офіційному виданні. А в Україні всі закони промульгує Президент України. В Україні Законодавчий процес - це процес, який розпочинається із законодавчої ініціативи або внесення законопроекту до парламенту, охоплює реалізацію законодавчої ініціативи у парламенті і завершується введенням в дію закону.

Особливість законодавчого процесу Великобританії полягає в тому, що обговорення законопроекту у другому читанні відбувається до розгляду його в постійному парламентському комітеті, друга особливість виражається у тому, що верхня Палата може відкласти законопроект на рік (як що ж законопроект стосується фінансової сфери то не більше, ніж на місяць), але протягом цього терміну нижня Палата може ухвалити цей законопроект, проголосувавши за нього на двох чергових сесіях.

Що стосується постійних комісій, то на відміну від інших країн, вони не мають спеціалізованої компетенції. Вони оновлюються кожен раз після передачі на розгляд нового законопроекту. Їх склад формується з врахуванням політичного представництва. Керівників, які є незмінними призначає спікер. На відміну від наших постійних комісій, склад яких є незмінним і які розглядають виключно питання, що віднесені до їх компетенції.

Спеціалізовані комітети створюються при необхідності вирішення питань стосовно законопроектів, які мають відношення до Шотландії та Уельсу. Значна частина комітетів здійснюють контрольні повноваження по відношенню до конкретних міністерств, тобто їх діяльність в чомусь схожа з діяльністю комітетів Верховної Ради України.

Таким чином сам статутний законодавчий процес дуже схожий, по-суті, на наш, хоче і має деякі відмінності, а от суддівське законодавство кардинально відрізняється від нашого.

Також не існує однозначної позиції науковців щодо визначення рішень Конституційного Суду, деякі дослідники не вважають їх навіть різновидом судового прецеденту, але інші обстоюють позицію, що рішення КСУ є обов'язковим до виконання на всій території України, розраховані на застосування необмеженим колом осіб, вони є офіційно визнаними і мають закріплений законодавством загальнообов'язковий характер, тобто їм притаманні деякі риси судового прецеденту, і таким чином, в деякій мірі їх, можна вважати судовими прецедентами, так званими квазіпрецедентами.

Існує багато проблем законодавчого процесу, які є результатом нехтування правилами законодавчої техніки, основоположними

засадами законодавчого процесу, закріпленими в Конституції та інших законах, норм регламенту, зумовлені не належним рівнем правосвідомості та іншими чинниками. Зокрема це: невідповідність законопроектів високому рівню законодавчої техніки; не виправдано скорочення кола суб'єктів права законодавчої ініціативи; число недосконалих і не потрібних проектів законів, порушення правил прийняття законопроектів безпосередньо процедурних, так і етичних народними депутатами, невідповідність первинного проекту тому, що надають комітети; недосконала практика «оприлюднення» закону.

Саме ці проблеми зумовлюють такі незручності та казуси, що зараз існують в нашому законодавстві, поступова реформація та оптимізація законодавчої бази, в якій будуть брати участь парламентарії з невисоким рівнем правової свідомості. Якщо їх воля буде співпадати з волею народу, то тільки таке змістове наповнення законів може ефективно втілюватись в життя.

Влада не може існувати окремо від народу, вони взаємозалежні і тільки в тандемі можуть досягнути успіху. Саме на суспільство повинна опиратись влада, щоб здобути авторитет, тоді і право буде сильним та дієвим. Та коли влада погано виконує свої функції виникають правопорушення. Демократизація товариства, будівництво правової держави потребують нових підходів у формуванні правового поля держави. А формування нових підходів, у свою чергу, потребує особливо зваженого підходу до осмислення теоретичних основ права.

Навряд найближчим часом судовий прецедент основоположним джерелом права нашої правової сім'ї, враховуючи наш менталітет та рівень правосвідомості існує висока ймовірність суддівського свавілля. Теоретично перспектива становлення судового прецеденту як джерела права України є доволі привабливою.

РЕФЕРЕНДУМ І ЙОГО СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ

студент 2-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НА ВС

Борозенець Яна Анатоліївна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загальноправових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НА ВС **Пустовіт Ж.М.**

Стаття 5 Конституції України визначає, що народ є єдиним джерелом влади в Україні. Практика виробила різні форми здійснення безпосереднього народовладдя (прямої демократії).

Проте найбільше визнання і поширення дістали вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування і особливо референдум.

Актуальність наукової роботи обумовлена тим, що сьогодні референдуми стали важливим інститутом безпосередньої демократії. За допомогою референдумів вирішуються найважливіші проблеми в нашій країні.

Метою даної роботи є розкриття поняття референдуму, його видів та соціальної функції.

Завдання даної роботи: визначити поняття референдуму; проаналізувати види референдумів; визначити коло питань, які виносяться на референдум; визначити особливості референдарного процесу.

Конституція України 1996 р. не дає чіткого визначення поняття «референдум», що призводить до неоднозначності тлумачення цього терміна в українських правових, державних та громадських структурах. Але стаття 1 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» визначає «Референдум – це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення». Саме це визначення є загальноприйнятим.

З приводу визначення референдуму є кілька полярних точок зору. Професор Кравченко В. В. зазначає, що «Референдум – важлива форма безпосередньої демократії, що полягає в голосуванні виборців, шляхом якого приймаються рішення з будь-яких питань державного або самоврядного характеру, за винятком тих, котрі згідно з законом не можуть бути винесені на референдум». На думку Орленко В. І. : Референдум – це голосування всього населення держави чи певної його частини з метою вирішення найважливіших питань державного та суспільного життя.

Заслугує на увагу спроба формально-юридичного визначення терміна «референдум» В. А. Дорогіним. Вчений зазначав, що зміст референдуму «полягає в безпосередньому зверненні до виборців для вирішення законодавчого чи іншого питання. Сукупність норм, що регулюють безпосереднє звернення до виборців із законодавчих чи інших питань, становить державно-правовий інститут референдуму».

Заслугою В. А. Дорогіна є те, що він визначив референдум не як синонім всенародного опитування чи його різновид, а як самостійний інститут права та передбачив можливість проведення референдуму не тільки із законодавчих, а й з інших питань.

Що до всеукраїнського референдуму то, предмет волевиявлення народу на визначається конкретним питанням. Як правило,

предметами всеукраїнського референдуму є конституційні положення, законопроекти (закони) та інші найважливіші питання загальнодержавного значення.

Предмети всеукраїнського референдуму визначаються Конституцією України 1996 р. та Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми».

Науці конституційного права відомі декілька види референдумів.

Польський вчений О. Патшалек називає такі критерії класифікації референдумів:

- територіальний критерій сфери застосування референдумів;
- юридична сила результатів референдуму;
- необхідність прийняття конкретного правового рішення саме шляхом проведення референдуму;
- предмет референдуму.

Ці критерії покладені в основу класифікації референдумів у конституційному праві України. З урахуванням загальнотеоретичних досліджень критеріїв класифікації референдумів та положень законодавства про референдуми можна виділити такі критерії розмежування видів референдумів:

За територією їх проведення:

- всеукраїнський референдум;
- місцевий референдум;

За правового силою рішень:

- консультативний;
- імперативний референдум;

За підставами проведення:

- обов'язковий референдум;
- факультативний референдум;

За часом проведення:

- дозаконодавчі референдуми;
- післязаконодавчі референдуми;

За суб'єктами ініціювання:

- ініціативні;
- імперативні;

З погляду порядку проведення референдум можна розглядати як референтний процес, що складається з відносно самостійних процедур, які здійснюються в певній послідовності:

- призначення референдуму;
- підготовка й проведення референдуму;
- голосування й визначення підсумків референдуму;
- опублікування й введення в дію законів і інших рішень, прийнятих референдумом.

Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України, місцеві референдуми - відповідними місцевими Радами народних депутатів.

Місцева Рада народних депутатів також призначає місцевий референдум на вимогу депутатів, які становлять не менш чим половину від загального складу Ради народних депутатів, або на вимогу, підписаному однією десятою частиною громадян України, які постійно проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці й мають право брати участь у референдумі.

Всі стадії референдарного процесу підлегли загальним принципам безпосереднього народовладдя – принципах свободи, справедливості, рівності, гуманізму, демократизму, верховенства права, законності та ін.

Першою стадією проведення референдуму є його призначення. При цьому відзначимо, що розрізняють ініціативу проведення референдуму й ухвалення відповідного рішення про призначення референдуму. Законом детально врегульована процедура реалізації права вимоги проведення референдуму. Зокрема, громадяни України реалізують своє право на ініціативу всеукраїнського референдуму шляхом збору підписів, їх повинне бути не менш 3 мільйонів і підпису на проведення референдуму повинні бути зібрані не менш, ніж у двох третіх областей і не менш, ніж по 100 тисяч підписів у кожній області.

Збирання підписів організують і здійснюють ініціативні групи референдуму, які утворюються й діють у відповідності зі статтями 16, 17, 18 Закону України Про всеукраїнський і місцевий референдуми.

Після завершення збирання підписів ініціативна група в триденний строк становить підсумковий протокол, у якому вказується загальне число підписів, дата реєстрації ініціативної групи, дата закінчення збирання підписів.

Після підписання цього акту група всеукраїнського референдуму в тижневий строк передає підсумковий протокол, акт і вимогу про проведення референдуму в Центральну комісію із всеукраїнського референдуму (як відомо, її функції покладені на Центральну виборчу комісію по виборам народних депутатів України).

У тому випадку, якщо в певний Законом про всеукраїнський і місцевий референдуми строк під вимогою про проведення референдуму не зібрано достатньої кількості підписів громадян України, всеукраїнська або місцевий референдум не проводиться, про що приймається рішення відповідно Президією Верховної Ради України або головою місцевої Ради народних депутатів, у межах території якої пропонувалося провести референдум.

Після ухвалення рішення про призначення настає друга стадія референтного процесу - підготовка проведення референдуму.

На стадії підготовки референдуму відбувається широка кампанія по роз'ясненню населенню мети референдуму, утримуванию питань, які виносяться на нього, а також ознайомлення з порядком голосування. У відповідності зі статтею 8 Закону про референдум, громадянам, політичним партіям, громадським організаціям, масовим рухам, трудовим колективам надається право вільної агітації за прийняття закону або іншого рішення, що виноситься на референдум, а також проти закону або рішення.

Найбільш відповідальну частину референдуму становить голосування й визначення підсумків референдуму. Саме на цій стадії виявляється воля народу й відбувається схвалення закону або іншого рішення. Тому строге дотримання вимог процедури, всіх процесуальних гарантій здобуває тут особливе значення.

Для забезпечення повної волі вибору на референдумі Законом передбачена система певних заходів і правових гарантій по організації й проведенню голосування, які сприяють дотриманню таємниці голосування, недопущенню різних порушень законодавства.

Третя стадія референтного процесу завершується підведенням підсумків голосування на референдумі.

На підставі протоколів дільничних комісій з референдуму міська, районна в місті, селищна, сільська комісія з референдуму визначає: загальну кількість громадян, які мають право брати участь у референдумі, кількість громадян, які одержали бюлетені; кількість громадян, які взяли участь у голосуванні; кількість громадян, які голосували за схвалення поставленого на референдум проекту закону, рішення, і кількість громадян, які голосували проти його схвалення; кількість бюлетенів, визнаних недійсними.

Відповідна комісія з референдуму може визнати результати референдуму недійсними через допущені в ході голосування або під час підрахунку голосів порушення цього Закону.

Проект закону, рішення вважається прийнятим громадянами, якщо за нього була подана більшість голосів громадян із числа тих, хто взяв участь у референдумі.

Референдум визнається таким, що не відбувся, якщо в ньому взяло участь менше половини громадян, внесених у списки для голосування, а референдум з питань дострокового припинення повноважень Верховної Ради України й Президента України визнається таким, що не відбувся, якщо в ньому взяло участь менше двох третин від загальної кількості громадян, внесених у списки для голосування.

Закон, прийнятий референдумом не вимагає видання спеціального акту про введення його в дію. Датою прийняття закону або рішення вважається день проведення референдуму.

У першу чергу потрібно відзначити, що референдум є одним з інструментів реалізації права народного суверенітету й легітимізації владних рішень.

По-друге, референдум є способом формування суспільної думки.

По-третє, у демократичному суспільстві референдум може бути використаний народом як противага рішенням державних органів і органів місцевого самоврядування, які не задовольняють інтереси громадян.

Отже, визначення терміна «референдум» обов'язково повинно розкривати зміст форми безпосередньої демократії і визначати її кваліфікуючі формально-юридичні ознаки з урахуванням таких положень: по-перше, референдум є однією з пріоритетних форм безпосередньої демократії, яка дає змогу трансформувати волю народу в державну; по-друге, референдум є самостійним інститутом конституційного права України; по-третє, зміст референдуму визначається окремими положеннями Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів загальнодержавного та місцевого значення; по-четверте, потенційними учасниками референдуму є громадяни України, наділені правом голосу; по-п'яте, за формою проведення референдум є всенародним голосуванням; по-шосте, рішення референдуму носять імперативний характер, не вимагають санкціонування з боку будь-якого державного органу і є обов'язковими для виконання у випадку всеукраїнського референдуму на всій території України.

СТАТУС ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ

студент 2-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НА ВС

Дем'янюк Надія Михайлівна

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін факультету навчально-наукового інституту права та психології НА ВС **Цапко О.М**

Плюралізм політичної системи як наявність альтернативних суб'єктів політики, які здатні впливати на процес прийняття рішень, є однією з визначальних рис демократії. Будучи потенційним суб'єктом влади та виразником думки певної частини суспільства, що має право впливати на визначення політичного порядку денного,

опозиція як така є важливим об'єктом для наукового дослідження, а її функціонування – для практичного політичного аналізу.

В умовах активного законодавчого закріплення здобутків демократичного розвитку політичної системи, які мають місце після проголошення незалежності України (зокрема, політичного плюралізму, багатопартійності тощо), набуває особливої гостроти питання законодавчого забезпечення діяльності парламентської опозиції як невід'ємного елемента такого розвитку.

Зважаючи на тривалий період повного заперечення існування парламентської опозиції як на законодавчому рівні, так і в науці радянського державного права, питання, що стосуються правового статусу парламентської опозиції, є практично нерозробленими у сучасній теорії конституційного права України. Це призводить до складностей регулювання правового статусу парламентської опозиції в Україні.

Натомість у багатьох зарубіжних країнах, які характеризуються як демократичні або як такі, що мають на меті ними стати, в якості невід'ємної умови вказаної характеристики виступає законодавче закріплення правового статусу парламентської опозиції або, принаймні, гарантій її функціонування. Це допомагає нам охарактеризувати парламентську опозицію в Україні.

Відповідність теми роботи сучасним тенденціям розвитку України обумовлена і тими політичними процесами, що спрямовані на зміну форми правління з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську. За такої трансформації, парламентська більшість та парламентська опозиція відіграватимуть ще більш важливу роль у функціонуванні системи органів державної влади, а отже, потребуватимуть належного законодавчого оформлення своєї діяльності.

Таким чином, актуальність обраної теми та доцільність роботи обумовлена цілою низкою об'єктивних причин. Серед них, зокрема:

1) відсутність цілісного дослідження, в якому мало б місце повне та всебічне розкриття даної теми, що значною мірою обумовлено, на думку автора, новизною даного інституту для політичної системи українського суспільства;

2) необхідність розробки та прийняття на основі ґрунтовного наукового дослідження якісного законодавства, що має врегулювати правовий статус парламентської опозиції в Україні.

Автор ставив собі на меті дослідження є аналіз законодавства та історії функціонування парламентської опозиції в Україні, в зарубіжних країнах та створення наукової бази для розробки законодавства, що регулюватиме правовий статус парламентської опозиції в Україні.

Для досягнення поставленої мети автор вважає за необхідне вирішити наступні завдання:

1) розглянути сутність поняття “парламентська опозиція”, історію його виникнення та формування у вітчизняній та світовій політико-правовій думці, провести теоретико-правовий аналіз поняття “парламентська опозиція” у конституційному праві України;

2) проаналізувати функціонування парламентської опозиції у зарубіжних країнах та визначити особливості такого функціонування в залежності від форми правління у державі; виявити інші обставини, що впливають на формування та діяльність парламентської опозиції у зарубіжних країнах; узагальнивши ці обставини, а також особливості законодавчої регламентації діяльності парламентської опозиції у зарубіжних країнах, виробити рекомендації щодо законодавчого регулювання правового статусу парламентської опозиції в Україні;

3) проаналізувати чинне законодавство України на предмет закріплення у ньому правового статусу парламентської опозиції і надати пропозиції щодо подальшого розвитку і вдосконалення такого закріплення.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини у сфері функціонування парламентської опозиції як невід’ємного інституту політичної системи демократичного суспільства. Предмет дослідження – правове регулювання статусу парламентської опозиції.

Парламентська опозиція – це добровільне об’єднання депутатів парламенту, що здійснюється на основі права, гарантованого конституцією, законодавством або ж закріпленого у конституційних звичаях, які не підтримують офіційний політичний курс глави держави та / або уряду та, як правило, не є членами політичної партії (блоку), яка (який) висунула (висунув) кандидатуру діючого глави держави на виборах глави держави, як правило, не представлені у складі уряду та можуть здійснювати діяльність, спрямовану: на зміну офіційного політичного курсу глави держави та / або уряду, та / або на легальне усунення з посади глави держави або окремих членів уряду, або його відставку в цілому, та / або на контроль за діяльністю глави держави та / або уряду.

Парламентська опозиція в Україні – це добровільне об’єднання народних депутатів України - членів депутатських фракцій, право на яке гарантоване Конституцією України, які не підтримують офіційний політичний курс Президента України або Кабінету Міністрів України та, як правило, не є членами політичної партії, яка висунула кандидатуру діючого Президента України на виборах Президента України, як правило, не представлені у складі Кабінету

Міністрів України і можуть здійснювати діяльність, спрямовану: на зміну офіційного політичного курсу Президента України або Кабінету Міністрів України, або на легальне усунення з посади Президента України або окремих членів Кабінету Міністрів України, або його відставку в цілому, або на контроль за діяльністю Президента України або Кабінету Міністрів України.

На нашу думку, до обов'язків парламентської опозиції можна віднести наступні:

1) додержуватись вимог Конституції України, Закону, що визначає правовий статус парламентської опозиції, інших законів України, Регламенту Верховної Ради України;

3) не використовувати для залучення нових членів – народних депутатів України – матеріальні, фінансові та інші способи, що передбачають отримання вигоди тими, кому пропонується вхід до складу парламентської опозиції, або іншими, пов'язаними з ними суб'єктами.

На нашу думку, до суб'єктів парламентської опозиційної діяльності повинні належати: депутатські фракції (групи), блоки, які у встановленому Законом порядку заявили про свій перехід в опозицію, об'єднана парламентська опозиція.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНА ПЕРЕДУМОВА ПРИЙНЯТТЯ, ПОНЯТТЯ, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

рядовий міліції, курсант 1-го курсу факультету початкової та спеціальної підготовки НА ВС

Джиба Валерій Володимирович

Конституція – це нормативно-правовий акт, який регулює найважливіші суспільні відносини між громадянами, суспільством, державою, закріплює засади конституційного ладу, систему і принципи державної влади, є фундаментом, на якому ґрунтується політична і правова система; приймається безпосередньо народ або від його імені відповідними органами державної влади, як правило – парламентом.

Конституція, як основний закон держави, відрізняється від інших нормативних актів особливістю її розробки і прийняття.

Будучи базою поточного законодавства, Конституція стимулює подальший розвиток і оновлення законодавства, приведення його у відповідність з Конституцією України.

Конституція України, як і інші конституції цивілізованих країн, повинна виступати юридичним виразом обмеження державної влади. Саме Конституція визначає межі здійснення повноважень кожної з гілок влади з метою недопущення диктатури.

Зміст конституції, виражається в сукупності конституційно-правових норм, принципів, що регулюють суспільні відносини, які визначають організацію державної влади, її взаємовідносини з суспільством, людиною і громадянином.

Найважливішою властивістю конституції є її верховенство, тобто пріоритет її положень у системі джерел права, яке забезпечується особливим порядком її розробки, прийняття і доповнення, визнання її вищою юридичною силою.

Особливою юридичною властивістю Конституції України є її правовий захист. Суб'єктами правового захисту Конституції є: сама Конституція, глава держави, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні і місцеві органи виконавчої влади; правоохоронні органи (суд, прокуратура, міліція) та адвокатура; Конституційний Суд України тощо.

Конституції можна класифікувати наступним чином:

- писані і неписані;
- кодифіковані і не кодифіковані;
- монархічні і республіканські;
- демократичні і авторитарні;
- постійні та тимчасові;
- жорсткі, гнучкі та змішані;
- юридична та фактична.

В науці конституційного права при визначенні поняття «конституції», слід враховувати два підходи: західної (європейської) концепції і марксистсько-ленінської.

Зміст Конституції виявляється в її формі і являє собою спосіб організації матеріалу, який у ній міститься. Він поділяється на суспільний і правовий. Конституція України – це особливий нормативно-правовий акт – Основний Закон Української держави, вона є насамперед писаною, юридичною формальною і кодифікованою. А структура Основного Закону має сталий вигляд і включає низку елементів: преамбулу, основну частину, заключну частину (прикінцеві положення) та перехідні положення.

Конституція України є запорукою подальшої розбудови правової держави. Отже, Конституція України, з одного боку є юридичним фундаментом держави, а з іншого - «серцем», ядром подальшого розвитку і вдосконалення всієї правової системи. Саме на її основі, функціонує вся державна система.

Розглядаючи основні положення Конституції України, слід зазначити, що в ньому вперше в історії конституційного законодавства України наголошується на тому, що норми Конституції є нормами прямої дії, а звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина – гарантується Основним Законом.

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ СУЧАСНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

ад'юнкт кафедри теорії держави та права НАВС
Зелена Ірина Володимирівна

Загальна тенденція формування та розвитку громадянського суспільства в умовах ринкової економіки загострює увагу на підвищенні ефективності правового регулювання індивідуальних відносин, що стосуються сфери дії приватного права, а саме диференціації предмету, розширення його змісту та удосконалення механізму. Протягом останніх років відбулася переорієнтація та вдосконалення законодавства України з урахуванням вимог сучасності: запроваджено інституту прав людини і громадянина, враховано досвід європейських країн.

Проблемам приватного права присвячені дослідження фахівців як з теорії держави та права і галузевих спеціалістів, таких як С.С. Алєксєєва, О.А. Банчука, Г.Ф. Шершеневича, Г.О. Прокоповича, Н.П. Асланяна, Р.Б. Сивого, О.Ф. Скаун, в яких автори торкались різних аспектів приватного права: поняття системи, предмета, процесу виникнення та становлення.

Разом з цим, недостатньо дослідженим залишається питання зародження та еволюції приватного права, розуміння його в історичному контексті та осмислення тенденцій розвитку в розрізі соціально-політичних, економічних трансформацій сучасного українського суспільства. У зв'язку з цим, актуалізується проблема генезису приватного права, виявлення джерел, напрямків розвитку прогнозування перспектив.

Первинні згадки про приватне право відображені в працях мислителів давнього часу. Найперша з них приписується Тіту Лівію, а власне приватні норми вже містяться, як вважають дослідники держави та права, в Законах Ману та Законах Хамурапі. В Законах стародавніх цивілізацій окреслені не лише першопочаткові положення приватного права, а й відповідальності за порушення його норм.

Вагомий внесок у розробку приватного права було зроблено юристами Стародавнього Риму Ульпіаном, Павлом, Нервою. Особливої популярності набуло визначення приватного і публічного права, дане у першому фрагменті книги I Дигестів Юстиніана, де воно наведене у вигляді сентенції Ульпіана. Останній зазначав: "Публічне право – те, що стосується становища римської держави, приватне – те, що стосується користі окремих осіб; існує корисне у суспільному відношенні й корисне у приватному відношенні".

Положення римського приватного права шляхом судової практики або через видання нормативних актів модифікується та

знаходить своє відображення в праві європейському, задаючи при цьому напрямок формування та розвитку, зокрема цивільного права як базової галузі приватного.

Наступним визначним кроком в історії розвитку приватного права стало створення Цивільного кодексу Франції більш відомого як Кодекс Наполеона в якому були відображені та вдосконалені здобутки у сфері приватних правовідносин та відповідальності. Особливу увагу було приділено Наполеоном приватній власності, так він зазначав: “Велику помилку уряду становить надмірне прагнення до батьківської опіки нбад власністю, внаслідок цього воно руйнує і свободу, і власність”, що було в повній мірі відображено в основних положеннях цивільного кодексу Наполеона. Пізніше було створене так зване Німецьке цивільне уложення, що визначало ряд положень, пов'язаних з приватним правом та відповідальністю.

Грунтовна розробка категорій приватного права та інституту відповідальності в межах зазначеного нормативного обсягу розпочалася на зламі XIX-XX століття.

На думку українського правознавця того часу, доктора державного права, М.Ю. Чижова підвалинами приватного права є не індивідуальні, а публічні інтереси. Турбуючись про всіх, держава турбується водночас і про себе, у такому разі індивід та його приватне право є засобами для досягнення цінностей, корисних для всієї спільноти.

На нашу думку, погодитися з такою позицією вкрай важко, оскільки саме індивідуальні інтереси покладені в основу предмету регулювання приватного права, що забезпечує гармонійний розвиток громадянського суспільства.

За часів радянської влади правова наука в своїй системі здебільшого не визнавала виокремлення приватного права поряд з публічним. Так, В.І. Бошко у своїй праці з історії світової правової думки, яка залишалася єдиним радянським підручником у цій сфері з 1925 по 1955 рік, стверджує, що в умовах нової радянської правової і економічної політики цей поділ не має значення внаслідок скасування приватної власності на засоби виробництва та піднесенням колективного та суспільного інтересу над приватним. В таких умовах майже усі види суспільних відносин набули статусу публічності. Пояснюється це тим, що будь-яке порушення суб'єктивного права мало суспільно небезпечний характер наслідком чого ставало вжиття заходів державного примусу.

Так, право радянського періоду мало імперативний характер, було аспектом державної політики, забезпечувалося партійною владою, що обумовлювалось існуючою формою державно-правового режиму. При цьому стримувалося повне волевиявлення, мало місце проникнення

держави у всі сфери суспільного життя, розчинення приватного права як такого у праві публічному.

Характерною рисою розуміння сучасною юридичною наукою приватного права є плюралізм, результатом чого є виокремлення різних методологічних підходів. Таким чином приватне право трактується як: сукупність норм, що регулюють суспільні відносини у сфері приватного інтересу; надгалузь, яка представлена системно-впорядкованою єдністю галузей права, засновану на комплексності правового регулювання; галузь права з власними особливостями предмету та методу; тожне цивільному праву поняття; приватно-правова властивість права, яка по-різному виявляється в окремих галузях права.

Отже, процес виникнення та становлення приватного права бере свій початок з давніх часів та продовжується до теперішнього часу. Зародки приватного права містяться у найдавніших джерелах і характеризуються певною примітивністю та недосконалістю, однак це ще раз підтверджує думку щодо первинності приватних відносин щодо публічних. Період середньовіччя більш широко окреслює та розкриває можливості приватного права, зосереджуючи увагу на приватній власності особи та її захисті. Право радянського періоду, навпаки, заперечує існування приватного права, виводячи регулювання майже усіх сфер суспільного життя на державний рівень. Сучасні погляди на приватне право ґрунтуються на зростанні соціальної та персональної цінності права як такого, утвердження демократичних засад та прав людини і громадянина.

СМЕРТНА КАРА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

студент 3-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Телегуз Валерія Ігорівна

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Корабльова В.М.**

29 грудня 1999 року Рішенням Конституційного Суду України, ухваленим у справі про смертну кару, положення статті 24 Кримінального кодексу України 1960 р. (назва статті – «Виняткова міра покарання – смертна кара») та положення санкцій статей Особливої частини цього Кодексу, що передбачали можливість призначення такого покарання, були визнані неконституційними і втратили чинність. Остаточно як вид покарання її скасовано у 2000 році. Кримінальним кодексом України 2001 року вже не передбачено смертної кари як виду покарання.

Загальна кількість країн, що скасували смертну кару законодавчо, чи на практиці становить 139, з них:

- країни, що скасували смертну кару за всі злочини – 96;
- країни, що скасували смертну кару за всі злочини, окрім особливих обставин – 9;
- країни, що скасували смертну кару на практиці – 34;
- країни, що зберегли смертну кару – 58.

Противники такого виду покарання за злочини, як смертна кара, наводять ряд аргументів, відповідно до яких застосовувати смертну кару в демократичних державах не доцільно. Ольга Шевченко, наприклад, вважає, що смертна кара відповідає єдиній меті – відплати, яка законодавчого визначення в Україні не має; закріплення в кримінальному законодавстві України мети відплати буде суперечити основним положенням інституту правової держави та його принципам. Правова держава не може підтримувати покарання, засноване на помсті.

Позиція Кестлера будується головним чином на постулаті, що смертна кара не є адекватним покаранням за який б то не був злочин. Смертна кара виявляється лише невинуватою жорстокістю, яка анітрохи не змінює суспільство на краще.

Проте дослідження американського вченого Ісака Ерліха спонукали його до висновку, що «одна додаткова страта на рік... могла дати такий результат, як зменшення кількості вбивств на 7–8 випадків». Інші дослідники підтвердили результати Ерліха. Зокрема, Ернест Ван ден Гааг у статті «На захист смертної кари: практичний і моральний аналіз» пише, що «смертної кари бояться найбільше від усіх покарань, бо вона: 1) не просто незворотна, як і більшість інших покарань, а остаточно; 2) прискорює подію, що, на відміну від болю, нужди та ушкоджень, унікальна в кожному житті і про неї ще ніхто не повідомляв. Страх перед смертю часто пов'язують із покаранням, яке прискорює її, немов без того покарання смерть не прийшла б ніколи».

Скільки б не було наведено аргументів на користь заборони застосування смертної кари в Україні, але, на мою думку, такий вид покарання все ж таки необхідний. Довго можна говорити про гуманізацію та демократизацію суспільства, про те, що ми прагнемо до європейської спільноти, що ніхто не має права позбавляти людину життя, окрім того хто це життя дав, але головне, я вважаю одне: людина, яка свідомо перейшла межу і позбавила життя іншу – не Людина, а вбивця заслуговує на справедливе покарання.

Багато хто вважає, що страта – не дієвий спосіб покарати винного, але психологами і вченими було вже доведено, що найжахливіше – це очікування винесення смертного вироку і введення його в виконання. Засуджений до смертної кари відчуває страждання в момент винесення йому вироку і очікування результатів розгляду поданих ним скарг, клопотань про помилування. У цій ситуації більшість засуджених відчувають страх смерті, що нерідко поєднується з усвідомленням безвихідності свого становища, іноді з усвідомленням провини, муками совісті тощо.

Отже, я вважаю, що смертна кара є найбільш ефективним покаранням. Її слід запровадити за найбільш тяжкі, умисні злочини проти життя і держави. Тому що не можна зміряти горе рідних через втрату близької людини, а ще й коли вбивця виходить на волю через амністію, чи «гарну поведінку». Щоб зменшити вірогідність судової помилки між призначенням вироку і приведенням його в виконання має пройти 3-5 років, щоб дати можливість захисникам та родичам довести невинуватість засудженого.

СУЧАСНИЙ СТАН ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОБС

рядовий міліції, курсант 3-го курсу психологічного факультету навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психологічної служби НА ВС

Маценька Надія Миколаївна

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри філософії та юридичної логіки НА ВС **Фрейман Г.О.**

Актуальність теми дослідження, обумовлена тим, що політична свідомість до цього часу у більшості випадків, як у вітчизняному, так і у зарубіжному суспільствознавстві, розглядалася з точки зору філософії, психології та соціології. І у значно меншій мірі політична свідомість визначалася як цілісне, суто політологічне поняття, без з'ясування сутності та місця якого серед інших понять в науці не можливе становлення сучасної політологічної науки. Політична свідомість є одним з ключових понять політології. Тому його поглиблене вивчення є умовою пізнання політичного життя суспільства. Так як політична свідомість пояснює витoki, характер та особливості певної політичної системи, поведінку суспільних груп, динаміку та спрямованість політичних процесів. Цікавим є і те як вона та її особливі архетипічні складові варіюються у філогенезі. Отже, актуальність дослідження, з теоретичної точки зору, не викликає сумнівів і обумовлює різнопланове, міжпредметне вивчення феномену «політичної свідомості», її становлення та еволюцію.

Українське суспільство на порозі ХХІ століття є вельми поляризованим. Так як досить довгий час існувало у складі поліетнічних імперій, а в умовах незалежного розвитку до цього додалася ще й низка «векторів розділення» української спільноти за різними ознаками: соціальними, політичними, ідеологічними тощо. Тож політична свідомість пересічного українця дуже строката і значно відрізняється за територіальними ознаками. За таких умов край необхідними є компетентний аналіз та постійний моніторинг як політичної свідомості суспільства загалом, так і окремих його верств та громадян. Це має вагомe прогностичне значення, оскільки політична свідомість містить в собі потенціал для реалізації всіх можливих варіантів розгортання соціальних подій. З іншого боку, дослідження політичної свідомості має не тільки, так би мовити, «пасивне попереджальне значення», але й «активне». Суть його полягає у свідомому формуванні політичними інститутами інформаційного простору держави, позитивних настанов громадян щодо державного будівництва, сучасної вітчизняної культури,

освіти тощо з метою спрямування політичного процесу до режиму розвитку, а не стагнації чи занепаду. Тобто актуальність дослідження також зумовлена потребами соціальної практики.

Стан наукового опрацювання проблеми. У вітчизняній політології та країн СНД існує низка підходів, поглядів на різні прояви та рівні політичної свідомості тих чи інших соціальних прошарків та груп населення суспільства. Разом з тим ця проблематика не є достатньо розробленою. Це пов'язано, на наш погляд, зі складністю самого предмета вивчення та відсутністю його цілісної концепції.

У зарубіжній політичній науці поняття «політична свідомість» набуло особливої популярності у середині ХХ століття. І зараз це поняття залишається зручним для аналізу завдяки своїй змістовності стало своєрідним ключовим поняттям, котре акумулює різні погляди і дані багатьох наукових дисциплін. Зрозуміло, що у кожному з підходів на перший план виходять її різні ознаки і характеристики.

У сучасній вітчизняній літературі, літературі країн СНД, зарубіжній літературі істотно сприяли дослідженню політичної свідомості В. Андрущенко, В. Бабкін, Е. Баталов, В. Бебік, Д. Белл, З. Бжезінський, Ф. Бурлацький, К. Гаджiev, Є. Головаха, Б. Грушин, Г. Ділігенський, В. Кремень, І. Кресіна, І. Курас, М. Михальченко, В. Мшвенієрадзе, Л. Нагорна, Л. Півнева, В. Ребало, О. Рудакевич, М. Сазонов, П. Сергієнко, А. Уледов, О. Фісун, С. Хантінгтон, О. Шестопа, Л. Шкляр та інші.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні ролі чинників, які впливають на формування політичної свідомості українського суспільства взагалі та майбутніх працівників ОВС, зокрема : особливості функціонування самої політичної свідомості як теоретичного феномену, специфічні риси українського національного характеру та менталітету, соціально-політичні «накопичення» історичної пам'яті українського народу, соціальні ролі політичних суб'єктів.

Отже, політична свідомість складний процес результат і одночасно процес відображення й освоєння політичної реальності з урахуванням інтересів людей, іншими словами це їхня автентична оцінка уявлень, поглядів, емоцій, оцінок і установок, щодо політики. Звідси, політична свідомість напряму залежить від особистості, умов проживання, ряду складних психічних феноменів та філогенетичного аспекту (історична пам'ять, етнічний архетип, національний характер). Тож, поки що, теоретично ми можемо припустити, що можливо впливати на правовий нігілізм та корегувати політичну культуру та елементи політичної свідомості майбутніх працівників ОВС (знаючи їхні потреби, цінності,

направленість та ін). Звідси ми можемо виділити напрямки роботи, що спрямовані на підвищення рівня політичної свідомості, які дозволили б підвищити громадянську ефективність професійної діяльності майбутніх працівників ОВС. А саме:

- виховання патріотизму, активної громадянської позиції;
- підвищення регіональної, етнічної, полікультурної толерантності;
- формування життєвої стратегії(моделювання відповідних професійних ситуацій, проведення ділових ігор);
- безперервний розвиток самовиховання та самовдосконалення та консультації з психологічною службою осіб, які займаються вихованням перемінного особового складу (стиль спілкування, політична ерудованість тощо).

ФЕНОМЕН СВОБОДИ В КОНТЕКСТІ ОНТОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

студент 3-го курсу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Тимошенко Дмитро Олександрович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Дубчак Л.М.**

Свобода, як філософський феномен повинна розглядатись, перш за все, з онтологічної токи зору. Розкриваючи проблему буття свободи необхідно звернути увагу на її характерні ознаки, систему свободи та її елементи, співвідношення свободи з категоріями «необхідність» та «позитивне право».

Розкриваючи ознаки свободи, необхідно розуміти що:

1. Свобода є абсолютним феноменом – тотожно лише собі і не порівнюваною зі свавіллям та вседозволеністю. Елементами цієї ознаки виступають наступні міркування:

- свобода є безумовною та необмеженою, тобто такою, що не потребує причини, приводу, умови. Свобода сама для себе виступає у якості причини, самообумовленої *causa sui*. Свобода може лише тотожно обмежуватись у власних рамках;

- свобода має безвідносну та незалежну природу. Проблема реалізації свободи, безперечно, зачіпає широкий спектр явищ та процесів. Але свобода в собі та для себе існує виокремлено та суверенно, в певній мірі – герметично;

- у своїй сутності свобода є єдиною, тобто, не може бути подільною або частковою. Будь які концепції позитивної свободи,

свободи «від» (за Кантом) та «для» є виразниками лише окремих складових, структурних елементів єдиного феномену;

2. Свободу доцільно вважати всезагальною. Вона не може бути виокремлена, відмежована від буття, не може не знаходити практичної реалізації, не може належати виключно одному або кільком індивідам. Свобода цілком та повністю притаманна всім та кожній людській істоті, не може бути відчуженою або обмеженою.

3. Свобода тотожна собі. Свобода є свободою. Феномен свободи безпосередньо є чистим – він не може бути зіпсований домішками інших явищ, обмежений будь-якими нормами, в тому числі – правовими. Свобода не включає в себе жодного іншого явища чи процесу, здатного її реалізувати чи завадити такій реалізації

4. Свободи слід розглядати у якості абстрактного явища. В цьому сенсі вона не є цілком визначеною та спрямованою, тому її можна назвати «можливістю». Нонсенсом у вказаному значенні є поширені поняття свободи «від» та свободи «для», адже вони характеризують лиш стислі аспекти свободи, відмежовуючись від її неспрямованого, безцільного характеру.

5. Свобода завжди є раціональною. Це момент переходу онтологічного явища до фактичного його здійснення, першопочатковий елемент проектування, еманациї широкого поняття на повсякдення, буденність. Саме раціональність дозволяє розмежувати свободу та суміжні у чомусь поняття, розв'язати поширені антиномії. Раціональний підхід дозволяє поєднати свободу та необхідність, злочин та покарання, повноваження та обов'язок. Свобода не продукує раціональні категорії та оціночні критерії, проте запорукою реалізації першої є доцільне застосування останніх.

Онтологічна система свободи розкривається у наступних елементах:

1. Трансцендентний. Характеризується абсолютністю, абстрактністю, апріорністю, безумовністю. Неможливо знайти причину цієї складової, та, в той же час, вона є початком та підставою того онтологічного базису, завдяки якому в світі взагалі існує людська свобода. Вона є «безосновною основою буття» (за Бердяєвим) людини. Тому для цього елемента нам здається найсправедливішим кантівський термін «трансцендентна».

2. Особистісний. Є мірою реалізації трансцендентної свободи в індивіді. Складає духовну, світоглядну, етичну основу особи. Це втілені в реальність вибір свого життєвого шляху, моральність, сформований власний світогляд, загальний образ «себе як особи». У процесі розвитку індивіда в його особистісній свободі абстрактний

трансцендентний елемент знаходить свій конкретний зміст. Це момент набуття свободою власних кількісних та якісних ознак.

3. Ситуаційний елемент свободи – це свобода самовираження, реалізація устремлінь, досягнення поставленої мети. Це свобода дії або «фізична свобода» людини, за визначенням Артура Шопенгауера. Ця свобода включає, наприклад, всі види соціальних і політичних свобод, проте не обмежується ними. Межі ситуаційної свободи суб'єкта можуть визначатись, наприклад, суспільством, режимом, законами природи.

Безперечно, жоден з характеризованих елементів не здатний існувати відокремлено, сам по собі. Їх дієвість полягає у діалектичних взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Питання співвідношення свободи та необхідності доречно вирішувати шляхом об'єднання їх у терміні «*Libertas vera*». Наведене синтетичне поняття дозволяє виключити суперечність між досліджуваними категоріями шляхом свідомого, раціонального їх співставлення. Поняття свободи нерозривно пов'язане з усвідомлюючим себе суб'єктом необхідності, тому свобода виступає у якості свідомості, точніше, – усвідомлення власної обмеженості. У певному сенсі свобода і свідомість є синонімами. В цьому один з парадоксів свободи: коли ми розуміємо, що ми невольні, ми знаходимо свободу, а точніше – наше усвідомлення несвободи стає запорукою її подолання з допомогою наших наступних дій. Таким чином врегульовується антиномія несумісності необхідності та свободи. Авторський підхід дозволяє розглянути вказані категорії у якості сукупних моментів поняття «*Libertas vera*», невід'ємних його частин. Дійсна свобода виступає всеохоплюючим феноменом що містить необхідність у якості власної складової.

Співвідношення свободи та позитивного права полягає в діалектичній єдності цих понять. Виправданим є якісно новий чотириступеневий підхід до вирішення суперечностей між цими категоріями. Вказані ступені полягають у формальній взаємодії, рівності, мірі свободи, вираженої у позитивному праві та органічній єдності права та свободи. Якщо право не зіпсоване свавіллям і є легітимним, воно неодмінно виступає у якості виразника свободи. Поняття «права» в цьому сенсі перетинається з поняттям «необхідності»; разом вони складають логічне вираження одне одного. Саме наведений підхід виступає єдиною здатним відобразити сучасні політичні події та стан суспільного життя. Свобода є метою права, що, в свою чергу, суцільно є цариною першої, тому жодним чином не здатне її обмежувати.

ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО

рядовий міліції, курсант 2-го курсу факультету підготовки кадрів для підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків НАВС

Євстафівич Андрій Миколайович

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент, т.в.о. начальника кафедри історії держави та права НАВС **Дорошук Н.О.**

Боротьба за українську державність доби національно-визвольних змагань 1917-1918 р.р. проходила у складних суспільно-політичних умовах, тому породила чимало громадських товариств і організацій. Особлива роль у громадських формуваннях належала українському селянству, яке на початку національно-визвольного руху становило близько 80% населення України. Військово-міліційною організацією українського селянства, яка залишила помітний слід в українській історії, було Вільне козацтво. Вільнокозачий рух розвивався в умовах боротьби за національне і соціальне визволення, за право на самостійне існування, за хліб, за землю, за національні багатства. Вивчення історії Вільного козацтва дає можливість відтворити історію Української революції, проблеми і суперечності національно-державного будівництва 1917-1918 р.р.

Уперше Вільне козацтво з'явилося в селах Звенигородського повіту Київської губернії. У більшості сіл Звенигородщини жили родини козацьких нащадків. До них належав і Никодим Петрович Смоктьїй, який став ініціатором та першим організатором Вільного козацтва. Широко пропагуючи ідею нового козацтва, Н. Смоктьїй швидко здобув однодумців, і уже в квітні 1917 року Вільне козацтво провело свій I повітовий з'їзд.

Так, знизу, без допомоги влади, зайнятої на той час політичними розбірками і дипломатичною війною з Тимчасовим урядом, відродився козацький стан – через 142 роки після того, як імператриця Катерина II знищила Запорізьку Січ.

Структура українського реєстрового козацтва була така: головною бойовою одиницею була сотня. З сотень формувався курінь, із куренів складався Повітовий Кіш. Згодом Кіш був замінений на козацький полк. Сотні були різними за чисельністю від 25 до 1000 шабель, у середньому – 200 козаків

Вільнокозачий рух швидко поширювався по Україні. І вже до травня осередки Вільного козацтва існували на Волині,

Чернігівщині, Полтавщині, Одещині, Херсонщині, Катеринославщині та Поділлі загальною кількістю понад 50 тис. українських вільних козаків.

3-7 жовтня в Чигирині відбувся перший Всеукраїнський з'їзд вільного козацтва, на який прибуло 200 делегатів. Він звернувся до населення із закликком озброюватися для захисту незалежності України, створювати у селах сотні, у

волостях – курені, у повітах – полки, в губерніях – коші на чолі з сотниками, курінними, полковниками, отаманами. На з'їзді обрали Головну козацьку раду (Генеральну раду вільного козацтва) з 12 осіб. Зокрема почесним отаманом Вільного козацтва став М. Грушевський, головою військових формувань – П. Скоропадський, наказним отаманом – І. Полтавець - Остриця, генеральним писарем – В. Кочубей, генеральним суддею – М. Левицький тощо. На з'їзді був прийнятий також статут Вільного козацтва під назвою «Інструкція до формування Вільного козацтва на Україні», який регламентував його діяльність. У кожному селі чи місті, незалежно від кількості населення, міг існувати лише один осередок Вільного козацтва – з осіб будь – якої національності і статі. Їх завданнями були боротьба з дезертирством, охорона громадського порядку та спокою населення, захист громадян і їхньої власності, запобігання грабеджам. У структурі Вільного козацтва організовувалися кінні та піші загони, пожежні дружини, створювалися бібліотеки, видавалися часописи і брошури. На той час козацтво налічувало понад 60 тис. вояків.

У січні 1918 р. ухвалою Ради Народних Міністрів було засноване Вільне реєстрове козацтво, яке мало забезпечувати внутрішню охорону повітів. Мобілізацію реєстрового козацтва проводили за територіальним принципом. З кожним козаком і старшиною укладався договір на певний строк. Внутрішнім життям, навчанням козаків керували повітові військ, начальники. Взимку 1918 р. Вільне козацтво брало участь у воєнних діях як складова Армії УНР. Проте у багатьох регіонах загони Вільного козацтва самі ставали на злочинний шлях. Тому в кінці березня 1918 р. уряд УНР ліквідував Вільне реєстрове козацтво і зосередив зусилля на організації міліції.

Після захоплення більшовиками м. Києва у лютому 1918 року отаманом Звенигородського Коша Вільного козацтва став Ю. Тютюнник. Під його керівництвом вільні козаки давали рішучу відсіч більшовицькій агресії. Взимку 1919 року, об'єднавшись з армією УНР, вільнокозацькі товариства стали частиною партизанського руху проти більшовиків – окупантів. Ця боротьба за українську державність тривала до 1921 року.

Сучасний український історик В.Верстюк, вивчаючи історію Вільного козацтва сказав: «Проект вільного козацтва» виявився яскравим, однак неефективним. Насамперед тому, що довгий час він існував завдяки низовій ініціативі і не був концептуально осмислений політичною елітою в якості можливої народної збройної сили. «Вільне козацтво» не відбулося організаційно: ні народної міліції, ні народного війська із нього так і не вдалося створити, не вдалося об'єднати численні, але розрізнені загони в єдине ціле. Сьогодні непросто визначити, хто несе головну відповідальність за такий перебіг справи: час, буремний і нестабільний, політики, схильні до соціалістичного доктринерства, чи місцеві отамани (кошові, курінні й особливо генеральні) з яскраво вираженою анархічною ментальністю та самоправством, яким бракувало політичної культури та національної свідомості...».

Суперечлива історія Вільного козацтва, не дивлячись на поразку, залишила помітний слід в українській історії і є, безсумнівно, прикладом героїзму, патріотизму, прагнення захистити Українську Народну Республіку, хоча це і не було тотальним явищем у свідомості українських селян.

Імена учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті увійшли до героїчних сторінок української історії. Результатом цієї боротьби стало проголошення у 1991 році самостійної у країнсько і держави – України.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У ПЕРЕДВОЄННІ РОКИ ТА ПЕРІОД ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1938–1945 РР.)

рядовий внутрішньої служби, курсант 1-го курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби

Дубина Ірина Юрївна

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник наукового центру Інституту кримінально-виконавчої служби **Богатирьов І.Г.**

Україна, обравши шлях розвитку суверенної держави, переживає на сучасному етапі своєї історії один із найскладніших періодів – становлення державності в умовах загострення соціальних проблем, найнебезпечнішими з яких є зростання злочинності (у тому числі й пенітенціарної), проникнення її елементів в усі галузі життя країни. Пошук шляхів виходу з ситуації, що склалася, слід шукати, зокрема, в межах удосконалення чинного законодавства, головною метою якого повинно бути дотримання фундаментальних прав людини і громадянина.

Зважаючи на це, існує нагальна потреба аналізу усіх чинників, які впливали на хід висвітлюваних нами подій, відтворення об'єктивної картини існування кримінально-виконавчої системи в контексті державно-правового розвитку суспільства досліджуваного періоду. Особливої актуальності історико-правові дослідження набувають в силу переорієнтації системи виконання покарань на ідеологічну основу, відмінну від тієї, що існувала за радянських часів.

Слід наголосити, що у період сталінських репресій 30–х років ХХ ст. спостерігається порушення законності і в системі виконання кримінальних покарань, зокрема у виправно-трудовах установах. Порушення законності відобразилося як на регламентації, так і на практичній діяльності органів і установ виконання покарань. Фактично припинено дію виправно-трудових кодексів союзних республік, у т.ч. ВТК УСРР 1925 р.; виконання кримінальних покарань та діяльність виправно-трудовах установ стали регулюватися відомчими нормативно-правовими актами. Основне завдання цих установ – виправлення та перевиховання засуджених – підмінялося завданням виробничо-господарської діяльності. 1939 року скасовано умовно-дострокове звільнення. А трохи раніше, у 1938 р., більш ніж у двічі збільшується максимальна межа строку покарання у виді позбавлення волі (з 10 до 25 років). Як справедливо зазначає О. І. Олійник, „грубо порушувались і принципи виправно-трудового права, основними джерелами якого в 30–х роках стали відомчі акти НКВС та його органів”. Поряд із цим, праця засуджених перестала розглядатися як один із засобів виправно-трудового впливу, а стала власне єдиною метою існування виправно-трудовах установ держави протягом 1930–1950–х рр., а в окремих випадках – інструментом виключно карального впливу. У зв'язку з цим кожен засуджений розглядався виключно як одиниця робочої сили, а не об'єкт виправного впливу. Зазначені процеси відсунули на задній план накопичений за перші два десятиліття радянської влади досвід виправлення та перевиховання засуджених, сконцентрований у положеннях ВТК УСРР 1925 р. У кінцевому рахунку досягнення мети виправлення та перевиховання засуджених втратило усяке реальне підґрунтя для своєї реалізації.

З початком Великої Вітчизняної війни все менше стали враховуватися фактори, що індивідуалізували юридичну відповідальність загалом і кримінальне покарання зокрема як на стадії обрання та призначення відповідної міри, так і на стадії виконання, оскільки виключно каральна спрямованість санкцій не залишала місця виправним та виховним началам покарання. Зокрема, у наказі НКЮ СРСР „Про переведення роботи судових

органів та органів юстиції на воєнний лад” від 29 червня 1941 р. № 106 прямо визначались найважливіші напрями роботи правоохоронних органів в умовах воєнного часу: „Истребление врагов народа, диверсантов, шпионов, засылаемых врагом на нашу землю, суды должны беспощадно карать играющих на руку врагу расхитителей, покушающихся на общественную социалистическую собственность... Этой задаче должна быть подчинена вся работа судов и органов юстиции”. Крім цього, з початком війни першочерговим завданням радянської виправно-трудової системи ставала надійна ізоляція засуджених та організація найбільш ефективного використання їх праці. Щодо пенітенціарної практики післявоєнних років (коли по всій країні відбувалася мобілізація трудових ресурсів на відновлення економіки з поступовою, починаючи з 1943 р., репатріацією військовополонених), то необхідно підкреслити, що за таких умов держава не була зацікавлена у зменшенні кількості „робочих рук” (якими були засуджені до позбавлення волі), виступаючи головним „замовником і розпорядником” робочої сили. Отже, у роки Великої Вітчизняної війни діяльність місць позбавлення волі підпорядковувалась потребам фронту, а у післявоєнний період – завданням відновлення народного господарства.

Тому багато надій покладалося на врегулювання суспільних відносин у сфері виконання кримінальних покарань зі здобуттям Україною незалежності, звільнення від ідеології „центру”, формування власного курсу у даній сфері, орієнтованого на здобутки, попередній позитивний досвід та міжнародні стандарти.

За результатами дослідження зроблено висновок, що важливим фактором поліпшення становища у державі має стати реформування державних органів виконавчої влади, складовою частиною яких є органи і установи виконання покарань. Про останнє переконливо свідчить історичний досвід, зокрема, становлення та шляхи розвитку органів і установ кримінально-виконавчої системи у передвоєнні роки та період Великої Вітчизняної війни (1938–1945 рр.). Дослідження питання розвитку вітчизняної політики у сфері виконання покарань через призму окремо взятого історичного періоду з його соціально-політичними особливостями дало можливість сформулювати чітке уявлення про еволюцію законодавчого впровадження вимог виконання покарань, а також дозволяє раціональніше використовувати історично накопичений позитивний досвід та уникати помилок і прорахунків, допущених раніше.

ВТРАЧЕНА ДОЛЯ ОСТАРБАЙТЕРІВ

рядовий міліції, курсант 1-го курсу факультету початкової та спеціальної підготовки НАВС

Шкварелюк Сергій Миколайович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, начальник кафедри гуманітарної та правової підготовки **Шкуратенко О.М.**

XX століття закарбувалося в історії як надзвичайно бурхливе і багате подіями. Але найважливішим застереженням для людства стали дві світові війни, остання з яких визнана найжорстокішою за всі часи, бо її жахи найбільше торкалися мирного населення. Україна ж є однією з найбільш постраждалих у Другій світовій війні.

Вшановуючи пам'ять загиблих на полі бою, вітаючи ветеранів та працівників тилу, керівництво СРСР залишило поза увагою таку численну категорію жертв нацизму як примусові робітники Третього Рейху, вивезені туди з України. Доля цих людей надзвичайно трагічна: опинившись примусово на чужині, вони втрачали свободу і перетворювались на робочу силу з позначкою "Ost". Після повернення на Батьківщину переслідувалися владою, через що проблема остарбайтерів не була предметом спеціальних досліджень.

В умовах демократизації 90-х рр. XX ст. Українська держава звертає увагу на остарбайтерів: їх законодавчо визнано жертвами нацистських переслідувань, Німеччина відшкодовує їх працю грошовими компенсаціями, відкрито частину секретних фондів державних архівів, що створює умови для об'єктивного вивчення маловідомих сторінок історії примусових робітників Третього Рейху.

Наприкінці 1941 – початку 1942 років було розгорнуто галасливу пропагандистську кампанію, щоб налагодити масовий добровільний виїзд до Німеччини. Жителів міст і сіл закликали взяти участь у «будівництві нової Європи та забезпеченні якнайшвидшого завершення війни». Німецькі агітатори намагалися спокусити людей принадами всіляких благ, котрі начебто очікують їх у Німеччині: високими заробітками, набуттям цінних спеціальностей і кваліфікації, прилученням до «європейської культури». В голови обивателів настирливо втовкмачувалося, що всі, хто поїде до рейху, житиме в кращих умовах; було обіцяно також повернення через півроку додому, гідна винагорода – земельні діли, матеріальна компенсація, різні пільги тощо.

З метою масової дезорієнтації й заманювання влаштовувалися виставки, що вихваляли гітлерівський «рай», «щасливе» життя «східних робітників». У кіно театрах в обов'язковий репертуар входило демонстрування кіноагітки «Дорога до Німеччини»; плакатами та листівками, що спокушали смачною та ситною їжею, гарною роботою після повернення на Україну, було залеплено стіни будинків у містах та паркани у селах. На певну частину населення це діяло. Річ у тому, що фашистська окупація принесла українцям масове безробіття. Скажімо, в Києві на початку 1942 року з 330 тис. населення працювало всього 40 тис. До того ж, міста були без будь-якого продовольчого постачання.

Дослідити явище використання праці остарбайтерів з України в економіці Німеччини під час Другої світової війни, вивчити історичну долю “остарбайтерів” депортованих гітлерівцями і повернених на батьківщину в післявоєнний час – мета даної роботи.

Поставленою метою обумовлено такі основні завдання:

– висвітлити причини здійсненої гітлерівцями широкомасштабної депортації цивільного населення, механізм та методи її проведення на Україні;

– проаналізувати насильницьке використання українців в економіці Третього рейху, умови їх життя в нацистській неволі;

– розкрити протидію українців гітлерівським планам використання продуктивних сил окупованого краю;

– охарактеризувати становище насильно вивезеного нацистами населення України після його повернення на батьківщину;

– з'ясувати питому вагу участі колишніх “остарбайтерів” у післявоєнній відбудові народного господарства та соціально-культурної сфери України, їх справжнє ставлення до своєї Вітчизни.

Зробивши акцент на поголовне вивезення з України молоді, нацисти намагались домогтись фактичної стерилізації заселеної “неповноцінними” слов'янами обширної території для майбутніх німецьких колоністів. Крім того, вивозячи здатних тримати в руках зброю громадян, гітлерівці переслідували також мету позбавити поневолений народ можливості вести активну визвольну боротьбу, а в разі відступу – людського резерву для поповнення рядів радянської армії, відбудови народного господарства СРСР.

Насильство окупантів породило протидію українців, створило умови для широкого розгортання партизанської та інших форм боротьби.

Усі депортовані в Німеччину мешканці краю зазнавали жорстокої дискримінації і примусу, умови їх життя і праці були нестерпними. Ставлення до них здійснювалось за принципом: «максимум експлуатації при мінімальних затратах».

Завдяки пануючій нацистській ідеології расової неповноцінності робітники зі Сходу використовувались у Німеччині в основному нерационально, не за фахом, їх примусова праця не відзнялась високою продуктивністю.

Репатріація «остарбайтерів» зумовлювалася як економічними, так і політичними факторами. Радянський Союз розглядав їх як досить доречний резерв трудових ресурсів, поповнення для армії. Крім того, він докладав зусиль, щоб не допустити залишення на Заході тих, хто в результаті війни опинився за його межами.

Труднощі, яких зазнали репатріанти у довгій дорозі додому та після повернення у рідні місця, мали здебільшого суб'єктивний характер. З волі сталінського керівництва «остарбайтерів» віднесли до потенційно неблагополучної категорії населення, хоч вони всіляко намагалися допомогти своїй Вітчизні, не проявляли ніякої ворожості до неї. Тому досить тривалий час ставлення до них було як до вірогідних ворогів народу. Протягом десятків років їм довелося жити в умовах приниження, підозри, негласного контролю. І хоч вони не були відсторонені Батьківщиною, однак тривалий час перебували як би на узбіччі радянського суспільства.

Діти і внуки тих, хто, осліплений маніакальними ідеями зверхності, йшов завойовувати «життєвий простір», знайшли в собі силу, волю і потребу попросити вибачення у тих, кого гітлерівський режим погнав до Рейху і перетворив у рабів ХХ століття. Уряд ФРН, як відомо, взяв на себе також і матеріальну компенсацію за злочини нацизму стосовно французів, бельгійців, чехів, поляків та громадян інших національностей, яких у роки війни експлуатовано та морально знівечено фашистами. Давно вирішено питання про матеріальну компенсацію і пенсійне забезпечення за рахунок ФРН тих остарбайтерів українського походження, що живуть сьогодні на Заході. Підійшла черга і до тої групи людей, що у найбільшій мірі постраждала від коричневої чуми. Маємо на увазі населення України, зокрема тих її громадян, хто півстоліття тому у юнацькому віці силоміць був гнаний у фашистську неволю. Сьогодні вже немає двох мільйонів трьохсот тисяч колишніх українських остарбайтерів. За даними останньої реєстрації в нашій державі їх залишилось живими трохи більше ніж 600 тисяч, тобто приблизно один із чотирьох.

Майже п'ять десятиліть ярлик «остарбайтера» важким каменем тяжів над долею кожного. За те, що протягом року - двох вимушені вони були по-рабськи працювати на окупанта, бо не зумів, не здатним був захистити їх режим, що називав себе народним, класовим, найдемократичнішим. Довгі роки у себе на батьківщині влада їх називала спершу зрадниками, згодом — «ненадійними», а відтак просто громадянами другого сорту. Нарешті про них ніби

забули. Але час не зупинявся. Сьогодні тим, хто дожив до наших днів, уже давно за шістдесят. Сивина покрила їх голови, хоч руки продовжують трудитись. Та десятиліття не можуть стерти з пам'яті того, що було впродовж їхнього життя. Бо це трагедія цілого покоління, якому історія приготувала драматичну, болючу назву заручників другої світової війни.

**СЕКЦІЯ 4: АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС,
АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

**ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
ПРАВ ДІТЕЙ**

здобувач кафедри адміністративного права і процесу НАВС
Костіна Єліна Валентинівна

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, начальник
кафедри адміністративного права і процесу НАВС **Кузьменко О.В.**

Сучасна адміністративно-правова охорона прав дітей в умовах соціально-економічної кризи повинна бути однією з пріоритетних напрямків державної політики, яка має бути зорієнтована на створення сприятливого простору для функціонування сім'ї, перевтілення сімей в рушійну силу у суспільстві, для активного розвитку дитинства та створення сприятливих для активної державної підтримки дітей. І тому Державна соціальна політика щодо адміністративно-правової охорони прав дітей в Україні має бути складовою частиною програми діяльності Уряду й проголошена пріоритетним напрямком на багато років вперед.

Розвиток у політичній і правовій думці загальних ідеалів про рівні права і свободи всіх людей тривалий час не торкався адміністративно-правової охорони прав дітей. Сьогодні все ще відсутня справжня повага до прав і свобод дитини, оскільки деформація правосвідомості, що відбувалася десятиліттями, глибоко укорінена зневага до прав і свобод узагалі створюють складну ситуацію незахищеності дитини.

Для ефективної адміністративно-правової охорони прав дітей треба розібратися, в чому відмінність між охороною прав людини і прав дитини. Так, специфіка охорони прав дітей полягає в послабленні для дітей і молоді негативних наслідків тих процесів, що відбуваються в суспільстві, і забезпеченні реалізації їхніх інтересів і життєво важливих потреб завдяки створенню нових соціальних інститутів і видозміні існуючих.

Важливим документом щодо адміністративно-правової охорони прав дітей стала прийнята 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН Загальна декларація прав людини (уведена в дію з 1976 р.). У ній вперше зафіксовані основи захисту прав дітей. Свій розвиток Декларація отримала в пактах прав людини, що гарантували рівні права всім дітям і забезпечення їх основних соціальних потреб. Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини

проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини.

Так, Конвенція ООН про права дитини це не просто декларація, а міжнародна угода, визначаючи яку, кожна країна повинна дотримуватися її вимог, спиратися на них, у тому числі шляхом внесення доповнень і змін до свого законодавства з метою захисту дітей від різного виду посягань.

Вихідною ідеєю законодавчого забезпечення прав дітей в Україні загалом є принцип «усі діти рівні від народження». Працювати, жити, бути захищеним неможливо, не знаючи межі своїх прав і свобод, дозволеного і забороненого в інтересах суспільства. Тож активну і дієздатну у правовому відношенні людину необхідно формувати з дитинства.

Права дитини - це те, що їй гарантує держава. Це свого роду допомога дорослих у законодавчій формі, щоб дитина розвинулася і реалізувала себе.

Деякі дослідники, певним чином, ототожнюють, поєднують права людини та права дітей, зазначаючи, що для цієї категорії суб'єктів значна частина основних прав людини змістовно нічим не відрізняється від прав дітей. Інша ж група таких прав, певним чином, специфікується, конкретизується.

О.Ф. Скакун також вважає, що система прав дитини є складовою прав людини, і дає визначення поняття “права дитини”. Так, на її думку, “права дитини” – це можливості (свободи) дитини, необхідні для їх існування, виховання та розвитку. Численні права дитини збігаються з правами людини (право на життя, ім'я, отримання громадянства, вільне висловлювання думки та ін.).

На нашу думку, дитину жодним чином не можна прирівнювати до дорослої людини, у тому числі й у правових аспектах. Дитина має бути забезпечена особливими правами, особливим захистом, які мають часовий вимір і спеціальне призначення. Дитина, як і кожна людська істота, від народження має права людини. Але вона повинна мати ще й додаткові, особливі права. Це обумовлено її фізичною, розумовою, моральною та духовною незрілістю. І для того, щоб дитина стала зрілою людиною у всіх відношеннях, їй необхідно мати певні спеціальні, додаткові можливості. Отже, правадитини -це певні спеціальні свободи та можливості, що гарантовані державою, які необхідні людині віком до18 років для існування, виховання, розвитку і досягнення зрілості.

Ми вважаємо за необхідне визначити поняття прав дитини. Так, дитяча конвенція встановлює, що права дитини - це ті права і

свободи, якими повинен володіти кожен дитина (до 18 років) незалежно від будь-яких відмінностей: раси, статі, мови, релігії, місця народження, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Особливого захисту суспільства потребують соціально вразливі групи дітей: сироти, інваліди, біженці.

Однією з важливіших проблем сучасного суспільства є проблема адміністративно-правової охорони прав дитини. Ця правова категорія визнана світовим товариством. Шляхом поступового наукового дослідження та співпраці різних країн світу вона здобула нормативного закріплення спочатку на світовому рівні, і як наслідок – у національному законодавстві країн, в тому числі й України.

Процес виділення прав дитини в особливу сферу людської пізнавальної і суспільної діяльності почався через кілька сторіч з часу введення поняття «права людини».

Спонукальними причинами стали кілька обставин. На думку Л.В. Павлової, «з часу прийняття Загальної декларації розвитку концепції прав людини йшов у таких напрямках:

- 1) глумачення принципів, основних для концепції прав людини;
- 2) деталізація й конкретизація фундаментальних прав і свобод людини та їх регламентація стосовно окремих соціальних груп;
- 3) створення інституту міжнародного захисту прав людини».

Саме конкретизація прав специфічної соціальної групи, тобто дітей, і прагнення створити дійовий механізм захисту цих найбільш уразливих членів суспільства привело вчених і громадських діячів до думки про необхідність виділення прав дитини в окрему категорію. Проте утверджувалася ця ідея на превелику силу. Аналізуючи проблеми, що виникали в процесі філософського осмислення і юридичного оформлення прав дитини, відмітимо, що навіть правам другого покоління, тобто економічним і соціокультурним, тривалий час відводилася другорядна роль порівняно з цивільними і політичними. Таку ж, якщо не більшу, протидію викликала спочатку тенденція до регламентації прав тих або інших груп людей, у тому числі дітей.

Однак історична закономірність подальшого розвитку прав людини, ускладнення їх класифікації, розширення прав третього покоління, тобто колективних прав, безсумнівна. На думку Л.Ф. Євменова, «історія свідчить про еволюцію прав людини у бік колективних прав». Пояснення, на його погляд, лежить у наступному: «Права не народжуються, і не проявляються, і не реалізуються, і не розвиваються поза сім'ї, роду, племені, общини, поза ближнього оточення ... поза соціальних груп, поза

суспільства». Висновок ученого, такий: «Принципово не може бути чисто, ідеально, класично індивідуальних прав людини».

Досить переконливим прикладом можуть служити права дитини як права специфічної соціальної групи.

З наукової точки зору існує декілька підходів до визначення сутності та класифікації прав дитини. І.І. Котляр розглядає права дитини у системі прав людини та виступає з критикою існуючої точки зору, що права дитини самостійні, навіть первинні в структурі прав людини. Він називає такий підхід не науковим, а крайністим, в основі якої лежить абсолютизація факту більшої уваги держави до проблем прав дитини, ніж до прав людини, та відсутність наукової концепції. Підтверджуючи своє бачення цієї проблеми, І.І. Котляр наводить приклади нормативних джерел світового товариства. Охорона прав дитини була передбачена у Женевській декларації прав дитини 1924 р., Загальній декларації прав людини 1948 р., документах спеціалізованих установ ООН, таких як МОП, ЮНЕСКО, ВООЗ.

У розвиток положень цих документів ООН у 1959 р. приймає Декларацію прав дитини, яка вже понад 40 років є найважливішим орієнтиром для приватної та громадської діяльності адміністративно-правової охорони прав дітей. Основним правовим принципом адміністративно-правового захисту прав дітей є рівність прав усіх дітей. У ст. 1 Декларації прав дитини 1959 р. ООН проголосила, що перелічені в Декларації права повинні визнаватися за усіма дітьми, без будь-яких винятків і обмежень.

«Світовою конституцією прав дитини» називають Конвенцію про права дитини, прийняту ООН у 1989 р. Норми цієї конвенції діють як складова національного законодавства України з 27 вересня 1991 р., тобто з часу її ратифікації Україною. Конвенція містить повний перелік прав дитини: на життя, на ім'я, на набуття громадянства; на піклування з боку батьків; на збереження своєї індивідуальності; на можливість бути заслуханою в ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; на свободу совісті та релігії; на особисте та сімейне життя; на недо торканність житла; на таємницю кореспонденції; на користування найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; на блага соціального забезпечення; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на освіту; на відпочинок; на особливий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; на вжиття державою всіх необхідних заходів що до сприяння фізичному та психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину.

На думку А.Д. Гусєва, у повсякденному житті для більшості дітей велике значення мають дві найбільш великі групи прав, що

стосуються життєдіяльності дітей. Це, насамперед, особисті права. До їх числа належать права на життя, на проживання у своїй родині, на ім'я, на щастя, на безпечне існування без експлуатації або недбалого ставлення, на захист від жорстокості, знущань і несправедливого ставлення, на вільне вираження своєї думки, на громадянство та ін. Друга група прав – соціально-культурні права. До них належать права на освіту, на здоров'я, на доступ до культурних цінностей та ін. Ядром цієї групи прав може бути право на розвиток: інтелектуальний, психологічний, фізичний, розумовий і на

Автори не розглядають тут наявність у дітей економічних прав, вважаючи, що в будь-якому нормальному суспільстві дитина повинна жити в родині. Тому багато своїх прав вона може реалізовувати через батьків, у тому числі і таке важливе право, як право власності.

М. І. Буролінський поділяє права дитини на інші групи: громадянські та політичні права дітей; права дитини в сім'ї; право дитини на освіту; право дітей на здоров'я та здоровий спосіб життя; право в галузі зайнятості.

Стверджуючи невід'ємність основних прав та свобод людини, міжнародне право проголошує деякі специфічні «дитячі» громадянські права – на ім'я, на реєстрацію про народження, на набуття громадянства з моменту народження (ст. 7 Конвенції). Ім'я дитині обирають батьки у момент реєстрації немовляти, але змінити його згодом самочинно вони вже не можуть. Кожна дитина здатна формулювати власні погляди, має бути забезпечена можливістю вільно висловлювати погляди з усіх питань, які стосуються власне дитини. З цією метою їй надається право бути заслуханою у ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду безпосередньо або через представника.

Закон України «Про громадянство» (1991 р.) також вимагає письмової згоди 14-річної дитини, коли йдеться про зміну її громадянства. Від моменту досягнення 16 років зміна громадянства може відбутися лише за власною заявою дитини.

Кожна дитина, як і доросла людина, індивідуалізується за різними ознаками: правовими і фактичними, вродженими і набутими. Конвенція про права дитини 1989 р. до таких ознак відносить: ім'я, громадянство, сімейні зв'язки. Дитина індивідуальна за її родинною належністю. Вона має право, за будь-яких умов, на збереження своїх зв'язків з родичами за походженням, однак правовими засобами забезпечується збереження права дитини на сімейні зв'язки лише з найближчими родичами: батьком, матір'ю, дідусем, бабусею, братами та сестрами.

Індивідуальність дитини визначають також і рідна мова, її етнічне походження, належність до певної релігії та культури і навіть зовнішній вигляд. Дитина має гарантоване право зберігати їх.

Треба відзначити, що основним правами дитини на Основі Конвенції про права дитини є: право на життя, виживання та здоровий розвиток, право на збереження своєї індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я і сімейні зв'язки, право на свободу особистості, свободу думки, совісті і релігії. Це право включає в себе свободу висловлювати свою думку в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини, право на захист від усіх форм фізичного чи психологічного насильства, експлуатації, образи, недбалого чи брутального поводження як з боку батьків, так і законних опікунів чи будь-якого іншого особи, яка турбується про дитину, право дитини, яка позбавлена сімейного оточення, на особливий захист і допомогу, що надається державою, право на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку. Неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють її впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства, право на охорону здоров'я і соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування, право на освіту, яка має бути направлена на розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі, право користуватися рідною мовою, сповідувати релігію своїх батьків, навіть якщо він належить до етнічної, релігійної або мовної групи, яка в даній державі становить меншість, право на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, вільно брати участь у культурному житті і займатися мистецтвом, право на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може становити небезпеку для його здоров'я, або завдавати шкоди фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку, право на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, держави-учасниці забезпечують, щоб жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання; жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином, кожен позбавлений свободи дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, держави зобов'язуються вживати заходів для боротьби з незаконним переміщенням і поверненням дітей з-за кордону, держави зобов'язуються поважати і дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права щодо дітей, які потрапили в

зону збройного конфлікту. Держави вживають усіх можливих заходів для того, щоб особи молодше 15 років не брали прямої участі у військових діях.

Виходячи з цього слід зазначити, що права дитини, визнані Конвенцією, можуть бути поділені на п'ять груп згідно з традиційною класифікацією прав людини:

1) Особисті (громадянські) права. Вони визначені у перших 18 статтях Загальної Декларації прав людини (1948). Серед громадянських прав – право на ім'я та громадянство (ст. 7) і право на самобутність (ст. 8), право на життя, виживання та розвиток (ст. 6) і принципи недискримінації (ст.2). Але серед них є також так звані «права порядності», такі як заборона тортур (ст. 37), право на захист від фізичного насильства (ст. 19 та 34), від свавільного арешту (ст. 37 та 40), право на захист особистого життя (ст. 16) тощо.

2) Сімейні права. До них належать право дитини на виховання у сімейному оточенні та альтернативний догляд, а саме: батьківський догляд (ст. 5); возз'єднання сім'ї (ст. 10); право на отримання допомоги від держави на утримання (ст. 27, п 4) тощо.

3) Дипломатичні (політичні) права. До них належить свобода думки (ст. 12), свобода висловлювання власних думок (ст. 13); свобода асоціацій та мирних зборів (ст. 15), свобода думки, совісті та релігії (ст. 14), вільний доступ до відповідної інформації (ст. 17).

4) Соціально-культурні права. Знову ст. 4, а також ст. 28 і 29 які визначають право на освіту, ст. 24 - право на охорону здоров'я і ст. 26 - право на соціальне забезпечення, а також слід нагадати, що ст. 31 визнає право на відпочинок і дозвілля, розважальні заходи, культурна та творча діяльність (ст. 31).

5) Права дітей з особливими потребами. До них належать права дітей-біженців (ст. 22); права дітей у збройних конфліктах (ст. 38); права дітей, які вступили у конфлікт із законом (ст. 40); права дітей, які живуть на вулиці.

Отже, слід запропонувати наступну класифікацію адміністративно-правової охорони прав дитини та здійснити її характеристику. Так, адміністративно-правову охорону прав дитини можна згрупувати у такі групи:

- адміністративно-правова охорона особистих (громадянських, власних) прав дитини;
- адміністративно-правова охорона сімейних прав дитини;
- адміністративно-правова охорона дипломатичних (політичних) прав дитини;
- адміністративно-правова охорона економічних прав дитини;
- адміністративно-правова охорона соціальних прав дитини;
- адміністративно-правова охорона культурних прав дитини;

– адміністративно-правова охорона прав дітей з особливими потребами.

Тепер, слід здійснити характеристику видів адміністративно-правової охорони прав дітей.

Так, адміністративно-правова охорона особистих (громадянських, власних) прав дитини включає в себе, як зазначалося вище право на ім'я та громадянство (ст. 7) і право на самобутність (ст. 8) право на життя, виживання та розвиток (ст. 6) і принципи недискримінації (ст. 2), заборона тортур (ст. 37), право на захист від фізичного насильства (ст. 19 та ст. 34), від свавільного арешту (ст. 37 та ст. 40), право на захист особистого життя (ст. 16) тощо.

Сутність права на ім'я та громадянство (стаття 7) полягає в тому, що батьки невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини зобов'язані зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану. Невиконання цього обов'язку є підставою для накладення на них штрафу від одного до трьох неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Підставою набуття громадянства України є народження дитини на території України, батьки або один з батьків якої на час її народження були:

- громадянами України;
- іноземцями, які на законних підставах проживають на території України (якщо вона не набула за народженням громадянства жодного з батьків):

- особами без громадянства, які на законних підставах проживають на території України;

- особами, яким надано статус біженця або притулок (якщо вона не набула за народженням громадянства жодного з батьків);

- народження дитини за межами України від осіб без громадянства, які на законних підставах проживають на території України (у випадку, коли вона не набула за народженням громадянства іншої держави).

Крім того, діти набувають громадянства України внаслідок встановлення над ними опіки чи піклування, усиновлення, внаслідок встановлення батьківства та у зв'язку з перебуванням у громадянстві одного чи обох батьків дитини. Новонароджена дитина, знайдена на території України, обоє батьків якої невідомі, є також громадянином України.

Вихід дитини із громадянства України можливий за клопотанням батьків, якщо дитина разом з батьками або з одним із них виїхала на постійне місце проживання за кордон і батьки або один з них вийшли з громадянств України. Дитина, яка набула за народженням громадянство України, якщо на момент її народження

батьки або хоча б один із них були іноземцями чи особами без громадянства, може вийти з громадянства України за клопотанням одного з батьків незалежно від місця проживання дитини. Зміна громадянства дитини віком від 15 до 18 років відбувається лише за її згодою.

Сутність права на самобутність (стаття 8) полягає в тому, що дитина, яка досягла шістнадцяти років, має право на власний розсуд змінити своє прізвище та (або) власне ім'я (ст. 295 Цивільного кодексу України). Дитина, яка досягла чотирнадцяти років, має право змінити своє прізвище та (або) власне ім'я за згодою батьків або одного з них у разі, якщо другий з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім, оголошений померлим, визнаний обмежено дієздатним, недієздатним, позбавлений батьківських прав щодо цієї дитини, а також, якщо відомості про батька (матір) дитини виключено з актового запису про її народження або якщо відомості про чоловіка як батька дитини внесені до актового запису про її народження за заявою матері.

У разі, якщо над дитиною, яка досягла чотирнадцяти років, встановлено піклування, зміна прізвища та (або) власного імені такої особи здійснюється за згодою піклувальника. Дитина, яка досягла чотирнадцяти років, має право на зміну ім'я по батькові у разі зміни її батьком свого власного імені або виключення відомостей про нього як батька дитини з актового запису про її народження.

Як уже зазначалося, при зміні громадянства дитини віком від 15 до 18 років обов'язково потрібна її згода.

Проте, слід зазначити, що одне із положень законодавства України стосовно права усиновителя приховувати факт усиновлення і вимагати заборони щодо розголошення цієї інформації як до, так і після досягнення дитиною повноліття, не відповідає вимогам Конвенції щодо збереження ідентичності і суперечить Конвенції ООН про права дитини.

Суть права на життя, виживання та розвитку (ст. 6) полягає в тому, що згідно зі статтею 6 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Держава сприяє створенню безпечних умов для життя та здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя.

Із цією метою держава вживає заходів щодо:

- зниження рівня смертності немовлят та дитячої смертності;
- забезпечення надання необхідної медичної допомоги всім дітям;

- боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі шляхом надання дітям доступу до достатньої кількості якісних харчових продуктів та чистої питної води;
- створення безпечних і здорових умов праці;
- надання матерям належних послуг з охорони здоров'я у допологовий та післяпологовий періоди;
- забезпечення всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, інформацією щодо охорони здоров'я та здорового харчування дітей, переваг грудного вигодовування, гігієни, санітарних умов проживання дітей і запобігання нещасним випадкам;
- розвитку просвітницької роботи, послуг у галузі планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я;
- пільгового забезпечення дітей ліками й харчуванням у порядку, встановленому законодавством;
- дєвої пропаганди здорового способу життя.

Суть принципи недискримінації (ст. 2) полягає в тому, що законодавство України будується на принципі відсутності дискримінації. Відповідно до Конституції та законодавчо-нормативних актів України всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи. За порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії, а саме - за умисні дії спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності зразу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками передбачена кримінальна відповідальність (ст. 161 Кримінального кодексу України) тощо. Єдиним дискримінаційним положенням українського законодавства залишається встановлений мінімальний шлюбний вік дівчат і хлопців.

Суть заборони тортур (ст. 37), а саме право не бути підданим катуванню або іншим жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведження чи покарання, у тому числі тілесному покаранню (п.а) статті 37). Право не бути підданим катуванню або іншим жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведження чи покарання гарантується законодавством країни. За порушення цього права передбачена

кримінальна відповідальність. У квітні 2008 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» були внесені зміни й до ст. 127 Кримінального кодексу, якою передбачено відповідальність за катування. Ці зміни були внесені з метою приведення визначення терміну «катування» у відповідність зі ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Відповідно до законодавства забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини (ст.150 Сімейного кодексу України).

Проте в загальноосвітніх школах, у сімейних відносинах, при контакті з представниками правоохоронних органів усе ще існують випадки приниження гідності дітей. Так, за результатами дослідження «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» приблизно 40-60% 11-16-річних учнів не менше одного разу на 2 місяці потерпали від образ або ображали інших учнів/студентів свого навчального закладу.

Суть права на захист від фізичного насильства (ст. 19 та ст. 34), полягає в тому, що Соціальна і психологічна незрілість дітей ставить їх у повну залежність від дорослих, а також нездатність захистити себе, робить їх особливо уразливими перед різними проявами насильства.

В Конвенції ООН про права дитини зазначено, що жорстоке поводження з дітьми – це всі форми фізичного і/або емоційного поганого поводження, сексуальне насильство, відсутність піклування, торгівля чи інші форми експлуатації, що здатні призвести чи призводять до фактичної шкоди для здоров'я дитини, його виживання, розвитку чи гідності в контексті відповідальності, довіри чи влади

Серед мас побутує думка, що жорстокість – це лише ті випадки, про які розповідають ЗМІ: побиття дитини до смерті, занехаяння дитини, яка помирає з голоду, не відповідає розвиткові за віком; діти, яких батьки виганяють на заробітки, які самі собі шукають гроші. Але такий погляд на проблему насильства над дітьми робить непомітними інші вчинки: виховання в жаху перед ременем, регламентацію життя дитини у відповідності до поглядів батьків; сімейну лайку за будь-яку провину дитини чи висловлювання своїх бажань; вибір друзів, виду занять, школи для дітей батьками. В українському суспільстві побутує стереотип: насильство, жорстоке поводження до дітей, недбале ставлення – це проблеми виключно

кризових або матеріально погано забезпечених сімей, бідних. Але проведене опитування громадської думки дає підстави для протилежних висновків – найбільш забезпечені громадяни дають найменш толерантні відповіді з цього питання.

Жорстокість може виявлятися і з боку осіб, які безпосередньо не є членами сім'ї, але пов'язані з ними певними стосунками. Це необхідно враховувати в соціально-педагогічній роботі з сім'ями.

Насильство над дітьми може бути як одномоментним, так і пролонгованим в часі, як свідомим, так і неусвідомленим з боку дорослих, батьків, вихователів. Воно може призвести до емоційного чи психічного травмування, чи навіть загибелі дитини.

Дитинство – це період відсутності дорослої відповідальності, узаконена залежність від турботи та економічної підтримки суспільства. Дитина є недієздатною в повному обсязі, але має всі людські права. Діти мають право на захист від жорстокого поводження, насильства різних видів і форм.

Жорстоке поводження, з точки зору порушення прав дитини, можна тлумачити як: ігнорування потреб дітей, порушення їх прав; відсутність догляду за ними (чи незадовільний догляд); ізоляція дитини, бойкот (у дитячому колективі); відсутність проявів батьківської любові, доброти, чуйності; безвідповідальність до дітей; бездіяльність батьків щодо дитини у скрутній ситуації; брутальність, глузування, неповага до гідності, особистості дитини; не враховування вікових особливостей: дитина просто не може зробити те, що вимагають від неї батьки; авторитарний стиль спілкування з дитиною; нехтування дитиною; обман дитини.

У правовій базі України визначення насильства, яке є складовою жорстокого поводження з дітьми, представлено Законом України №2789-III «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р., де у статті 1 «Визначення термінів» визначено види насильств:

фізичне насильство – навмисне нанесення одним членом родини іншому побоїв, тілесних ушкоджень, що можуть привести або привели до смерті постраждалого, порушення фізичного або психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та достоїнству. Всі дії, спрямовані на спричинення дитині фізичної шкоди, заборонені законом;

сексуальне насильство – протиправне зазіхання одного члена родини на статеву недоторканність іншого члена родини, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена родини. Поняття «сексуальне насильство» містить в собі не лише зґвалтування, а й сексуальні домагання, непристойні пропозиції, а також будь-які образливі дії, що мають сексуальний характер;

психологічне насильство – насильство, пов'язане з дією одного члена родини на психіку іншого шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими спеціально створюється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе й може заподіюватися або заподіюється шкода психічному здоров'ю;

економічне насильство – навмисне позбавлення одним членом родини іншого житла, їжі, одягу й іншого майна або засобу, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Особливим видом насильства є насильство в сім'ї, яке може поєднувати ознаки всіх вищевказаних видів насильства. Разом із тим, воно є чи не найбільш небезпечним, тим, що має пролонгований характер і тим, що людина переживає насильство з боку того, хто за родинним чи сімейним станом мав би захищати, підтримувати жертву, а не кривдити її. Особливо небезпечний такий вид насильства по відношенню до дітей, оскільки значно деформує особистість дитини та формує озлоблення до оточуючих, стає причиною самогубств.

На основі досвіду роботи з сім'ями та безпосередньо з дітьми можна виділити наступні типи жорстокого поводження з дітьми: жорстокі фізичні покарання, фізичні знущання, побиття; штовхання; спроби задушити; викручування рук та ін.; дитина є свідком знущань над іншими членами сім'ї: батько б'є чи гвалтує матір у присутності дітей; «погану» дитину фізично карають у присутності «хорошої» дитини; дитина є свідком фізичних знущань над іншою людиною, що не є членом її родини та ін.; сексуальне насильство, інцест: гвалтування; нав'язування сексуальних стосунків; сексуальні дотики/поцілунки; інцест (кровозмішення); показ порнографії; залучення дитини до виготовленні порнографічного продукту та ін.; використання привілеїв дорослих: поводження з дітьми як з рабами чи слугами; покарання, поводження, як з підлеглими; поводження як зі своєю власністю; відмова повідомляти про рішення, що стосуються відвідин та опікунства; залякування: використання свого росту, розмірів та сили; нав'язування страху за допомогою розповідей, дій, тестів, поглядів; крики, стресогенна поведінка; жорстокість щодо інших істот; погрози: кинути дитину; самогубства; заподіяти фізичної шкоди; заподіяти шкоду іншим людям, тваринам, рослинам тощо; розлюбити дитину; силами зла, що покарають дитину та ін.; використання громадських установ: загроза покарання Богом, судом, міліцією, школою, спецшколою, притулком, родичами та психіатричною лікарнею; ізоляція: контролювання доступу дитини до інших людей: бабці/дідуся, однолітків, братів/сестер,

батька/матері, інших людей; контролювання перебування дитини у помешканні, заборона виходити з дому; контролювання спілкування дитини з друзями; закривання дитини у коморі, сараї чи туалеті, чи у будь-якому закритому приміщенні вдома, в школі тощо; обмеження спілкування з дитиною, аж до повного ігнорування у спілкуванні; емоційне насильство: приниження; використання скарг; використання дітей в якості довірених осіб; підвищення голосу без вартої на те причини; непослідовність; присоромлення дитини; використання дітей у конфліктах між батьками; «торгівельна» поведінка одного з батьків щодо любові до дитини; економічне насильство: незадоволення основних потреб дитини; відмова чи зволікання у виплаті аліментів; повна відмова дитині в грошах; контролювання дитини за допомогою грошей; відмова дитині у підтримці; використовування дитини як засобу торгу при розлученні; нав'язування дитині економічно обмеженого способу проживання без існуючої для цього необхідності; примушування дитини важко працювати.

Жорстоке поводження з дітьми є найбільш прихованою формою насильства, оскільки в Україні немає даних достовірної статистики про реальні його прояви. За узагальненою інформацією за II півріччя 2011 року в Україні офіційно зареєстровано близько 95 тис. звернень з питань жорстокого поводження з дітьми. За даними МВС України за жорстоке поводження з дітьми на обліку в органах внутрішніх справ знаходиться понад 80 тис. сімей. У 2011 році за невиконання батьківських обов'язків притягнуто більш ніж 9 тис. батьків. Проте зростання кількості осіб, поставлених на профілактичний облік, свідчить про зростання поінформованості населення про можливості розв'язання проблеми, а також збільшення уваги до даного явища з боку правоохоронних органів. Проблема насильства над дітьми винесена з розряду приватної проблеми родини на державний рівень.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНІ

студент 1-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Михальчук Дарія Сергіївна

Науковий керівник: викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін та менеджменту юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Лінік Є.П.**

Однією з глобальних світових проблем, безпосередньо пов'язаною з міжнародною міграцією, є біженство. Вимушена

міграція стала сумною, проте невід'ємною складовою двадцятого століття, яке зарубіжні історики та письменники „охрестили” в своїх працях як „століття вигнанців, шукачів притулку”, „століття біженців”. В результаті військових та міжтнічних конфліктів, політичних репресій, стихійних лих та інших факторів кількість біженців постійно зростає. У загальному розумінні під поняттям «біженець» розуміється не тільки особа, яка отримала офіційний статус біженця, але і та, яка шукає притулку в результаті вимушеного переселення на інше місце. Поряд з поняттям „біженці” на Заході досить часто використовувався термін „вирвані з корінням” (англ. – “uprooted”), який досить влучно відображає саму суть явища біженства, позначаючи осіб, які з ряду причин, але обов'язково всупереч власній волі, змушені були на тривалий час або назавжди залишити свою батьківщину та шукати притулку на чужині.

У ХХ столітті з проблемою біженства зіткнулася й Україна, яка з часом ставала транзитною територією для тисяч шукачів притулку з Російської Федерації та країн Третього світу, що намагалися дістатися Західної Європи. Важливим аспектом врегулювання цієї проблеми стало приєднання нашої держави до міжнародного співробітництва з її розв'язання.

Значною мірою актуальність дослідження підтверджується інтересом до цієї проблематики зарубіжних і вітчизняних вчених. У різні часи розробкою проблеми біженців займалися зарубіжні вчені Г.Гудвін Гілл, Ж.Егер, О.Клінова, Д.Макнамара, К.Нгуєн, Д.Патрик, В.Потапов, Д.Хорекенс, досліджуючи статус біженця у міжнародному праві. Останніми роками російські вчені Є.Гончаренко, А.Жеребцов, Д.Іванов, Н.Каткова, І.Кисельова, М.Лебедєв, В.Радул, Т.Регент досліджували регулювання правового статусу біженців у Російській Федерації. Білоруські вчені Л.Васильєва, І.Фісенко досліджували правовий статус біженців у Республіці Білорусь. Певне висвітлення проблема біженців знайшла у вітчизняній науковій літературі. Теоретичні та практичні питання правового статусу біженців в Україні досліджували В.Д.Андрієнко, Ю.М.Білуха, С.П.Бритченко, Ю.В.Бузницький, М.В.Буроменський, В.С.Гринчак, В.І.Євінтов, О.Л.Копиленко, В.С.Крисаченко, О.В.Кузьменко, О.А.Малиновська, В.О.Новік, О.І.Піскуп, В.Ф.Погорілко, С.П.Ратушний, Ю.І.Римаренко, С.Г.Рубанов, Ю.М.Тодика, О.Ф.Фрицький, С.Б.Чехович, В.М.Шаповал, Ю.С.Шемшученко, В.В.Шепель, М.О.Шульга та інші. Разом з тим, проблема адміністративно-правового статусу біженців в Україні потребує подальшого дослідження.

Автор ставив собі мету детальне вивчення поняття «біженець», адміністративно-правовий статус біженців в Україні, їх права та

обов'язки. Наукове осмислення проблеми адміністративно-правового статусу біженців в Україні необхідне для розв'язання таких завдань як: визначення походження біженства як соціального явища та його правові аспекти; дослідження правового становища біженців та осіб без громадянства; ознайомлення з правовою регламентацією режиму біженців в Україні; детальне дослідження проблеми захисту прав біженців.

Для вирішення поставлених завдань використовувалася сукупність методів, які сприяють пізнанню соціально-правових явищ у суперечностях, розвитку та змінах, що дає можливість дослідити правовий статус біженця крізь призму їх соціального змісту і юридичної форми. У процесі дослідження, зокрема використані такі методи наукового пізнання правових явищ: логічний; логіко-семантичний; логіко-юридичний; історико-правовий; порівняльно-правовий; методи аналізу та синтезу.

Для того, щоб існуюча проблема біженців була вирішена, потрібні конструктивні дії держави, зокрема в галузі захисту прав людини, підтримання миру та безпеки в себредині держави і у відносинах з іншими державами, а також контроль над масовими міграційними рухами.

У сучасному суспільстві вже чітко є сформульована концепцію правового статусу біженців в Україні як спеціального (привілейованого) і тимчасового виду правового статусу іноземців, які позбавлені захисту держави у країні свого походження.

Отже, у законодавстві України визначення поняття “біженець” не позбавлено певних недоліків. Зокрема, не дається тлумачення терміна “переслідування” і не визначається, яким способом і ким повинно здійснюватися переслідування особи, за наявності якого вона може визнаватися біженцем. У зв'язку з тим, що термін “переслідування” в цьому випадку є визначальним, пропонуємо доповнити ст. 1 Закону “Про біженців та осіб, які потребують тимчасового або додаткового захисту” 2011 року таким змістом : переслідування – дії державних органів країни громадянської належності, країни постійного проживання або країни походження, які суттєво обмежують права особи, гарантовані їй міжнародно-правовими актами, або бездіяльність таких органів, яка унеможливує забезпечення особі ефективного захисту її безпеки.

Негативним моментом вважаємо й те, що поза увагою закону залишається питання щодо правового становища жертв воєнних конфліктів, які потребують захисту, оскільки вони становлять значну частину осіб, які шукають притулку в Україні та вважають себе біженцями. У зв'язку із цим постає проблема вдосконалення визначення поняття біженця, оскільки законодавство України не

передбачає інших форм захисту особи, ніж надання статусу біженця.

Вважаємо, що для більш точного викладення поняття «біженець» у законодавстві України, уникнення його розширеного тлумачення доцільно внести зміни до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» у частині визначення поняття біженця й сформулювати його таким чином: біженець в Україні – це особа, яка не є громадянином України і яка через зовнішню агресію, окупацію, іноземне панування або події, що серйозно порушують публічний порядок, а також переслідування з боку держави (державних органів) у країні походження (країні громадянської належності або країні постійного проживання) за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи, політичних переконань, або через обґрунтовані побоювання такого переслідування перебуває за межами країни походження і внаслідок цього не користується захистом цієї держави.

Обґрунтовано положення про те, що особа є біженцем з того моменту, коли її фактичне становище відповідає визначенню поняття «біженець», та виділено категорії осіб, які підпадають під це визначення: особи, яким надано статус біженця в Україні через встановлений законодавством України порядок (визнані біженці), а також шукачі статусу біженця (потенційні біженці). Варто також зазначити, що Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» не є досконалим, тому що досить часто статус «біженця» надається особам, що не зовсім підходять під цю класифікацію.

Виявленим та чітким спостерігається зв'язок між правом біженців і правом притулку, оскільки надаючи особі правовий статус біженця і гарантії особистої безпеки від повернення в обстановку переслідувань, Україна тим самим надає біженцям захист на своїй території від юрисдикції держави їхнього громадянства або постійного проживання, тобто надає територіальний притулок. У зв'язку з цим концепція надання притулку в Україні підлягає перегляду.

Також аргументованим є те, що правовий статус визнаних біженців в Україні є вужчим, ніж правовий статус громадян України, але ширшим за правовий статус інших категорій іноземців та осіб без громадянства, оскільки біженцям надаються спеціальні права, якими не користуються інші категорії іноземців та осіб без громадянства. При цьому правовий статус потенційних біженців є більш обмеженим, ніж правовий статус визнаних біженців. Виділений є і пріоритетне право біженців, порушення якого унеможливує набуття статусу біженця і його подальшу реалізацію

– це право не бути примусово повернутим в обстановку переслідувань, яке полягає у забороні будь-якого примусового переміщення біженців за межі України до тих країн, де їм може загрожувати небезпека.

ВЗАЄМОДІЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

студент магістратури юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Мілян Марія Василівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін та менеджменту навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Галай В.О.**

Місцеве самоврядування сьогодні виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства, наближення влади до її джерела – народу. І навпаки, місцеве самоврядування може ефективно функціонувати лише за умови наявності розвинутих елементів громадянського суспільства.

Сьогодні однозначно зрозуміло, що проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні має бути підпорядковано одній загальній меті – досягненню самодостатності територіальних громад на основі ефективного управління їхньою власністю. Самодостатні та потужні територіальні громади є основою місцевого і регіонального розвитку будь-якої країни. Проте варто зазначити, що закріплені в Європейській хартії місцевого самоврядування принципи фінансової та правової автономії, котрі визначають право та реальну можливість територіальних громад самостійно формувати місцевий бюджет і створювати необхідну для цього власну нормативно-правову базу, в Україні практично не реалізуються.

Тому потрібно побудувати відносини місцевого самоврядування і державних органів таким чином, щоб не держава, формуючи центральний бюджет, виділяла кошти у вигляді субсидій і субвенцій на підтримку локальних бюджетів, а щоб акумуляція і розподіл коштів відбувалися на місцевому рівні залежно від конкретних потреб.

В ч.3 ст. 140 Конституції України визначено, що територіальна громада здійснює місцеве самоврядування як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування - відповідні ради та їх виконавчі органи. В свою чергу органи місцевого самоврядування

тісно взаємодіють з місцевими органами виконавчої влади як в частині реалізації державної політики на місцях, так і в частині делегованих повноважень. Делеговані відповідними радами повноваження, покладені на місцеві державні адміністрації, охоплюють фактично всі аспекти місцевого життя.

З огляду на викладене, можна дійти логічного висновку, що територіальні громади і місцеві адміністрації взаємодіють як опосередковано, - через відповідні представницькі органи місцевого самоврядування, так можуть взаємодіяти і безпосередньо.

Головною проблемою публічної адміністрації в Україні на місцевому рівні залишається те, що місцеві органи виконавчої влади не забезпечують надання громадянам якісних публічних послуг, вони або не стандартизовані або надаються за стандартами, що були розроблені за радянських часів. Ще однією проблемою у функціонуванні місцевих органів виконавчої влади залишається непослідовність кадрової політики, високий ступінь її політизації, відсутність професійного підходу до добору кадрів.

Основні засади взаємодії місцевих органів влади визначено в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Законі України «Про місцеві державні адміністрації», котрі розмежовують повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Однак розмежування не досить чітке, що пов'язано з певними правовими колізіями окремих положень вказаних законів, через що ці органи часто вступають в конфлікти між собою.

Таким чином, проаналізувавши проблеми, з якими доводиться мати справу місцевому самоврядуванню, можна навести перелік завдань, що стоять перед державою та місцевими громадами, з метою наближення влади до народу та забезпечення розвитку відповідної території:

- розподіл повноваження між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування різних рівнів повинен здійснюватися так, щоб, з одного боку, максимально наблизити процес прийняття рішення до громадянина, а з другого, - ці органи мають володіти організаційними, матеріальними та фінансовими ресурсами, що забезпечують обсяг та якість послуг, які надаються населенню відповідно до загальнодержавних соціальних стандартів;

- необхідно провести фінансово-економічну оцінку надання місцевими органами адміністративних послуг, визначити джерела оплати послуг та територіальні межі діяльності кожного елемента місцевої влади для мінімізації витрат ресурсів для надання цих послуг;

- місцеве самоврядування має здійснюватись на всій території України, що означає відсутність територій, на які не поширюється юрисдикція територіальних громад, якщо інше прямо не передбачено спеціальними законами, а також має здійснюватися на територіях, які відмежовані одна від одної. На одній території не може бути кількох територіальних громад, які б виступали самостійними суб'єктами права на місцеве самоврядування;

- територіальні громади та відповідні органи місцевого самоврядування, виходячи з місцевих потреб та необхідності забезпечення ефективної діяльності, повинні мати можливість самостійно визначати власні внутрішні виконавчі структури, будь-який адміністративний контроль за діяльністю зазначених суб'єктів має здійснюватись лише для забезпечення дотримання конституції України і законів;

- гармонійне поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів з урахуванням особливостей територіального розвитку;

- територіальна громада та відповідні органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень повинні вільно володіти, користуватися та розпоряджатися комунальною власністю та власними фінансовими ресурсами з метою задоволення власних потреб; гарантування державою фінансового забезпечення мінімального рівня послуг, надання яких населенню передбачається самоврядними повноваженнями;

- формування скоординованої громадянської позиції щодо комплексного вирішення накопичених проблем на місцевому і регіональному рівнях;

- необхідність врегулювання процедури співробітництва місцевих органів виконавчої влади і територіальної громади, закріплення напрямків їх взаємодії; спільне планування й координація діяльності з метою вирішення питань місцевого значення, громадський контроль, спільні ініціативи, державні замовлення і суспільний розвиток.

СЕКЦІЯ 5: ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу факультету підготовки кадрів по боротьбі з економічною злочинністю навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Никифорчук Вадим Дмитрович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС **Лизогубенко Є.В.**

Поняття кіберзлочинність є поки незвичним для правоохоронних органів, однак злочинні дії для вчинення яких використовується глобальна комп'ютерна мережа Internet, мають велику суспільну небезпеку. Сьогодні значну частину з загального обсягу злочинів починає займати злочинність пов'язана з використанням комп'ютерних систем і мереж. Її зростанню і розвитку сприяє сама природа даного виду злочину, що базується на відкритому і загальнодоступному характері мережі Internet, і безкарності правопорушників, пов'язаної з питаннями юрисдикції, а також недостатньою підготовкою правоохоронних органів з питань розкриття та розслідування таких злочинів.

Національна інфраструктура будь-якої держави вже сьогодні тісно пов'язана з використанням сучасних комп'ютерних технологій. Щоденна діяльність банківських та енергетичних систем, керування повітряним рухом, транспортна мережа, навіть швидка медична допомога перебувають у повній залежності від надійної і безпечної роботи автоматизованих електронно-обчислювальних систем.

Основною метою кіберзлочинця є комп'ютерна система, яка управляє різноманітними процесами, та інформація, що циркулює в них. На відміну від звичайного злочинця, що діє в реальному світі, кіберзлочинець не використовує традиційну зброю – ніж чи пістолет. Його арсенал – інформаційна зброя, всі інструменти, які використовуються для проникнення у мережі, злому і модифікації програмного забезпечення, несанкціонованого одержання інформації або блокування роботи комп'ютерних систем. До зброї кіберзлочинця можна віднести: комп'ютерні віруси, програмні

закладки, різноманітні види атак, які роблять можливим несанкціонований доступ до комп'ютерної системи. В арсеналі сучасних комп'ютерних злочинців є не тільки традиційні засоби, а й найсучасніше інформаційна зброя та обладнання; ця проблема вже давно перетнула кордони держав і отримала міжнародне значення.

Особливу актуальність проблема кіберзлочинності набула в наш час. Соціологічні опитування в різних країнах, і в першу чергу у високорозвинених, показують, що кіберзлочинність посідає одне з чільних місць серед тих проблем, які турбують людей. Більш того, на думку фахівців, сьогодні це явище становить значно серйозну небезпеку, у зв'язку з використанням злочинцями новітніх інформаційних технологій, а також через зростаючу уразливість сучасного індустріального суспільства. Незважаючи на зусилля держав, які направлені на боротьбу з кіберзлочинцями, їх кількість у світі не зменшується, а навпаки, постійно зростає.

Жодна держава сьогодні не здатна протистояти цьому злу самостійно. Нагальною є потреба активізації міжнародного співробітництва, для якого є актуальним, зокрема, налагодження міжнародно-правового механізму регулювання. Але, з огляду на те, що в сучасних умовах значна частина засобів боротьби з кіберзлочинами, як і з іншими злочинами міжнародного характеру, належить до внутрішньої компетенції кожної окремої держави, необхідно паралельно розвивати й національне законодавство, спрямоване на боротьбу з комп'ютерними злочинами, узгоджуючи його з міжнародними нормами права та спираючись на існуючий позитивний досвід.

Статистика говорить сама за себе:

- 86% атаківаних хакерами комп'ютерів - домашні;
  - Спам становить 54% контрольованого трафіку електронної пошти в світі, в Україну - 82% трафіку;
  - Зростання фішингових (пов'язаних з мережевим шахрайством) повідомлень на червень 2011 року склала 81%;
  - 18% знешкоджених зразків шкідливих вірусів-нові;
  - 4,2 млн. сайтів - порнографічні;
  - 55% блогерів пишуть свої Інтернет-щоденники під псевдонімом, побоюючись негативних наслідків у реальному житті;
- Мабуть, найбільш вразливими для потоку інформаційного сміття з Всесвітньої мережі є діти. Дослідження показали, що 90%

дітей стикалися в Інтернеті з порнографією, а 65% шукали її цілеспрямовано. Інтерес до «полунички» призвів до того, що 44% неповнолітніх користувачів Інтернету хоча б раз піддавалися сексуальним домаганням в Мережі. Ці дані не здадуться настільки дивовижними, якщо мати на увазі, що половина дітей виходять в Інтернет без всякого контролю з боку батьків або педагогів. Більш того, як показують опитування, більшість з них настільки довірливі, що готові надати «віртуальному другу» в Інтернеті свої особисті дані (аж до пін-кодів кредиток батьків).

Проблема протидії комп'ютерній злочинності – це комплексна проблема. Сьогодні закони повинні відповідати вимогам, що пред'являються сучасним рівнем розвитку технологій. З цією метою необхідно проводити цілеспрямовану роботу по гармонізації і вдосконаленню законодавства, що регулює поширення інформації в телекомунікаційних мережах. Одним з пріоритетним напрямком є також організація взаємодії і координації зусиль правоохоронних органів, спецслужб, судової системи, забезпечення їх необхідною матеріально-технічною базою.

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Скульська Олена Віталіївна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри оперативного-розшукової діяльності та спеціальної техніки навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС **Шевчук О.Ю.**

Доведено, що у більшості європейських країн до середини 60-х років ХХ століття основою для зняття інформації з каналів зв'язку було звичаєве право. Лише після того, як Європейський суд з прав людини визнавав чинне законодавство країни з питань зняття інформації таким, що не відповідає вимогам Конвенції із захисту прав людини, парламенти приводили законодавство країни у відповідність вимогам Європейського суду.

Зняття інформації з каналів зв'язку як оперативно-розшуковий захід передбачає контроль і одночасну фіксацію інформації, що передається каналами зв'язку з метою виявлення даних про

злочинну діяльність особи, яка може швидко змінюватися і потребує оперативного втручання з боку правоохоронних органів.

Кожній людині має бути забезпечена можливість користуватися основними правами та свободами. Держава зобов'язана гарантувати реальне здійснення цих прав і свобод усіма доступними їй засобами.

Якщо особа веде законослухняний спосіб життя, то вона вправі розраховувати на абсолютне забезпечення зазначеної таємниці. Лише тоді, коли органам кримінального переслідування стане відомо про те, що конкретні особи під час листування, телефонних розмов, телеграфних повідомлень можуть передати інформацію щодо обставин злочину, по якому триває розслідування, або ж про підготовку до вчинення злочину, то вони вправі за рішенням суду встановити підслуховування телефонних розмов, а також здійснити огляд телеграфних повідомлень, листів, бандеролей, посилок тощо.

Але ці винятки можуть мати місце лише за обставин, коли органи розслідування доведуть суду, що іншими засобами одержати зазначену інформацію неможливо.

Законопроект про моніторинг комунікацій передбачає надмірні повноваження СБУ, перекладає фінансовий тягар по впровадженню системи моніторингу на провайдерів, не дає ясні і чіткі правові підстави для проведення моніторингу і не містить надійних гарантій проти зловживань. У цілому законопроект здатний викликати порушення прав людини й основних свобод і насамперед права на приватність. Тому доцільно розробити цей законопроект заново з урахуванням норм законопроекту про захист персональних даних.

Безумовно, роботи зазначених науковців складають суттєве підґрунтя дослідження проблем, пов'язаних з проведенням оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян. Проте, на сьогодні ряд питань все ще залишаються невирешеними. Зокрема, існує неузгодженість законодавства в частині судового контролю та прокурорського нагляду за проведенням вказаних заходів та інші питання. Це і зумовило актуальність дослідження зазначеної проблеми.

Конспіративна та закрита від громадськості ОРД являє собою сферу підвищеного ризику обмеження прав та свобод громадян, адже можливості соціального контролю за нею обмежені. Саме тому, можливість безпідставного обмеження прав громадян у ОРД має бути зведена до мінімуму, шляхом злагоженості контролюючих та наглядових інстанцій та чіткої регламентації порядку підготовки та проведення ОРЗ, що тимчасово обмежують конституційні права громадян.

Необхідність судового контролю, прийнятого за основу в більшості демократичних держав, полягає у тому, що такий контроль забезпечує великий ступінь неупередженості, що досягається шляхом поділу функцій кримінального переслідування і вирішення процесуальної суперечки. Проте, для реалізації даного положення, необхідно щоб норми закону відповідали усім вимогам і містили конкретні вказівки, для запобігання неоднозначному та суб'єктивному тлумаченню.

ПРАВОВІДНОСИНИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Гандзій Ярославна Олександрівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри оперативної-розшукової діяльності та спеціальної техніки навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС **Дерев'яно П.В.**

Правовідносини – це врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності – і забезпечуються державою.

Оперативно-розшукові правовідносини – це врегульовані законодавством про оперативно-розшукову діяльність та відомчими нормативно-правовими актами повноваження підрозділів та їх посадових осіб, що проводять ОРД, права і обов'язки осіб, які потрапили до її сфери, які виникають, розвиваються і припиняються у сфері оперативно-розшукової діяльності.

На даний час детальної розробки потребують питання про підстави виникнення, розвитку та припинення правовідносин у сфері ОРД та правовий статус їх учасників. Очевидно, що в ОРД відповідні служби, підрозділи та їх посадові особи мають законні повноваження щодо попередження, запобігання, припинення, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, а також для того, щоб у визначених законодавством випадках обмежувати конституційні права та свободи людини. Однак їх діяльність не має виключно одностороннього характеру, оскільки у сфері цієї діяльності потрапляють громадяни, які так само мають певні права та обов'язки. Водночас доводиться констатувати, що в нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та

відомчих нормативних актах компетенція останніх не знайшла належного відображення, тому зважаючи на це чинне законодавство потребує вдосконалення.

У результаті наукового дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства, правозастосовної практики, осмислення наукових праць з різних галузей правової науки зроблено висновки, сформульовані рекомендації та внесені пропозиції, спрямовані на вдосконалення правового регулювання та практики діяльності ОВС.

Дістали подальший розвиток положення про те, що категорія «правовідносини» відображає усі відомі науці сутнісні зв'язки права з соціальним середовищем, суспільними відносинами та закономірності його виникнення та розвитку. У зв'язку з цим, правовідносини в ОРД визначаються як правова форма діяльності ОВС. Такий підхід надає можливість побудувати систему правового впливу та регулювання їх діяльності як за ординарних, так і за надзвичайних умов життя діяльності суспільства.

Отже, правовідносини не тільки мають відповідну внутрішньоструктурну форму у вигляді прав та обов'язків, а й виступають у якості правової форми всієї діяльності ОВС та їх працівників. Пов'язано це з тим, що категорія «діяльність» (діяльність держави, фізичних та юридичних осіб) у юриспруденції завжди виступає як підпорядковане поняття по відношенню до категорії «правовідносини» та характеризує зміст діянь їх учасників, тобто у межах права існують тільки суб'єктно-суб'єктні відносини (правовідносини), а не суб'єктно-об'єктні відносини, що відображають характер зв'язку суб'єкта та об'єкта діяльності.

Наведення терміну «правовідносини в ОРД» у теорії права дозволяє:

визначити місце цих відносин у системі правовідносин;

окреслити правові межі діяльності ОВС, яка є елементом правовідносин, характер її спрямованості, ефективність, а також недоліки та шляхи удосконалення;

підвищити рівень право розуміння та правозастосування працівниками ОВС. Теоретичне узагальнення діяльності ОВС у межах правовідносин буде сприяти формуванню ефективного та демократичного законодавства побудованого на принципі взаємовідповідальності населення, ОВС та держави.

**ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ,
У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ:
ОСНОВНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ**

начальник кафедри кримінального права НАВС, доктор юридичних наук, професор
Савченко Андрій Володимирович

Обставини, що виключають злочинність діяння, займають одне з центральних місць у системі кримінально-правових інститутів, пов'язаних із злочином, оскільки дозволяють чітко розрізнити злочинний прояв від правомірного діяння, сприяють підвищенню правової активності та правової свідомості громадян і службових осіб, а також ефективно впливають на профілактику злочинів. З-поміж різних нормативно-правових актів, де йдеться про такі обставини, особливе місце належить Кримінальному кодексу України (далі – КК), де у розділі VIII Загальної частини законодавець вказав на вісім їх видів: 1) необхідну оборону (ст. 36); 2) уявну оборону (ст. 37); 3) затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38); 4) крайню необхідність (ст. 39); 5) фізичний або психічний примус (ст. 40); 6) виконання наказу або розпорядження (ст. 41); 7) діяння, пов'язане з ризиком (ст. 42); 8) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43). При цьому у теорії кримінального права достатньо ґрунтовно розроблені питання про поняття, групи, ознаки, відмінності та інші характеристики таких обставин.

Однак, виникає питання, яке має передусім практичне значення, зокрема: якщо розглядати діяльність правоохоронних органів (зокрема, органів внутрішніх справ), то про які обставини, що виключають злочинність діяння, варто говорити, а також які шляхи удосконалення таких обставин варто запропонувати, щоб зробити їх найбільш дієвими? З цього приводу, на наш погляд, заслуговують на всьляку увагу результати дослідження професора В.І. Осадчого, який доводить, що: по-перше, обставини, що виключають злочинність діяння, є правовою базою, на якій вибудовується регламентування застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу; по-друге, діяльність працівників правоохоронних органів при застосуванні вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу буде законною за умови дотримання ними вимог нормативно-правових актів, які регламентують таке застосування, а не в межах обставин, що

виключають злочинність діяння. Іншими словами, у своїй практичній діяльності за обставин, що виключають злочинність діяння, працівники правоохоронних органів мають керуватися не положеннями КК, а діяти на підставі спеціального законодавства (зокрема, Закону України «Про міліцію», відповідними статутами, положеннями, наказами та інструкціями тощо). При цьому обставини, що виключають злочинність діяння, у загальному (КК) та спеціальному (законодавство про правоохоронну діяльність) законодавстві не є ідентичними. В останньому вони врегульовані вибірково, не системно та виключно з позиції їх практичної реалізації в екстремальних умовах.

Маємо констатувати, що у кримінально-правовій доктрині обставини, що виключають злочинність діяння, розглядають в площині їх двох груп: 1) такі, що передбачені кримінальним законом; 2) такі, що не передбачені ним (зокрема, до цієї групи науковці відносять: здійснення свого права; виконання професійних функцій; згоду потерпілого на заподіяння шкоди). Також різними вченими згадувалося й про інші обставини, які не знайшли свого законодавчого закріплення: заняття спортом, виконання правових обов'язків, обов'язків військової служби, інших службових обов'язків, виконання закону чи вироку, примушування для виконання правового обов'язку і примушування до підкорення, колізії обов'язків, правомірне застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї, виконання законної функції влади, дозволену самопомогу, здійснення батьківської влади щодо дітей, медичне втручання тощо. На жаль, усі ці окремі з таких обставин не знайшли свого закріплення ні у КК, ні у законодавстві про правоохоронну діяльність, проте їх кримінально-правове значення не наскільки не зменшується.

Більше того, обставини, що виключають злочинність діяння, мають стати відомими й зрозумілими для всіх пересічних громадян, а їх використання – типовою поведінкою у конкретних ситуаціях. У зв'язку з цим видається цілком виправданим запропонувати Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалити відповідну комплексну постанову щодо питань про обставини, що виключають злочинність діяння. В такій постанові варто неодмінно навести десятки типових ситуацій, які б відповідали тому чи іншому виду обставини, що виключають злочинність діяння (у тому числі й у практичній діяльності правоохоронних органів), та, поряд з цим, запропонувати (роз'яснити) варіанти дій (реагування) осіб за таких обставин, тобто змоделювати типові зразки правомірної поведінки у незвичайних ситуаціях, що було б надійною гарантією забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Зокрема, подібна практика досить ефективно існує у США, де Верховним судом цієї держави вироблені типові ситуації в якості прецедентів, якими керуються всі інші суди. Особливо це важливо, коли мова йде про діяльність працівників правоохоронних органів. Наприклад, у справі «Грем проти Коннора» (1989 р.) Верховний суд США зазначив, що застосування сили правоохоронцем правомірне за двох обставин: 1) в разі реальної загрози завдання йому шкоди з боку конкретної особи; 2) з метою затримання особи, яка хоча і не загрожувє правоохоронцю, проте намагається чинити опір чи втекти. Правоохоронець вправі застосувати смертельну силу (зокрема, з метою попередження втечі), якщо у нього була «достатня підстава» (англ. «probable cause») вважати, що підозрюваний може спричинити серйозну фізичну шкоду йому чи іншим особам. Зокрема, у США вважається правомірним застосування вогнепальної зброї на поразку, якщо, наприклад: 1) неповнолітній намагався вихопити зброю у правоохоронця; 2) незброєна особа збила з ніг правоохоронця та побігла до поліцейського автомобіля, де знаходиться рушниця; 3) особа нападає на правоохоронця з цеглиною у руці; 4) незброєна особа просто атакує правоохоронця; 5) особа націлює на правоохоронця зброю, яка потім виявиться незарядженою тощо. Якщо ж підозрювана особа розвертається в бік правоохоронця і немов витягує зброю, то застосування смертельної сили також є правомірним (при цьому не обов'язково чекати, коли підозрюваний вийме та націлить зброю на правоохоронця).

Така детальна судова регламентація питань необхідної оборони для правоохоронців видається дуже корисною практикою, оскільки виховує в них повагу до закону, додає їм упевненості та рішучості в своїх діях, сприяє самостійності в прийнятті рішень, усуває первинний «обвинувальний підхід» з боку прокуратури в разі застосування сили та, врешті решт, створює досконалу модель правомірної поведінки у надзвичайних (нестандартних) ситуаціях, дозволяючи засвоїти алгоритм найтипівших дій у разі виникнення небезпеки.

Отже, вважаємо, що основними шляхами удосконалення обставини, що виключають злочинність діяння, у діяльності правоохоронних органів мають стати: 1) їх розширення, детальна регламентація та законодавчий опис; 2) використання позитивного іноземного досвіду з цього приводу; 3) подальше теоретичне обґрунтування таких обставин; 4) ухвалення Пленумом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ постанови, в якій би, на підставі моделювання типових ситуацій, були б наведені приклади правомірної поведінки, що відповідала б тому чи іншому виду аналізованих обставин; 5) зміна психології у взаємовідносинах «державна – правоохоронець», відмова від первинного обвинувального підходу прокуратури та

керівництва правоохоронних органів щодо оцінки дій правоохоронця за обставин, що виключають злочинність діяння.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

старший викладач кафедри кримінального права НАВС, кандидат юридичних наук

Шармар Ольга Михайлівна

Поняття «глобалізація» увійшло в науковий обіг у 80-х рр. ХХ ст. як відображення фундаментальних перетворень сучасної світової економіки, зумовлених посиленням дії загальноцивілізаційних законів та закономірностей, які охоплюють усі сфери суспільного життя. Сьогодні у широкому розумінні глобалізація розглядається, з одного боку, як переростання національних і регіональних проблем в загальносвітові, а з іншого – формування загального господарського, соціального і природно-біологічного середовища в планетарному масштабі, то у вузькому – вона трактується тільки в соціоекономічному аспекті, як перетворення національних, соціальних і господарських структур в цілісну і єдину геосоціоекономічну реальність.

Одним з найважливіших аспектів загальної глобалізації є кримінально-правова глобалізація, яка справляє значний вплив на правову політику держави, що веде до трансформації, зміни та модернізації правових інститутів, норм, відносин у рамках національного та наднаціонального права. З'ясування цієї проблематики є доволі актуальним для правової системи України, оскільки ефективність її функціонування визначається як її інтегрованістю в рамках регіонального кримінального права (а саме тобто європейського інтеграційного простору), так і активною участю у загальносвітових економічних та політичних процесах.

Історичний досвід свідчить, що ознаки прояву глобалізації в кримінальному праві знайшли свій прояв у намаганні в кінці ХІХ на початку ХХ століть провідними юристами створити Міжнародний кримінальний кодекс.

Дослідженням питань, які стосуються окремих аспектів кримінально-правової глобалізації, займалися такі вчені як: Н. В. Дрьоміна, Н. А. Зелінська, М. П. Куцевич, В. О. Миронова, С. П. Кучевська, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, М. І. Хавронюк, Ю. Б. Хім'як та ін.

Сьогодні кримінальне право виступає як інструмент, здатний управляти глобалізаційними процесами, в тому числі і завдяки інтеграції систем джерел права різних правових сімей. Одним з напрямів інтеграції правових систем є, зокрема, кримінально-правова акумуляція (вплив розвиненіших правових систем на

менш розвинені), стандартизація та уніфікація, адаптація, гармонізація національного кримінального права відповідно до загальноприйнятих світових стандартів і як результат – уніфікація його джерел права.

Підтвердженням цього є те, що у КК України імплементовано вимоги численних міжнародних договорів кримінально-правового характеру, згідно з якими їх сторони беруть на себе зобов'язання стосовно регламентації протидії злочинам. Водночас неоднозначно вирішуються питання про те, які міжнародно-правові положення мають імперативний, а які – рекомендаційний характер. Хоча загалом можна констатувати, що суттєвих розбіжностей між положеннями українського законодавства про кримінальну відповідальність з міжнародними договорами щодо протидії злочинності немає. Якщо такі відмінності з'являються, то відбувається внесення змін до КК України. Зокрема, за останні роки у зв'язку з імплементацією положень цих актів в кримінальне законодавство у ч.3, 4 ст. 28 («Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією») КК України було змінено кількісну характеристику організованої групи та злочинної організації у зв'язку з ратифікацією Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15.11.2004 р.; у ст. 18 («Суб'єкт злочину») КК України та розділу XVII Особливої частини КК («Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг») з 7 квітня 2011 р. стали базуватися на змісті Конвенції ООН проти корупції від 3.10.2003 р. тощо.

Крім цього, в умовах глобалізації значно підвищується роль судового прецеденту про що свідчить зміст ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р., які зазначають, що джерелом національного права, як висновок і кримінального, є практика Європейського суду з прав людини, яку суди України мають застосовувати під час розгляду справ (далі – ЄСПЛ). Це означає, що національні суди в Україні можуть та повинні використовувати положення рішень ЄСПЛ при розгляді кримінальних справ. Суть названої норми містить «нетрадиційний підхід» до розуміння джерел права, не властивий для нашої континентальної системи права, адже вона не розглядає рішення судів як джерело права на відміну від англосаксонської системи права.

Викладене дозволяє зробити висновок, що ч.1 ст. 17 цього Закону не узгоджена зі ст. 3 Кримінального кодексу (далі – КК) України, яка містить «традиційний» підхід, що ґрунтується на відомій концепції «джерелом права може бути лише закон», а саме,

КК України. Тому вважаємо, за необхідне внести зміни в ст. 3 КК України і зазначити, що поряд із законом про кримінальну відповідальність, джерелом тлумачення кримінального права є і практика ЄСПЛ.

Схожої позиції дотримуються і автори проекту Кримінального процесуального кодексу України від 12 січня 2012 р. У ст. 8 Проекту зазначено: «Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини». На жаль у національному кримінально-процесуальному законі досі не вирішено питання про порядок перегляду справ і відновлення провадження справ на внутрішньодержавному рівні у зв'язку з рішеннями ЄСПЛ. Такий стан справ ускладнює застосування практики Європейського суду в ході правозастосування.

У сучасних умовах глобалізація має не лише позитивні наслідки, а й провокує негативні зміни соціального характеру, а саме, погіршення криміногенної обстановки. У таких умовах злочинність отримує нові прояви, які полегшують та прискорюють досягнення злочинного результату, а саме: 1) вчинення суспільно небезпечних діянь у формі «витагнутої руки» (за допомогою несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку для заволодіння чужим майном, інформацією тощо), що означає заподіяння злочинцем шкоди потерпілому на значній відстані; 3) вчинення злочинів під прикриттям легального бізнесу (вчинення злочинів проти довілля транснаціональними корпораціями); 4) недосконалість традиційних галузей міжнародного права, непристосованих до швидких змін оточуючого середовища; 5) наявність міграційних процесів, які пов'язані із змішуванням «на одній території значної кількості мас з різним вихованням і культурою, що тягне за собою різні прояви злочинності», зокрема, вчинення злочинів з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, на замовлення тощо.

Наступним чинником глобалізації, що свідчить не на її користь залишається невирішена проблема співвідношення суверенітету держави і уніфікації національних, міжнародних норм та процедур. Деякі науковці констатують, що це є негативним боком глобалізації, який полягає в тому, що позиції окремих держав нав'язуються всім іншим державам, що може призвести до того, що деякі країни втраять свої особливості в політичній, культурній та правовій сферах, а також зазначають, що у жодному міжнародному

нормативному акті не йдеться про те, що кримінальне законодавство для всіх країн Європи має бути однаковим

Таким чином, сучасними нормами міжнародних угод зачіпається значна кількість відносин, які традиційно розглядаються як сфера абсолютного суверенітету держави. Тому вважаємо, що повинен переважати принцип примату національних інтересів держави і здійснення вибіркової імплементації міжнародних норм та практики ЄСПЛ, враховуючи ті положення, які не суперечать правосвідомості громадян та законодавству нашої країни.

НЕОБХІДНІСТЬ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИХ РОЗРОБОК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ

здобувач кафедри кримінального права НАВС
Телесніцький Геннадій Никонівч

Пріоритетним завданням для кожної демократичної держави у галузі кримінально-правової охорони прав і свобод людини і громадянина є захист їх життя та здоров'я. Конституція України проголошує життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність (ст. 3), наголошуючи, що «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» (ст. 28). З перерахованого особливе місце належить забороні здійсненню катування людей, що також коригується з вимогами низки важливих міжнародно-правових актів і національним законодавством практично усіх держав світу. Найбільш суворі заходи щодо переслідування тих, хто вчиняє катування, визначає Кримінальний кодекс (КК) України, який у 2001 р. вперше безпосередньо встановив відповідальність за вчинення цього суспільно небезпечного діяння (ст. 127, розділ II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини).

Сьогодні, за даними Міжнародної Амністії, катування та жорстоке поводження зафіксовано у понад 150 державах світу, при цьому у 80 державах тортури заподіювали летальні випадки. За інформацією Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України у період з 2002 по 2011 рр. в нашій державі було зареєстровано 592 фактів катувань, зокрема: у 2002 – 54; у 2003 – 46; у 2004 – 40; у 2005 – 61; у 2006 – 78; у 2007 – 56; у 2008 – 70; у 2009 – 63; у 2010 – 60; у 2011 – 64. Незважаючи на наведені цифри, звісно, що реальні масштаби застосування катувань в Україні є набагато серйознішими. Результати перевірок Уповноваженого з прав людини дають підстави зробити висновок, що до цього часу не вдалося запобігти випадкам катування в Україні.

Наразі цей злочин має свій вияв у всіх регіонах нашої держави. Продовжує зберігатися неприпустима практика застосування тортур та дій, що принижують гідність людини, особливо під час затримань, арештів і допитів. У ряді випадків катування призводило до стійкого розладу здоров'я, каліцтва або загибелі потерпілих. Звідси кожний факт катування викликає нечуваний резонанс у суспільстві та сприймається як брутальне порушення невід'ємних прав людини і громадянина на здоров'я і життя, недоторканість і повагу їхньої гідності, волаюче нехтування законом, відкриту загрозу демократії, приниження авторитету правоохоронних органів, недовіру до держави в цілому.

Незважаючи на криміналізацію катування, застосування ст. 127 КК України не можна й досі визнати ефективним. І хоча згадана стаття, задля узгодження її з нормами міжнародного законодавства та тенденціями гуманізації кримінальної відповідальності, тричі (у 2005, 2008, 2009 рр.) змінювалася та доповнювалася, однак навіть такі законодавчі зусилля остаточно не вирішили чимало дискусійних питань теоретичного та прикладного характеру, що пов'язані з кримінально-правовою заборонаю катування. Отже, ст. 127 «Катування» КК України продовжує мати низку конструктивних недоліків, через що її застосування на практиці викликає чимало труднощів (зокрема, визначення поняття «катування» й досі не співпадає з базовими конвенційними настановами, у постановвах вищих органів судової влади немає роз'яснень щодо правильної реалізації положень згаданої статті, вказівка на службову особу як спеціального суб'єкта цього злочину відсутня, у багатьох випадках дії винних осіб кваліфікують за іншими статтями, що передбачають відповідальність за менш небезпечні злочини, покарання за катування не справляє належного карального та превентивного впливу, а низка обставин, що обтяжує відповідальність за цей злочин, не отримала свого законодавчого закріплення). При цьому одним з визначальних чинників існування окресленої негативної ситуації є неналежне врахування українським законодавцем міжнародного та позитивного зарубіжного досвіду нормотворчості та правозастосування щодо кримінальної відповідальності за катування, відсутність у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексних порівняльно-правових розробок з цього приводу.

Варто вказати, що наукові дослідження у галузі кримінального права щодо відповідальності за катування та суміжні з ним злочини здійснювала низка як вітчизняних, так й іноземних вчених-правників (наприклад, І.Г. Богатирьов, А.В. Воронцов, О.М. Джужа, О.Г. Колб, В.В. Кончаковська, Л.В. Левицька, О.А. Мартиненко, Ю.О. Поліщук, А.В. Савченко, Т.І. Слуцька, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, М.І. Хавронюк, О.Н.

Ярмиш та ін.), проте питання міжнародних і, тим більше, зарубіжних стандартів щодо протидії цьому злочині в працях науковців не розглядалися взагалі або розглядалися дуже стисло. Фактично у СНД є лише одна кандидатська дисертація, що прямо стосується дослідження катування у контексті порівняльного кримінального права, зокрема, це праця російського вченого Р.М. Шавгалієва «Відповідальність за побої та мучення за кримінальним правом Росії та зарубіжних країн» (Казань, 2011 р.), однак і в ній, з огляду на те, що у КК РФ тортури є лише кваліфікуючою ознакою мордування, про катування зазначено порівняно мало. Також іноземний досвід щодо відповідальності за катування в межах своєї кандидатської дисертації «Кримінально-правові та кримінологічні проблеми боротьби з насильством посадових осіб (стаття 347-1 Кримінального кодексу Республіки Казахстан)» (Астана, 2008 р.) вивчав казахський науковець А.Н. Ібраєва, однак цей дослідник звернувся до аналізу відповідних норм кримінального законодавства лише десяти країн світу, передусім республік колишнього СРСР, що є обмеженим підходом.

Таким чином, питання кримінальної відповідальності за катування у контексті співвідношення міжнародного, зарубіжного та національного законодавства, з урахуванням специфіки доктрини та судової практики держав-репрезентантів різних правових сімей, потребують комплексного порівняльно-правового пізнання. Упевнені, що саме рівень кандидатської дисертації є тим критерієм, що дозволить комплексно та системно розкрити специфіку кримінальної відповідальності за цей злочин у порівняльно-правовій площині.

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РОЗБІЙ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

ад'юнкт кафедри кримінального права НАВС
Паламарчук Крістіна Вікторівна

Кримінально-правова охорона власності на даний час залишається однією з найважливіших функцій держави. Вивчення практики боротьби зі злочинами проти власності показує, що вони переважають у структурі злочинів, які щорічно реєструються ОВС на території України. Тенденції по кількості зареєстрованих розбоїв протягом останніх п'яти років виглядають наступним чином: 2007 р. – 5382, 2008 р. – 4489, 2009 р. – 5103, 2010 р. – 4029, 2011 р. – 3715. Однак наведені дані видаються не зовсім точними та не розкривають повну картину уявлення про стан вчинення даних

видів злочинів, оскільки слід взяти до уваги чинники, які штучно впливають на зниження кількості зареєстрованих розбоїв, а саме латентність, неправильна кваліфікація злочинів з різних причин тощо. У групі злочинів проти власності найбільш високу суспільну небезпеку становлять корисливо-насильницькі посягання, особливо розбій.

Загальновідомо, що розбій – один з найбільш небезпечних злочинів, спрямованих не тільки проти власності, а й проти особи. Останніми роками насильство набуло широкого поширення і стало частим явищем в повсякденному житті. Значна частина корисливо-насильницьких злочинів скоюється із застосуванням чи погрозою застосування вогнепальної чи іншої зброї.

Суспільна небезпека вище вказаного складу злочину визначається: характером безпосередніх об'єктів посягання, якими є власність, а також життя чи здоров'я потерпілого, та подвійною мотивацією – корисливістю та насильницькою.

Підвищення ефективності кримінально-правової боротьби з розбоями багато в чому пов'язане зі своєчасним удосконаленням кримінального законодавства та практики його застосування.

Питання про шляхи вдосконалення кримінального закону завжди розглядається в руслі існуючої кримінальної політики держави. Висвітлюючи сучасні пріоритети кримінальної політики, фахівці обґрунтовано виділяють такі основні напрями вдосконалення чинного кримінального законодавства:

1) забезпечення ефективної охорони суспільних відносин, що уособлюють нові соціально-економічні умови, врегульовані нормами різних галузей чинного вітчизняного законодавства;

2) усунення внутрішньої неузгодженості та суперечливості системи і окремих норм кримінального закону;

3) якісне підвищення рівня застосування кримінально-правових норм у слідчій і судовій практиці. При цьому, на наш погляд, принципове значення має використання позитивного іноземного досвіду з приводу кримінальної відповідальності за розбій.

Погоджуючись з виділеними пріоритетами, використовуючи матеріали як судово-слідчої практики, так і теоретичні доробки науковців, положення доктрини зарубіжного кримінального права та іноземного кримінального законодавства, вважаємо за доцільне здійснити ряд конкретних кроків на шляху удосконалення кримінальної відповідальності за розбій:

1. Згідно з КК України під розбоєм розуміється напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи з здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з

погрозою застосування такого насильства. Така дефініція, на нашу думку, є не точною, оскільки при наявності законодавчої подібності з суміжними складами злочинів (грабіж, вимагання, бандитизм), це викликає значні труднощі при їх кваліфікації. У зв'язку з цим в текст ст. 187 КК України варто ввести інше поняття – «розбій, тобто застосування до особи насильства, небезпечного для життя і здоров'я, або погроза застосування такого насильства з метою заволодіння (викрадення – як варіант) чужим майном».

2. Зважаючи на дані статистики МВС України, такий вид злочину, як бандитизм скоюється крайне рідко. Родовий об'єкт бандитизму відрізняється від об'єкту розбою, тож вважаємо за недоцільне наявність однієї з таких умов як попереднє вчинення особою бандитизму для кваліфікації розбою, вчиненого повторно.

3. В ч. 2 ст. 187 не міститься чіткої вказівки на повторність вчинення розбою. Вважаємо за потрібне редагувати дане положення наступним чином: «Розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, або повторно». При цьому слід змінити текст примітки І до ст. 185 КК України, в якій до переліку статей додати ст. 187 КК України.

4. Розбій в залежності від наявності чи відсутності певних обтяжуючих обставин може становити різний ступінь суспільної небезпеки та створювати різний розмір заподіяної шкоди. Передбачені в ч.ч. 3, 4 ст. 187 КК України кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки не в повній мірі відображають вказану різницю суспільної небезпечності, в зв'язку з чим необхідне їх уточнення, а саме: розбій, що завдав значної шкоди потерпілому; розбій, спрямований на заволодіння майном у великих розмірах; розбій, спрямований на заволодіння майном в особливо великих розмірах.

5. Санкції ст. 187 КК України мають досить широкі амплітуди коливань між мінімальною та максимальною межами можливого покарання до особи, котра вчинила даний злочин, тому доцільно скоротити вказані розбіжності. Враховуючи факти, які свідчать про те, що розбій є найбільш небезпечним злочином у групі злочинів проти власності, варто збільшити нижню межу санкції ч. 1 ст. 187 КК України з трьох років позбавлення волі до п'яти років позбавлення волі.

Таким чином, вважаємо, що перелік вище зазначених змін до ст. 187 КК України не є вичерпним, національна кримінально-правова доктрина потребує подальшого вдосконалення з урахування позитивного досвіду в галузі кримінального права іноземних держав.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТАТЕВІ ЗНОСИНИ З ОСОБОЮ, ЯКА НЕ ДОСЯГЛА СТАТЕВОЇ ЗРІЛОСТІ

студент 3-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НА ВС

Гришина Ірина Олегівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НА ВС **Жук І.В.**

Сучасний стан українського суспільства характеризується загостренням соціально-економічних процесів, зневагою до моральних принципів. Не минули негативні процеси і суспільну мораль у сфері статевих відносин. Зниження вікової межі вступу до дорослого життя негативно впливає на неповнолітніх, провокує їх до ранніх статевих зносин між однолітками або навіть з дорослими людьми. За даними Міністерства охорони здоров'я України, щорічно близько 100 дівчат віком до 14 років стають матерями, а вдвічі більша кількість штучно перериває вагітність. А особливо нетерпимими є злочинні посягання на статево недоторканість дітей, у тому числі, статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості. Хоча в загальній кількості статевих злочинів такі діяння становлять приблизно від 3 % до 6%, – кожний випадок оприлюднення фактів статевих зносин з дитиною привертає увагу суспільства, висвітлюється в засобах масової інформації, викликає широке обурення та осуд. Відтак питання щодо кримінальної відповідальності за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, в умовах сьогодення залишаються надзвичайно актуальними.

Науково-теоретичні дослідження зазначених питань здійснювали: М.І. Авдєєв, Ю.М. Антонян, Б.А. Бліндер, Б.Л. Гульман, А.П. Дьяченко, А.М. Ігнатов, С.В. Чмут, С.С. Косенко, В.Т. Маляренко, П.В. Мельник, П.П. Осипов, А.А. Ткаченко та ін. Та не дивлячись на вагомі доктринальні розробки цієї проблеми, а також законодавче закріплення положень щодо кримінальної відповідальності за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (а саме ст. 155 Кримінального кодексу України), все одно вони й дотепер не набули свого остаточного вирішення, що підтверджується низкою спірних та неузгоджених моментів у кримінально-правовій доктрині та недоліками правозастосовної практики.

По-перше, потребує подальшого дослідження питання щодо додаткового об'єкта злочину. Так, пропонується у якості

додаatkового безпосереднього об'єкта розглядати суспільні відносини фізичної статевої недоторканості, які визначають основну соціальну спрямованість кримінально-правової охорони.

По-друге, видається доцільним розширення кола суб'єктів злочину. У цьому питанні погоджуємося з позицією С.Г. Киренка щодо необхідності у якості суб'єкта злочину окремо визнати “педагога або іншу особу, яка повинна піклуватися про потерпілу чи потерпілого”. При цьому слухним також видається суб'єктом злочину, нарівні з педагогом, визнавати “лікаря літнього табору, школи чи медичної частини навчального чи дошкільного закладу”.

По-третє, вважаємо за необхідне розширити перелік кваліфікуючих ознак злочину. Зокрема, у якості обставин, що обтяжують відповідальність, пропонується законодавчо закріпити: 1) зносини з малолітньою особою (тобто, яка не досягла 14 років); 2) статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, вчинені особами, що повинні піклуватися про неї і в силу цього використали залежний стан потерпілих.

По-четверте, незакріплення вікового критерію досягнення особою статевої зрілості значно ускладнює визначення статево незрілої особи, а тим самим, процес правозастосування в цілому. При цьому під статевою зрілістю пропонується розуміти закінчення формування жіночого організму, коли статеве життя, запліднення, вагітність, пологи та годування дитини є нормальним для організму і не призводить до розладу здоров'я.

Як свідчить практика, у непоодиноких випадках факт наявності чи відсутності статевої зрілості фахівцями вдається встановити лише з третього чи четвертого разу проведення судово-медичної експертизи з приводу статевих станів. Адже статева зрілість являє собою завершення процесу статевого дозрівання, яке продовжується декілька років, а тому точно встановити момент її настання важко. Статеве дозрівання залежить від ряду факторів – соціальних, психологічних, біологічних, зокрема, таких, що успадковуються, наявності чи відсутності статевого життя тощо.

У зв'язку з цим ми прийшли до висновку про необхідність відмови від законодавчого встановлення поняття “статева зрілість” як ознаки потерпілої особи аналізованого складу злочину та його заміни віковою ознакою, а саме, віком 16 років, оскільки медичними дослідженнями було встановлено, що більшість підлітків до 16 років досягають статевої зрілості, і статеві зносини не можуть становити небезпеки для них.

При цьому, як уже зазначалося вище, вважаємо обґрунтованою позицію щодо диференціації складу злочину залежно від вікової ознаки на основний та кваліфікований, що передбачали б

відповідальність за вчинення статевих зносин з особою, яка не досягла шістнадцяти і чотирнадцяти років відповідно, встановивши при цьому також відповідні санкції.

Підсумовуючи все вище викладене, пропонуємо внести зміни до ст. 155 Кримінального кодексу України, виклавши її наступним чином:

«Стаття 155. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості

1. Статеві зносини з особою, яка не досягла 16 років – караються обмеженням волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк

2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи, або батьком, матір'ю чи особою, яка їх замінює, а так само педагогом, лікарем, вихователем або іншою особою, яка повинна піклуватися про неї, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки – караються позбавленням волі на строк від 5 років до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 149 КК УКРАЇНИ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Волковська Анна Сергіївна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права НАВС **Бабаніна В.В.**

Проголосивши, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, держава зобов'язалась всіма доступними засобами та можливостями захищати особу. Одним із злочинних діянь, які посягають на зазначенні охоронювані цінності є торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини.

Однак, проведене комплексне дослідження ознак складу торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини дозволяє стверджувати, що зазначена норма містить низку недоліків, які суттєво можуть вплинути на кваліфікацію та відповідно мати негативні наслідки для слідчої та судової практики. Тому, на нашу думку, необхідно внести суттєві корективи до розуміння об'єктивних та суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 149 КК України.

Так, родовим об'єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини необхідно вважати групу однорідних суспільних відносин, що забезпечують не волю, честь та гідність особи, а свободу, честь та гідність особи. В результаті цього аргументовано, що основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є суспільні відносини, що забезпечують свободу людини. Крім цього визначено, що додатковим факультативним об'єктом – життя, здоров'я, статева свобода чи недоторканість, честь та гідність людини, її трудові права і т.д.

Потерпілим від злочину може бути особа будь-якої статті і будь-якого віку, якщо ж потерпілий не досяг 18 або 14 років, відповідальність настає за ч. 2 або 3 ст. 149 КК України. Було визначено певний термінологічний конфлікт щодо визначення потерпілого в ст. 149 КК України. Так, законодавцем у ч. 1 згаданої норми на означення потерпілого вживається поняття “людина”, а в ч. 2 – “особа”. Тому, можна визначити, що використання в Кримінальному кодексі України цієї неоднозначної термінології є питанням, яке потребує наукового вирішення.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 149 КК України може виражатися (проявлятися) у шести різних самостійних формах: торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини. Моментом закінчення злочину, передбаченого ст. 149 КК України є фактичне вчинення хоча б однієї дії у перелічених вище формах. Наведені додаткові аргументи, стосовно того, що ознаки об'єктивної сторони основному складі торгівлі людьми слід закріпити в кримінальному законі наступним чином: “Торгівля людьми або здійснення інших незаконних дій, об'єктом яких є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або заволодіння ...”

Суб'єктом торгівлі людьми є особа фізична, осудна, яка досягла шістнадцятирічного віку, ним може виступати як “продавець” (тобто особа, яка передає за грошову чи іншу матеріальну винагороду потерпілого “покупцю”), так і покупець, за умови, що в кожного з них є мета – експлуатація людини.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 149 КК України незалежно від форми її зовнішнього прояву може бути вчинена лише з прямим умислом, а ч. 3 ст. 149 КК України в частині настання інших тяжких наслідків – подвійну форму вини

тобто – умисел (прямий і непрямий) щодо діяння та непрямий умисел або необережність (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість) щодо наслідків. Наявність згоди потерпілого свідчить про відсутність прямого умислу на вчинення торгівлі людьми, а отже, і складу злочину в цілому.

Торгівля людьми може бути вчинена з будь-яких мотивів. Метою торгівлі людьми або іншої незаконної угоди є експлуатація, тобто сексуальна експлуатація, використання в порнобізнесі, примусова праця або примусове надання послуг, рабство або звичай подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХІЧНОГО ПРИМУСУ

студент 3-го курсу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Борщевська Оксана Юрївна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Киренко С.Г.

Включення фізичного і психічного примусу до обставин, що виключають злочинність діяння в ККУ в 2001 році призвело до виникнення питань щодо застосування цього поняття на практиці, визначення його впливу на кримінально-правову оцінку, недостатності визначення понять психічного і фізичного примусу в кримінальному законі. Держава повинна гарантувати повну реалізацію прав громадянам, тому не можна обмежитися лише включенням в систему обставин, що виключають злочинність діяння фізичного і психічного примусу, треба забезпечити достатню регламентацію цих понять в законодавстві.

Примус позбавляє особу права вибору, ставить особу в ситуацію, коли воля особи зазнає зовнішнього втручання, вольова ознака у діяннях такої особи опосередкована, тому на сучасному рівні законодавство потребує не тільки визначення понять «фізичного примусу» та «психічного примусу», але й визначення умов їх правомірності.

На теоретичному етапі дослідження було визначено сутність понять фізичного і психічного примусу та умови їх правомірності за законодавством України. На емпіричному етапі дослідження на основі порівняння норм кримінального законодавства зарубіжних країн та аналізу наукових робіт з проблематики досліджуваного питання були сформульовані рекомендації щодо нової інтерпретації ст. 40 ККУ з визначенням понять фізичного та психічного примусу та відсутністю посилання в ч. 2 ст. 40 на ст. 39 ККУ, запропоновано внесення до кримінального кодексу статті яка б зазначала відповідальність особи примушуючого та відповідні кваліфікуючі ознаки такого злочину.

При дослідженні норм кримінального права зарубіжних країн можна побачити як позитивні так і негативні сторони різного законодавчого визначення фізичного і психічного примусу, але увагу було приділено запозиченню позитивного досвіду для вдосконалення досліджуваної норми. Порівняльно-правова характеристика норм вітчизняного і зарубіжного законодавства дає можливість визначити необхідність вдосконалення норм, актуальність і сучасність понять, зазначених в законодавстві, є базою заповнення прогалин в праві, а також показує приклад проблем, які виникають із застосуванням певних норм на практиці.

На підставі отриманих в ході дослідження даних сформульовано тлумачення понять фізичного і психічного примусу.

Фізичний примус - це протиправний фізичний вплив, який позбавляє особу фізичної можливості діяти або спрямований на те, щоб зламати психологічний опір особи, позбавити особу можливості діяти за своїм розсудом, шляхом насильницької дії на організм людини через завдання болю, шкоди здоров'ю або порушення її фізіологічних процесів, а також через обмеження фізичної волі особи.

Психічний примус - це застосування психічного впливу на особу, щоб зламати психологічний опір особи, позбавити особу можливості діяти за своїм розсудом, з метою примусити її вчинити злочин всупереч її волі до вчинення певних протиправних дій або до протиправної бездіяльності, шляхом застосування психічного насильства, висловлюючи чи демонструючи погрози, небезпечні для життя і здоров'я особи, його близьких та інших осіб, погрози заповдіння майнової, немайнової та іншої шкоди об'єктам, що охороняються законодавством, впливом на психіку особи через інформаційний вплив та безпосередній вплив на несвідому сторону психіки людини, наприклад, гіпноз чи стимуляцію мозку та інше.

Відсутність норми яка б встановлювала кримінальну відповідальність примушуючого, тобто особи, яка примушує іншу

особу вчинити злочин застосовуючи до неї фізичний та(або) психічний примус, викликає спори з приводу кваліфікації його дій та необхідність включення в кримінальний закон відповідної норми, яка б зазначала відповідне визначення і міру покарання. Тобто, застосування фізичного та психічного примусу до особи з метою примушування потерпілого до вчинення суспільно-небезпечного діяння не повинно ототожнюватися з підбуренням.

Треба зазначити, що наукові праці, в яких розглядаються проблеми психічного і фізичного примусу не можуть бути залишені без уваги, коли під загрозу підпадають конституційні права, свободи та інтереси людини. Таким чином, дослідження з цього приводу вказують на недосконалість норми, відсутність законодавчого роз'яснення цих понять та науково-правова інтерпретація цих понять охоплює широке коло суспільних відносин, що, нажалю, прямо не регулюються в ККУ.

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

рядовий міліції, курсант 2 курсу факультету підготовки кадрів для підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків НАВС
Блиднюк Володимир Борисович

На початку ХІХ століття у світі відбуваються бурхливі процеси глобалізації, що охоплюють різні галузі (фінанси, виробництво, інтеграцію, електронну торгівлю, комп'ютеризацію, інформатику тощо). Зміни, які відбуваються мають в цілому позитивний характер і характеризують новий виток розвитку суспільства.

Однак, глобалізація має і тіньову сторону. Їй сприяє активізація незаконних видів діяльності, таких, як організована злочинність, міжнародний тероризм, наркобізнес. Саме в цей період розгорнувся наростаючий процес транснаціоналізації наркобізнесу. Подібно епідемії він охоплює все нові країни і регіони світу, збільшуючи виробництво наркотиків і організуючи повсюди його збут, який приносить фантастичні надприбутки.

Саме тому варто ознайомитись із досвідом зарубіжних країн, які ведуть протидію незаконному обігу наркотиків, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Так, главами держав СНД 10 грудня 2010 року затверджена Програма співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та

їх прекурсорів на 2011-2013 роки, основними завданнями якої є вироблення і реалізація погодженої політики і спільних заходів боротьби, координація діяльності компетентних органів держав-учасниць СНД у цій галузі; створення єдиного правового простору в цій сфері; підвищення ефективності співпраці компетентних органів держав-учасниць СНД у попередженні, виявленні, припиненні, розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, розшуку і видачі осіб, які їх вчинили. Важливою ланкою стратегії у боротьбі з афганською наркозагрозою стало проведення міжнародної комплексної оперативно-профілактичної операції «Канал» між державами-учасниками СНД.

З метою зниження наркотизації серед населення Австралії відповідно до Національної кампанії в липні 2010 року уряд Австралії приступило до реалізації національної моделі поліцейського нагляду за молоддю. В рамках цієї ініціативи були визначені шість основних стратегій щодо вирішення проблеми молодіжної злочинності, в тому числі і стратегія щодо поліпшення реагування поліції на зловживання наркотиками серед молоді. Штати і території Австралії будуть приймати ініціативні заходи, спрямовані на профілактику злочинності серед молоді або надання їй допомоги у тому, як не стати жертвою злочину. Одним із пріоритетів національної стратегії є політика скорочення шкоди наркотичних засобів, яка включає в себе освітні програми для підвищення інформованості громадськості про наркотики і лікувальних програмах, а також ініціативи, спрямовані на зниження ризику проблем зі здоров'ям наркозалежних.

У Мексиці у прикордонних із США районах від рук наркомафії загинули більше 40 000 чоловік, що змусило у 2009 році президент Мексики Феліпе Кальдерон підписати закон, що дозволяє зберігати невелику кількість наркотиків. Згідно новому закону, дозволяється зберігання і транспортування 2 грамів опію, 50 міліграмів героїну, 5 грамів марихуани, 500 міліграмів кокаїну, 40 міліграмів метамфетаміну і 0,015 міліграмів ЛСД. Кримінальному переслідуванню піддаються тільки ті особи, у яких виявлено наркотики, що перевищують встановлені норми. Щодо людей, які були затримані з наркотиками для «особистого користування», що не перевищують встановлені законом норми, вживаються заходи профілактичного характеру. Зокрема, їм пропонується добровільне та безкоштовне лікування від наркотичної залежності. Якщо ж один і той же чоловік попадеться з наркотиками тричі, то лікування для

ного стане примусовим. На думку мексиканських властей, цей захід у першу чергу спрямована на те, щоб приборкати насильство наркокартелів і корупцію серед поліцейських чинів. Закон допоможе зосередити увагу поліцейських на пійманні саме великих наркоторговців і наркодилерів.

Особливе місце в антинаркотичній політики Китаю займає виховно-пропагандистська робота з населенням. У цій роботі беруть участь адміністрації всіх рівнів. Вони розробляють річні плани пропагандистсько-виховних заходів, маючи на меті профілактику і бойкот наркотиків. Органи пропаганди, культури, радіо і телемовлення, а також преса в широкому масштабі ведуть пропаганду, використовуючи доступні, популярні форми.

Особлива роль в боротьбі з наркотиками у Японії відводиться освіті школярів. Прийоми у всіх інформаційних матеріалах однакові. Це абсолютно невігядливі плакати, що пояснюють шкідливий вплив наркотиків та протизаконність їх вживання. Використовуються приклади з повсякденного життя. Хтось, залежний від амфетамінів, викинув з даху висотного будинку першокласника. Інший нанюхавшись токсикоман вбив маленьку дівчинку. Широко поширена соціальна підтримка, консультації фахівців і добровольчих організацій. При цьому закони Японії щодо наркоторгівлі та наркоманії надзвичайно суворі. За прийом сильних наркотичних засобів загрожує позбавлення волі до 10 років, більш м'яких - до трьох років. Все, пов'язане з наркотиками, включаючи їх вживання, в Японії заборонено. Також заборонена будь-яка реклама наркотиків. Будь-який іноземець, хоча б раз «засвітився» з вживанням наркотиків, в якій би країні світу це не відбулося, в'їзну візу в Японію ніколи не отримає.

В США у 2010 році прийняли нову Національну стратегію контролю за наркотиками, яка розглядає проблему їх вживання в якості комплексної і довгострокової, визнаючи величезний вплив наркоспоживання на національну охорону здоров'я та безпеку громадян. Заходи протидії розвитку наркоманії в США включають: запровадження тестування учнів на вживання наркотиків; поширення загальнонаціональної антинаркотичної медіа кампанія; розширення повноважень наркосудів; запровадження програм «Місцеве співтовариство, вільне від наркотиків»; проведення на постійній основі скринінгу, короткочасної інтервенції та направлення до лікування; доступ до відновлення;

розширення мережі анонімних пунктів довіри та реабілітаційних центрів.

У 2000 році Колумбія і США запустили програму співпраці «План Колумбія», спрямовану на боротьбу з незаконним обігом наркотиків. Сполучені Штати згідно «Плану Колумбія» з початку 2001 року виділили колумбійському уряду 1,3 мільярда доларів. В рамках цієї програми колумбійські селяни отримали можливість займатися виробництвом альтернативної сільськогосподарської продукції, яку держава закуповує за високими фіксованими цінами. Було створено більше 28 тисяч робочих місць і 600 сільськогосподарських підприємств. Обсяг виробництва сільгосппродукції склав 40 мільйонів доларів. З метою боротьби з наркозалежністю влади Колумбії запустили програму «Колумбія - територія, вільна від наркотиків. Основна мета кампанії - пропаганда здорового способу життя. Програма спрямована на найбільш уразливі групи населення і закликає зробити вільний від наркотиків вибір в різних життєвих ситуаціях. У 2011 році зберігання наркотиків для особистого вживання було декриміналізовано.

Прийнята Національна стратегія Туреччини по боротьбі з наркотиками на 2010-2012 роки носить комплексний характер і охоплює п'ять напрямів: координацію, скорочення пропозиції, скорочення попиту, міжнародне співробітництво, а також інформацію / дослідження / оцінки. Основні програми профілактики наркозалежності в Туреччині спрямовані на підвищення обізнаності про наркотики та поширення інформації; в меншій мірі - на формування індивідуальних і соціальних навичок. Профілактичні програми, в основному, реалізуються через семінари, групи обговорення, конференції, театральні вистави, спортивні змагання. Ряд програм реалізується серед уразливих сімей. До профілактики наркоманії в країні підключені і релігійні діячі, які у своїх проповідях розповідають про здоровий спосіб життя.

**ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ ТА ЗА
КОРДОНОМ**

рядовий міліції, курсант 3-го курсу факультету підготовки кадрів для підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків НАВС

Петровці Денис Вікторович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС **Кулакова Н.В.**

На початку 90-х років ХХ ст. серед світової громадськості закріпилося усвідомлення, що рабство продовжує існувати, але набуло нових форм, ускладнилося останніми здобутками у науково-технічній сфері. Очевидна загроза існування рабства у нових формах спонукала багатьох дослідників знову звернутися до цієї тематики. Проблема торгівлі людьми почали приділяти багато уваги як на науковому рівні, так і на рівні засобів масової інформації, що в свою чергу сприяло прийняттю національних та міжнародних нормативних актів щодо протидії цьому злочину.

Мета наукового дослідження полягає у розробці науково обґрунтованих положень та рекомендацій щодо вдосконалення протидії торгівлі людьми. Вона конкретизується у наступних основних завданнях:

- з'ясування поняття торгівлі людьми та відмежування його від суміжних явищ;
- аналіз сучасного стану торгівлі людьми в Україні;
- аналіз причин та умов, що породжують торгівлю людьми в Україні;
- виділення найоптимальніших організаційних, кримінально-правових засобів протидії цьому явищу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у результаті вчинення злочинів пов'язаних з торгівлею людьми.

Результати дослідження дають змогу охарактеризувати торгівлю людьми як багатогранну проблему, котра не може претендувати на роль нового для суспільства феномену, оскільки має вікову історію. Суспільство по-різному ставилось до вирішення цієї проблеми у різні часи. Спочатку ставлення до торгівлі людьми було досить ліберальним. Її сприймали як засіб отримання прибутків. Пізніше, в процесі свого розвитку, людство усвідомило

неможливість існування подібної форми збагачення, оскільки вона дискримінує людину. Почалась боротьба з цим явищем, причому дуже жорстка, про що свідчить покарання смертю винних у торгівлі людьми, закріплене у древніх джерелах права. Аналіз згаданих джерел свідчить, що спочатку кожна країна намагалась захистити лише своїх вільних громадян. Після світової заборони рабства людство почало об'єднувати зусилля у протидії діянням, пов'язаним із торгівлею людьми. Внаслідок таких зусиль з'явилась велика кількість міжнародних документів спрямованих на протидію та запобігання торгівлі людьми та подібних до неї зловживань. Ці документи знаходили своє відображення у національних законодавствах кожної окремої країни. Отже, визнання торгівлі людьми злочином має досить серйозне історичне підґрунтя.

Узагальнення та систематизація ознак торгівлі людьми, закріплених у різних правових та наукових визначеннях цього явища, дають змогу виокремити такі їхні спільні ознаки, як: незаконне заволодіння людиною (шляхом обману, зловживання довірою, викрадення, захоплення, використання вразливого становища, у якому перебуває особа тощо); продаж чи інша оплатна передача людини (віддання в рахунок боргу, передача людини «в оренду» тощо) та, відповідно, її отримання (купівля, повернення боргу, взяття «в оренду» тощо); злочинне використання проданої людини (експлуатація праці, використання у проституції, рабство, боргова кабала, вилучення органів тощо). Як засвідчило дослідження, головною серед них є ознака купівлі-продажу або іншої оплатної передачі (отримання). Це спонукало запропонувати визначення торгівлі людьми, котре може бути покладене в основу реалізації світового прагнення до розробки єдиного уніфікованого визначення цього явища.

Згідно з цим визначенням, під торгівлею людьми слід розуміти купівлю-продаж або іншу ошатну передачу (отримання) людини з метою незаконного використання (сексуальної експлуатації, експлуатації праці, використання у порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення у боргову кабалу, примусової вагітності, усиновлення в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства тощо). Обґрунтовується недоцільність включення до цього визначення таких поширених у різних світових джерелах ознак, як зашлюблення людиною (ця ознака автоматично передуює купівлі-продажу) та переміщення людини через кордон або всередині країни (ця ознака не має самостійного значення, а лише підвищує суспільну небезпечність вчиненого).

Дослідження стану торгівлі людьми в Україні висвітлило небезпечну тенденцію до поширення кількості цих злочинів. Офіційна статистика не відображає реального стану справ щодо кількості цих злочинів, і в ході дослідження було наведено достатньо побічних доказів того, що насправді їх значно більше. Крім того, як з'ясувалось, покарання за вчинення цього злочину виносяться одиницям: зі 146 кримінальних справ, порушених протягом 1998-2001 років, лише 10 справ закінчились винесенням обвинувальних вироків. Надзвичайно низький відсоток засуджених у порівнянні з реальною кількістю винних у цих злочинах осіб створює серйозну перешкоду в реалізації принципу невідворотності покарання.

На відміну від більшості інших досліджень, автори яких окремо розглядають ті чи інші, переважно об'єктивні фактори існування певного виду злочинів, у цьому дослідженні комплексно розглянуто як об'єктивні так і суб'єктивні чинники, що породжують торгівлю людьми в Україні. В результаті такого аналізу було з'ясовано, що безпосередніми причинами існування цього злочину виступають явища соціально-психологічного характеру, а саме -криміногенно-деформована психологія торгівців людьми, котра суперечить загально визнаним принципам права та формується під впливом як зовнішніх умов (виховання та формування особистості), так і внутрішніх (генетичних) передумов. Оскільки сама по собі психологія людини, навіть криміногенно-деформована, не завжди здатна привести людину до вчинення конкретного злочину, значну увагу було приділено розгляду умов, що сприяють реалізації цих причин, тобто вчиненню торгівлі людьми. Результати дослідження показали, що найбільш впливовими серед таких умов є віктимність жертв та безкарність винних осіб. Ці умови, у свою чергу, породжені іншими умовами, головною серед яких, безперечно, є економічна криза в Україні. Дослідивши цей аспект проблеми, автор дійшов висновку, що комплекс причин та умов, який детермінує існування торгівлі людьми в Україні, за своїм характером є таким, що без встановлення кримінальної відповідальності за цей злочин реально протидіяти торгівлі людьми неможливо.

Торгівля людьми може вчинюватись з різних мотивів, однак домінуючим серед них є корисливий. Користь, як спонукаючий фактор торгівлі людьми полягає у прагненні отримати матеріальну чи грошову винагороду для себе або третіх осіб шляхом вчинення продажу, іншої оплатної передачі або отримання незаконної винагороди за злочинну вербувальну діяльність.

Заходи забезпечення безпеки щодо осіб, які стали жертвами торгівлі людьми, Передбачені і в «Програмі протидії торгівлі людьми», які можуть бути :

- допомога у поверненні громадян України, які стали жертвами торгівлі людьми на батьківщину та надання їм необхідної допомоги;
- створення мережі реінтеграційних та антикризових центрів для осіб, які потерпіли від насильства та торгівлі людьми та забезпечення організаційної, методичної і матеріальної підтримки цих центрів та ін.

Вказані заходи мають розглядатися як досить важливі, але особливу увагу треба приділяти тим заходам, які спрямовані на поліпшення правового та соціального становища жертв торгівлі людьми.

Слід також зазначити, що існуюча в Україні система соціальної та психологічної допомоги не відповідає сучасним потребам та не задовольняє всіх, хто її потребує. Мова йде не тільки про недостатність фінансування установ, які повинні надавати таку соціальну допомогу, зокрема існуючій в Україні системі центрів соціальних служб, які підпорядковуються Державному комітету України у справах сім'ї та молоді, але й відсутність досвіду ведення соціальної роботи з новою категорією клієнтів. Також, формуючи державні програми в напрямку боротьби з торгівлею людьми, необхідно більше уваги приділяти дотриманню прав людини, питанням захисту потерпілих, свідків та здійсненню реінтеграційних та реабілітаційних програм.

В силу вищезазначеного, тобто, що захист свідків є досить проблемним питанням, що пов'язане з певними труднощами, зокрема відсутністю належного фінансування та нестачі досвіду у здійсненні цього завдання, тому була створена робоча група, покликана розробити та втілити на практиці механізми захисту свідків в Україні.

Отже, викладене вище свідчить, що протидію торгівлі людьми слід будувати у наступних основних напрямках: запобігання можливості незаконного використання та експлуатації людини в країнах, до яких здійснюється продаж «живого товару»; розвитку економіки та підвищення рівня життя у країнах-постачальницях; розвитку міждержавних угод по працевлаштуванню; покращення роботи правоохоронних органів щодо виявлення цих злочинів, насамперед в плані вдосконалення взаємодії як в середині кожної держави, так і на міжнародному рівні.

Співпраця неурядових організацій та правоохоронних органів у напрямі протидії торгівлі людьми може бути досить корисною,

неурядові організації мають більший доступ до потерпілих ніж правоохоронні органи, що відіграє важливу роль у заохоченні потерпілих до співпраці із силовими структурами. Взаємодію між громадськими і силовими структурами доцільно проводити шляхом:

- обміну інформацією;
  - розповсюдження превентивних матеріалів (листівок, плакатів, брошур тощо);
  - спільне видання наукової літератури;
  - проведення спільних семінарів, конференцій, «круглих столів», симпозіумів, тренінгів та проведення спільної інформаційної кампанії;
- спільної розробки нормативно-правової бази стосовно протидії торгівлі людьми та надання допомоги потерпілим.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

молодший сержант міліції, курсант 3-го курсу факультету підготовки кадрів громадської безпеки навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психологічної служби НАВС

Кирей Катерина Олександрівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС **Расюк Е.В.**

Насильство є таким же давнім, як і саме людство. З розвитком цивілізації воно не лише не зменшилося, а, навпаки, набуло катастрофічних розмірів. Типовими проявами насильства є: позбавлення життя, заподіяння тілесних ушкоджень, посягання на статеву свободу і недоторканність особи; захоплення заручників, здріство й інші способи вилучення майна; катування і застосування незаконних методів впливу стосовно затриманих і підслідних; перевищення влади або службових повноважень; незаконне позбавлення волі або викрадення людини, експлуатація дітей тощо. Зазначені види насильницьких дій в юридичній літературі прийнято називати «насильницькими злочинами».

Проблемами насильницької злочинності займалися такі вчені, як Антоняна Ю.М., Блувштейн Ю.Д., Бузало П.М., Головін Б.М., Джужа О.М., Даншин І.М., Закалок А.П., Зулкарнеєв, Д.А. Корецький, В.М. Корищиков, Л.В. Крижна, О.О. Костиря, Ю.М. Круппка, Г.Г. Мошак, Я.Я. Сотак, О.В. Старков та ін.

Метою наукової праці є висвітлення деяких аспектів кримінологічної характеристики насильницьких злочинів.

Вивчення динаміки окремих видів найтяжчих насильницьких злочинів свідчить про несприятливі кількісні, а, особливо, їх якісні зміни. За останні 11 років кількість вбивств збільшилася в 3,2 рази, тяжкої шкоди здоров'ю (тяжкі тілесні ушкодження) - у 2, хуліганства - у 2 рази. На фоні зменшення на території України стану злочинності на 9% спостерігається зростання рівня насильницької злочинності в окремих регіонах країни. Так, найбільший приріст умисних вбивств у 2010 р. зареєстровано у Закарпатській (+45,2%), Харківській (+26,4%), Миколаївській (+11,0%) областях, а умисних тілесних ушкоджень в Чернівецькій (+35,4%), Хмельницькій (+15,1%), Тернопільській (+10,0%), Івано-Франківській (+8,3%) та Вінницькій (+2,7%) областях.

В цілому в Україні названа злочинність займає у структурі усієї злочинності в середньому 14-16%. Особливо треба відмітити те, що переважна кількість статевих злочинів через певні причини суб'єктивного характеру залишаються латентними. Незважаючи на порівняно незначну частку насильницьких злочинів у загальній структурі злочинності (18-20%), враховуючи латентність), вони відрізняються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки пов'язані з тяжкими наслідками для потерпілих. Сучасна насильницька злочинність переважно носить побутовий, ситуативний характер. Разом з тим, зростає кількість організованих, заздалегідь підготовлених злочинів, які нерідко характеризуються особливою жорстокістю, зухвалістю, витонченістю.

Ще одна тенденція, яка спостерігається сьогодні, - збільшення питомої ваги даних злочинів, що вчиняються жінками. За минуле десятиліття в Україні кількість жінок, засуджених за вчинення насильницьких злочинів, збільшилася у 3,2 рази.

Згідно з рівнями функціонування злочинності та її проявів, передусім, їхніх причин і умов виділяють такі три рівні діяльності запобігання злочинності: загальносуспільний, здійснюється стосовно причин і умов злочинності загальносуспільного рівня, груповий, здійснюється стосовно причин і умов злочинних проявів певної соціальної групи, що виділена за соціальною чи соціально-демографічною ознакою (злочинність робітників, службовців, жінок, неповнолітніх та ін.) або належністю до спільного середовища (за місцем проживання, праці, навчання, дозвілля тощо); індивідуальний, спрямовується щодо причин і умов конкретного злочинного прояву.

В основі діяльності МВС лежить боротьба зі злочинністю у всіх її проявах і формах. Будучи найчисленнішим загоном у системі

правоохоронних органів, міліція виявляє і розслідує понад 80 відсотків злочинів, що фіксуються кримінальною статистикою держави. Виявивши причини і умови злочинів, співробітники ОВС приймають відповідні рішення, спрямовані на їх усунення. З цією метою вони виступають на зборах трудових колективів з доповідями, лекціями, повідомленнями про зміцнення громадського порядку і профілактики злочинів та правопорушень.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ РОМА

рядовий міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Досяк Максим Богданович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС **Заросінський Ю.Л.**

Поведінка ромів, або циганів, як їх зазвичай називають «в народі», все яскравіше помічається і критикується в українському суспільстві. Варто відзначити, що роми «користуються популярністю» не лише в Україні – вони оселилися вже по всій Європі. Але, на відміну від України, уряди європейських країн вже зробили активні кроки по придушенню асоціальної та надмірної злочинності ромів.

Історія ромів – це насичена тривалими гоніннями війна європейців з по-дитячому налаштованими дрібними злочинцями, що імовірно прийшли з Індії. Мабуть не можна не відмітити, що ставлення європейців до себе роми заробили своїми вчинками: брехня стала вхідним квитком циган в Європу, але також започаткувала нову історію досі невідомого плем'я. Практично в роми запродали себе в рабство упереджень, щодо себе самих і мабуть самим ромам навряд чи колись вдасться подолати всі стереотипи нагромаджені щодо них впродовж цих тривалих віків історії джипсів. Проблема ромів зачіпає інтереси звичайних громадян, які працюють, навчаються, живуть, не порушуючи прав інших громадян, в той час як роми вже стали тією ланкою суспільства яка забула про якісь моральні чи правові норми в суспільстві.

Суттєвим фактором, що впливає на асоціалізацію рома є його сім'я, в якій дитина-ром не отримує належного виховання, піддається впливу дорослих братів та сестер, стає жертвою намовлянь батьків стати на злочинну дорогу. Важливим фактором є і умови проживання рома. При чому не завжди ці умови

проживання в є зразковими: зазвичай це брудні, наповнені смородом, галасом малих голих дітей напіврозвалених помешкання, в яких немає навіть мінімуму якихось комунальних послуг, на зразок води, електроенергії, не кажучи вже про тепло. Наступним негативним чинником є школа, в яку роми не так активно відвідують, як їхні однолітки з звичайних сімей. Школа впливає на рома, як з позитивного так і з негативного боку. З однієї сторони школа надає рому певні елементарні знання, дає можливість визначити свій майбутній шлях, з іншої ж – це перші кроки в злочинне життя, знайомство з усіма «негативними явищами» в житті. І якщо діти з нормальних сімей контролюються від такого впливу батьками, то діти ромів некеровано піддаються впливу задоволенням і негативним явищам суспільства, таких як алкоголізм, наркоманія, комп'ютерна залежність, розпусне життя. Всі ці явища впливають на особистість підлітка. Про школу варто сказати ще й те, що тут, у нормальних дітей проявляється бажання принизити рома, образити його, виділити його неохайність чи незрозумілу мову, як наслідок дитина ром вже тут відчуває себе відокремленою. Крім цього тут проявляються перші ознаки віктимної поведінки жертв-дітей-демонстрування телефонів, комп'ютерів, іншої техніки не може не впливати на дитину рома. Пізніше ром повинен влаштуватися на роботу, щоб прогодувати свою сім'ю. Тут у нього вибір здебільшого тільки з «фізичних» професій оскільки, на більш інтелектуальні професії в рома немає відповідних знань і бажання. Досить суттєвою якістю рома є його любов до сім'ї, характерно-виражений культ материнства, любові до дітей, змалечку дітям присвоюється вседозволеність, що відбивається на їх поведінці в майбутньому. Не можна не згадати й певну задеологізованість суспільства, щодо циган, певну стереотипність. Зараз майже кожний вважає що роми це природжені злочинці.

Для того щоб подолати зазначені фактори, або хоча б зменшити їх вплив державі потрібно впровадити ряд профілактичних заходів, серед яких: залучення до спілкування з ромами спеціальних педагогів, які б роз'яснювали їм проблеми раціональної народжуваності і відповідно забезпечення сім'ї матеріальними коштами, які б роз'яснювали б ромам де можна знайти роботу, як і що для цього потрібно, створення спеціальних програм побудови економ-гуртожитків для ромів, відкриття спеціалізованих шкіл для дітей-ромів, внесення в програми ВНЗ певних пільг для вступу ромам, активна пропаганда в школі визначення дитиною свого майбутнього професії тощо, активна участь ромів в виставах, концертах тощо, заходи примирення з населенням, виступи,

публічні вчинки, виявлення батьків ромів, що втягують їх у злочинну діяльність і проведення з ними профілактичної бесіди.

Окрім цього потрібно дотримуватись певних правил само профілактики: уникати прогулянок поблизу циганських територій(особливо вночі),не подорожувати в електричках поодинокі, в пустих вагонах. поводитися з ромами ввічливо, так, наче розмовляєш з рівними собі,ніколи не починати розмову з ромом перші,поводитися з усіма ромами як з потенційними злочинцями,уникати зорового контакту, не згоджуватись на будь-які, навіть вигідні для вас пропозиції від ромів,не відчиняти двері квартир, будинків ромам на будь-які їхні прохання.

СЕКЦІЯ 8: КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

ЕКСТРАДИЦІЯ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Гавриленко Євгенія Віталіївна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-процесуальної діяльності навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Зарубей В.В.

Здійснювана в Україні судово-правова реформа, а також вступ України до Європейського союзу зумовлює необхідність наповнення новим змістом традиційних положень кримінально-процесуального права і появу нових інститутів, які мають безпосередньо практичне значення.

Одним з них є інститут екстрадиції, який не закріплений на законодавчому рівні. У юридичній науці він має різні визначення, сутність яких полягає у передачі особи державою, на території якої вона перебувала, іншій державі для притягнення її до кримінальної відповідальності або для виконання вироку суду. Проте в національному законодавстві інститут екстрадиції не визначений, що створює значні труднощі у боротьбі зі злочинністю, особливо організованою та транснаціональною.

Проблематика екстрадиції залишається актуальною поряд з іншими питаннями, які виникають у сфері боротьби зі злочинністю. На складність і довготривалість процесу екстрадиції вказують 36,5 % опитаних працівників органів внутрішніх справ та прокуратури, недостатню законодавчу базу (відсутність спеціальних норм у КПК України) – 32 %, відсутність належного фінансування екстрадиції – 26,5 %, відсутність спеціального договору між Україною і державою, де перебувала особа – 23 %, відсутність запобіжного заходу взяття під варту на території іноземної держави – 14 %, ненадання або несвоєчасне надання передбачених екстрадиційних документів – 6,0 % та невідповідне оформлення екстрадиційних документів – 4,5 %. Отже, актуальними питаннями, що на сьогодні залишаються невирешеними, є питання щодо спрощення процедури екстрадиції, визначення термінів вирішення питання про

екстрадицію, а також визначення єдиного механізму застосування кримінально-процесуальних підстав екстрадиції тощо.

Деякі питання екстрадиції досліджували вітчизняні вчені О.М. Бандурка, Ю.О. Гурджі, В.С. Гуславський, В.П. Ємельянов, В.О. Івашенко, А.В. Іщенко, М.В. Корнієнко, С.Ф. Кравчук, Д.М. Лещенко, І.В. Лешукова, Л.М. Лобойко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, О.В. Негодченко, В.Т. Нор, І.В. Озерський, М.І. Пашковський, Д.П. Письменний, А.С. Сизоненко, В.М. Тертишник, В.М. Трубников, Л.Д. Удалова, О.В. Узунова, О.Ф. Фрицький, В.П. Шибіко, С.С. Яценко та ін.

Окрім кримінально-процесуальні аспекти екстрадиції були предметом дисертаційних досліджень О.І. Виноградової (2000 р.), Т.С. Гавриш (2004 р.), А.Г. Маланюка (2004 р.), П.Г. Назаренка (2006 р.).

Дослідженню екстрадиції присвячені кандидатські дисертації з міжнародного права – С.М. Вихриста (2002 р.), Аль-Шбуля Махмуда Ібрагіма Салеха, Олакї Алі Хамід Ахмед (1996 р.) – та кримінального права – М.П. Свистуленко (2005 р.).

Разом з цим наукові праці названих вчених не вирішують проблему повністю, а, скоріше, створюють підґрунтя для подальшого її дослідження.

У Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 р. законодавець передбачив норму (ст. 10), яка регулює питання екстрадиції особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, і особи, засудженої за вчинення злочину. Що стосується чинного Кримінально-процесуального кодексу України, то тільки ст. 31 визначає порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними установами іноземних держав, але вказана стаття має відсильний характер до міжнародних договорів і не розкриває самої суті та процедури екстрадиції.

Питання, пов'язані з екстрадицією, крім ст. 10 КК України та міжнародних актів, ратифікованих Україною, відображені в проєкті КПК України (реєстр. № 1233 від 13.12.2007 р.) та в проєкті КПК України Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, схваленому комітетом з реформи кримінальної юстиції Національної комісії 11.09.2008 р., а також у проєкті Закону України „Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)” (реєстр. № 3176 від 17.09.2008 р.).

Названі правові акти та законопроєкти, які регулюють питання, пов'язані з екстрадицією, стали суттєвим кроком до створення сучасного правового інституту екстрадиції, але ще не вичерпали

можливості його розвитку й потребують подальшого удосконалення.

Таким чином, теорія кримінального процесу потребує вирішення наукового завдання, що полягає у комплексному теоретичному дослідженні екстрадиції як інституту кримінально-процесуального права України. Зазначені обставини обумовили вибір теми дослідження та свідчать про її актуальність з теоретичної та практичної точок зору.

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу факультету підготовки кадрів для підрозділів боротьби з економічною злочинністю навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Сіренко Максим Юрійович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу НАВСУ **Мельник О.В.**

Головним завданням на сучасному етапі побудови правової України є захист прав та інтересів людини, її життя, здоров'я, честі та гідності, гарантування особистої недоторканності й повної безпеки. В умовах високого динамізму соціальних перетворень, сьогодні, як ніколи, толерантне ставлення до людини має бути пріоритетним в нашому суспільстві. Так ст. 3 Конституції України проголошує, що саме людина мусить бути найважливішою соціальною цінністю суспільства й держави.

Так під час боротьби зі злочинністю, побудови якісно нового демократичного суспільства та зміцнення законності в Українській державі вимагає від осіб, які здійснюють кримінально – процесуальні функції, дотримання не лише закону, а й норм моралі, яка являє собою : «систему норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства».

Мораль має бути базовою категорією у формуванні основних положень як кримінального процесу в цілому, так і при проведенні окремих слідчих дій у стадіях досудового розслідування взагалі.

Кримінально – процесуальний кодекс передбачає перелік слідчих дій та порядок їх проведення. Але в чинному КПК, а також і в проєкті нового КПК №9700 не існує правил щодо прийомів та методів, за допомогою яких треба проводити слідчі дії. Кримінально – процесуальний кодекс не дає відповіді, яка саме форма організації найбільш доречна. Так, у слідчого чи прокурора є сфера діяльності, яка не регулюється законом. У цьому випадку лінію поведінки він обирає самостійно.

На думку В.І. Комісарова, характерною особливістю всіх слідчих дій є їх правова природа. Кожна слідча дія, яка виконана – це юридичний факт, у якому виникають відповідні правовідносини слідчого з учасниками процесу.

Однією з найважливіших, найпоширеніших слідчих дій, на нашу думку є обшук, яка як і огляд є основою, базисом для проведення в подальшому інших слідчих дій і є саме тією слідчою дією при якій виявляється великий об'єм доказової інформації, яка в подальшому має велике значення в ході розслідування кримінальної справи.

Проведення обшуку певною мірою зачіпає інтереси громадян на відміну від огляду та освідування. Більш того, обшук спричиняють занепокоєння та тривогу не тільки особі, яку обшуковують, а й її рідним та близьким людям. Тому, під час проведення цієї слідчої дії не слід забувати про моральні вимоги.

С.Г. Любічев зазначає, що обшук – це така слідча дія, яка має яскравий вираз примусового характеру. Вторгнення слідчого в особисте життя громадян, обмеження їх прав і законних інтересів, які неминучі під час проведення цих слідчих дій, зобов'язують слідчого особливо суворо виконувати вимоги кримінально-процесуального закону та моралі.

Порядок проведення цієї слідчої дії регламентовано главою 16 чинного КПК та Розділом III. Досудове розслідування, а саме ст. 234 Обшук проекту КПК № 9700.

Виходячи з тексту ст. 177 чинного КПК та ст. 234 проекту КПК № 9700, обшук – це слідча дія, яка полягає в примусовому обстеженні житлових та інших приміщень, ділянок місцевості і окремих осіб з метою виявлення і вилучення речових доказів, нажитих злочинним шляхом, грошей та інших цінностей, предметів, які вилучені з цивільного обігу, знаходження трупів, тварин, затримання осіб, які розшукуються.

Під час проведення обшуку особа, до компетенції якої це належить, зобов'язана етичними нормами до того, щоб не завдати зайвого хвилювання членам сім'ї особи щодо якої проводиться обшук. Насамперед, це стосується дітей.

Враховуючи, що обшук має специфічні риси його примусовий характер може викликати під час його проведення не лише «словесну боротьбу» між особою, яка провадить обшук та обшукуваними. Трапляються випадки фізичного протистояння між зазначеними особами. Звісно, побачене дитиною таке видовище залишає надовго не лише неприємні спогади, а й провокує в неї вади. Тому діти повинні залишити приміщення, де проводиться обшук. Це етична вимога.

Дещо інакше справа, коли дитина віком до 14 років сама вчинила злочин та обшук має бути проведений за її місцем проживання. Тоді, на наш погляд, доречним буде спочатку запитати таку дитину про добровільну видачу речей, що розшукуються. Якщо дитина не підтвердить їх приховування, то обшук проводиться на загальних умовах, але у присутності лише дорослих.

Тому, з усіх позицій моральним є відсутність дитини під час провадження обшуку.

У випадку, коли особа відносно якої проводили обшук виявляється непричетною до злочину, вона повинна бути реабілітована. Це можна зробити, якщо повідомити про це за її місцем проживання чи за місцем роботи, або іншим шляхом.

На нашу думку, в новому КПК варто закріпити норму відповідно до якої «дітям до 14 років буде заборонено бути присутніми при провадженні обшуку». Це буде сприяти нормальному розвитку особистості дитини без психічних та фізичних вад.

Доцільним також є створення норми, яка містила б моральні положення, яких повинен дотримуватися прокурор, слідчий, особа яка проводить дізнання під час проведення слідчих дій і дати їй назву «культурно – етичні вимоги досудового розслідування».

Це сприятиме зміцненню моральних чинників під час виконання покладеного законом обов'язку слідчого, прокурора та особи, яка провадить дізнання охороняти права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, швидко розкривати злочини, викривати винних та забезпечувати правильне застосування закону.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХАБАРНИЦТВА

рядовий міліції, курсант 2-го курсу факультету підготовки слідчих навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів НАВС

Котюжанська Наталія Василівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, викладач кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів НАВС **Бегма А.П.**

*«...не збідніє рука того, хто дає,
не відсохне рука того хто бере»*

Хабарництво – небезпечний злочин, який підриває авторитет держави і суспільних установ, порушує права та інтереси громадян і разом з тим супроводжує інші злочини. В сучасному світі, і в

Україні у тому числі, ця проблема постає досить гостро, оскільки перешкоджає цивілізованому вирішенню питань державного життя та правильній побудові суспільних відносин.

Хабарництво, як один зі злочинів, що вчиняються посадовими особами, має криміналістичну характеристику. Звернення до криміналістичної характеристики цього злочину пояснюється тим, що вона, незважаючи на скептичне ставлення окремих учених до її основних положень, виконує дуже складні і значимі для практики розслідування злочинів функції, зокрема, пізнавальну й організаційну.

Підставами для порушення кримінальної справи, можуть бути: явка з повинною; письмові або усні заяви про вчинений або такий, що готується, злочин та інше. Повідомлення про хабарництво, що надійшли в будь-якій формі, підлягають перевірці. Методами можуть бути: ознайомлення з колом обов'язків посадової особи з метою встановлення її можливостей вчинити ту чи іншу дію. Криміналістична характеристика є синтезом найбільш значимих для розслідування даних, використання яких забезпечує швидкість та ефективність розслідування.

У процесі розслідування хабарництва обов'язково встановлюється низка обставин, що підлягають доказуванню. До них належать наступні:

б) час, місце, спосіб, розмір; в) зміст службової дії або бездіяльності, вчиненого посадовою особою за хабар; г) обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність учасників.

Способи дачі хабара дуже різноманітні, тому що охоплюють значний діапазон устремлень різних осіб у тій чи іншій сфері посадової діяльності.

Об'єктом хабарництва є нормальне функціонування відповідної галузі влади або управління. Отже, слід сказати, що хабарництво як злочин відрізняється високою латентністю, що ускладнює розкриття та розслідування злочинних дій.

Поняття хабарництва поєднує три кримінально-караних діяння, які пов'язані між собою спільністю об'єкта злочину: одержання хабара, дача хабара, провокація хабара.

Однак серед елементів криміналістичної характеристики хабарництва, на мій погляд, є спосіб приховування даного злочину.

Отже, спосіб приховування злочину, як правило, пов'язаний зі способами його вчинення і певною мірою відображає діяльність злочинця. Він багато в чому залежить не тільки від галуззі, у якій учиняється злочин, характером діяльності злочинця, а й його особистісними якостями.

Враховуючи латентний характер (прихований) даного злочину,

де дві сторони, беручи участь у злочинному діянні, однаково заінтересовані в його приховуванні, тому важливим є вивчення криміналістичної характеристики способів приховування хабарництва.

Як зазначає професор Р. С. Белкін, який детально досліджував зазначене питання, «приховування злочину – це діяльність (елемент злочинної діяльності), спрямована на перешкодження розслідуванню шляхом утаювання, знищення, маскуванню або фальсифікації слідів злочину і злочинця та їх носіїв».

Дослідження способів приховування злочинів в науковій криміналістичній літературі завжди було предметом пильної уваги. Знання способу приховування відкриває перспективу розслідування злочину і встановлення всіх основних обставин учиненого діяння, у тому числі й особи злочинця.

Перша класифікація приховування злочину була запропонована В. А. Овечкіним. Вона поділялась на дві групи.

До першої групи були віднесені наступні способи:

1. Переміщення матеріальних джерел такої інформації.
2. Маскування матеріальних джерел інформації про злочин.
3. Знищення матеріальних, а в деяких випадках ідеальних (люди) джерел інформації про злочин.

Хабарництво, що ретельно приховується його суб'єктами – хабародавцем і хабарником, є досить очевидним, хоча і складно доказуваним злочинном. Якщо звернутися до результатів злочинного діяння, стає очевидним, що воно не може мати місця в законних правомірних формах. Так, вступ дуже слабого учня у престижний вуз одразу викликає підозру щодо того, що в даному випадку мав місце хабар. Зайняття відповідальної посади особою, мало підготовленою до цього, всупереч іншим гідним особам викликає не тільки здивування, а цілком природну підозру про те, що в цьому разі не обійшлося без хабара.

Способи приховування хабара вирізняються двома групами чинників: з одного боку, суб'єктивними інтересами й можливостями хабародавця, з іншого – об'єктивною обстановкою, що сприяє хабарництву або перешкоджає йому. Водночас способи його приховування багато в чому залежать від сфери діяльності осіб, де факти хабарництва мають місце. Незважаючи на різноманіття структур, де ті чи інші вигоди можуть бути одержані за хабарі, способи їх приховування досить типові і полягають, головним чином у наступному:

1. Підrobка в документах або створення нових документів, що відбивають прийом на роботу, просування по службі.
2. Створення фіктивних реєстраційних документів, що

фіксують, відображають одержання квартири, оформлення кредиту та ін.

3. Виправлення дат, підробка підписів у документах, що фіксують створення приватних підприємств, комерційних структур тощо.

Слід зазначити, що наведені чинники не вичерпують усіх можливих варіантів приховування дачі хабарів; більше того, названі форми удосконалюються, при тому що законодавство, яке регулює ринкові відносини, недосконале, має безліч прогалин, що використовуються окремими особами в злочинних цілях.

Отже, хабарництво, незважаючи на свій латентний характер, має певні ознаки, які виступають підставами для його виявлення й подальшого розслідування.

В підсумку можна стверджувати, що названі ознаки вимагають ретельної перевірки з метою уникнення хибних висновків, а у випадках їх підтвердження – щоб мати у своєму розпорядженні матеріали, достатні для порушення кримінальної справи.

Одним з елементів криміналістичної характеристики є типова слідова картина, яка включає час, обстановку й комплекс слідів, притаманних відповідному виду злочинів.

Час учинення злочину має певне значення для розкриття і розслідування злочинів. Із криміналістичних позицій сприяє з'ясуванню можливості вчинення злочину в названій період. При розслідуванні хабарництва встановлення часу дачі хабара дозволяє визначити причини й умови, які сприяють учиненню злочину, для з'ясування організаційної структури підприємства або установи, де мав місце такий злочин, рівня криміногенної обстановки в ньому.

Місце вчинення злочину, у тому числі й хабарництва, є фрагментом події і містить значний обсяг інформації щодо способу вчинення злочину. Глибоке вивчення комплексу інформації, виявленої на місці події, простежування логіки зв'язків між окремими слідами в їх дійсній або уявній схемі дозволяють відшукати ті обставини, що ведуть до розслідування злочинної події.

Місцем передачі хабара, що має упредметнений характер, можуть бути:

– службовий кабінет посадової особи, квартира, дача або машина хабародавця чи хабароодержувача, ресторани, бари.

До поняття «слідова картина» зазвичай включають такий елемент криміналістичної характеристики, як обстановка злочину. Обстановка при вчиненні будь-яких дій, у тому числі й незлочинних, є чинником, що сприяє здійсненню їх або перешкодженню останнім. Іноді, обстановка тих або інших дій

залишається непоміченою, ігнорується.

При розслідуванні хабарництва, як і при розслідуванні інших злочинів важливо знати, що в процесі аналізу й оцінки доказів можуть бути допущені помилки, які призводять до хибних припущень і висновків.. Цю думку підкреслює М. І. Єнікєєв, зауважуючи, що «загальна модель злочину є орієнтовною підставою для просування слідчо-пізнавального пошуку до мети розслідування, вона дає напрямок для вироблення планів дії й пошуку необхідних засобів їх реалізацій».

Одним з елементів криміналістичної характеристики злочинів є особа злочинця, дослідження якої належать перу багатьох учених – криміналістів, психологів. Класифікаційні системи стосовно особи злочинця сформувалися за часів Чезаре Ломброзо, який спробував типізувати злочинців відповідно до природжених схильностей. На сьогодні значний інтерес являють собою класифікації типів злочинців, запропоновані А. Г. Ковальовим, А. Ф. Зелінським, М. І. Єнікєєвим.

Кожній категорії злочинців притаманні певні риси. Так, асоціальний тип характеризується несформованістю позитивних соціальних позицій, які могли б утримати особу від можливої антигромадської поведінки в несприятливих ситуаціях. До цього типу належать так звані ситуативні злочинці, які вперше вчинили злочин на підставі загальної асоціальної спрямованості.

Асоціальний тип характеризує особу злісного професійного злочинця, який постійно готовий до вчинення злочину. Комплекс ознак, що характеризують особу злочинця, може бути різним, що зумовлюється спрямованістю злочинних дій і психологічною природою їх виконавця. Необхідно підкреслити, що в криміналістичному аспекті особа злочинця має комплекс ознак, які можуть бути використані з метою розслідування. Вивчення особи злочинця, як уже зазначалося, має значення для встановлення важливих для розслідування залежностей між окремими елементами криміналістичної характеристики, які дозволяють виявити способи вчинення, приховування, слідчу картину та інші обставини вчиненого злочину. Важливо також зазначити, що такі зв'язки мають традиційний і нетрадиційний характер. У результаті дослідження, у процесі аналізу й узагальнення криміналістичної характеристики хабарництва можуть бути сформульовані наступні висновки:

1) розслідування хабарництва становить значну складність, зумовлену латентним характером злочину, де хабарник і хабародавець однаково заінтересовані в його приховуванні; 2) основою методики розслідування хабарництва є дослідження його

криміналістичної характеристики як комплексу криміналістично-важливих елементів, що визначають у своїй системі основні напрямки розслідування; 3) ключовою проблемою розслідування хабарництва є виявлення способів учинення і приховування злочину, зумовлених напрямком діяльності підприємств та установ, і використанням злочинцем різного рівня посадових функцій; 4) ринкова економіка держави й недосконалість законодавства використовуються злочинцями для пошуку нових форм хабарництва, особливо в госпо дарській і банківській структурах.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОССЯ ЛЮДИНИ І ТВАРИНИ

п'яловий міпіпії курсант 2-го курсу навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів НАВС

Вішук Вікторія Сергіївна

Науковий керівник: викпалач кафебри криміналістичної техніки навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів НАВС **Літвінова О.В.**

Криміналістична практика показує, що на місці вчинення злочину експерт майже в всіх випадках може виявити волосся, яке безпосередньо або опосередковано має відношення до особи злочинця чи потерпілого і часто є єдиним речовим доказом у криміналістичних справах. Тому волосся – відіграє велике значення як речовий доказ, що свідчить про актуальність обраної нами теми наукової роботи „Криміналістичне дослідження волосся людини та тварини”. Найбільш часто воно виявляється на місцях подій у справах про вбивства, крадіжки, згвалтування, нанесення тілесних ушкоджень, автодорожніх подій.

Криміналістичне значення волосся визначається широким колом питань, які вирішуються при проведенні біологічної експертизи: приналежність волосся людині або тварині; з якої вони ділянки тіла, яким способом відділені; наявність захворювань і ушкоджень волосся; визначення приналежності їх певній людині; встановлення статі і групи крові.

У багатьох випадках виявлення волосся на місці події не викликає особливих труднощів, втім вирішальною умовою цього є цілеспрямованість дій, велика акуратність і старанність в роботі.

У справах про убивства волосся злочинця нерідко виявляються в руках трупа, на його одязі й тілі, а також на тих ділянках місця події, де відбувалася боротьба. У справах про крадіжки пошук волосся здійснюють в місцях проникнення, злочину перешкод, тобто там, де дії злочинця були пов'язані з фізичними зусиллями, переміщеннями на вузьких ділянках тощо. На залишеному злочинцем гребінці, шапці, одягу також з великою імовірністю можуть бути виявлені волосся.

Волосся людини та тварин є об'єктом криміналістичних досліджень вже тривалий час. За цей час накопичено великий досвід щодо встановлення групової належності волосся та проведення традиційних біологічних досліджень. Вивчення волосся на сучасному молекулярно-генетичному рівні відкриває нові

можливості, що дозволяє проводити більш глибокі дослідження аж до ідентифікації особи. Враховуючи велике значення інформації, яку несе на собі волосся, для розслідування та розкриття різних видів злочинів тема наукової роботи є дуже актуальною. Нажаль, учасники слідчих дій не завжди у повній мірі сприяють використанню інформації, носієм якої є волосся. Це іноді пояснюється їх некомпетентністю щодо правил виявлення, фіксації, вилучення волосся.

Мета цієї роботи полягає у створенні науково-обґрунтованих рекомендацій проведення експертного дослідження волосся людини, так і узагальнення інформації щодо дослідження волосся різних тварин. Волосся людини та тварини як речовий доказ може фігурувати в кримінальних справах із різноманітних видів злочинів проти життя і здоров'я громадян: убивство, зґвалтування, крадіжки державного і особистого майна, дорожньо-транспортні пригоди тощо. Як свідчить судова практика, успішне проведення медико-біологічної експертизи волосся має вагомий доказовий значення у процесі розслідування злочинів проти особи, важливим також є детальний огляд місця події і методично правильний відбір об'єктів дослідження та порівняльних зразків. При огляді місця події, знарядь вчинення злочину, одягу та рук потерпілого або одягу підозрюваної особи, поряд із волоссям людини можуть бути виявлені і волосся різних тварин, якщо особа мала будь-яке відношення до них. Тому експерту необхідно розрізняти, яке волосся належить людині, а яке – тварині.

Питання про приналежність волосся людині чи тварині вирішується на основі дослідження їх будови, за сукупністю розбіжностей їх чисельних морфологічних ознак. Огляд місця події з метою виявлення волосся необхідно проводити диференційовано, зважаючи на вид та обставини злочину. Оглядаючи місце події, потерпілого, обвинуваченого необхідно не тільки збирати випадково виявлене волосся, а й важливо цілеспрямовано шукати їх, проявляючи при цьому наполегливість та увагу. Для виявлення волосся потрібно звертати увагу на місця контактної взаємодії учасників злочину з предметами обстановки – на паркан, двері, стіни, стелі, а також засоби маскування, рукавички. У разі вбивства або нанесення тілесних ушкоджень, коли є травми волоссяної частини голови або тіла потерпілого, особливу увагу необхідно звертати на знаряддя злочину, оскільки на ньому може зберегтися волосся потерпілого. Необхідно пам'ятати, що волосся часто виявляється на стінах та предметах обстановки; здебільшого воно закріплене на поверхнях речей краплями крові (іншими біологічними рідинками) і може знаходитися на досить великій відстані від місця вбивства або нанесення тілесних ушкоджень. За наявності слідів боротьби або у випадку можливого контакту

потерпілого зі злочинцем волосся може бути на одязі цих людей. У разі дорожньо-транспортних пригод виявлення волосся можливе на деталях транспортного засобу, а у випадку перевезення потерпілого або трупа – кузові автомобіля.

Отже, огляд місця події необхідно проводити ретельно, прогнозуючи місце можливого контакту частин тіла, вкритих волоссям, злочинця або потерпілого з предметами, що складають обстановку місця події. Необхідно зазначити, що в останні роки волосся тварин все частіше зустрічається серед об'єктів судово-біологічної експертизи, причому коло цих об'єктів поширюється (надходить волосся різних груп тварин).

Проведення експертизи волосся повинне бути таким, щоб у найкоротший термін за допомогою простих, але надійних методів можна було б одержати найбільш повну характеристику об'єктів дослідження.

Експертиза волосся людини на сьогодні є однією з найбільш трудомістких. Основна її мета – встановлення джерела походження волосся, тобто його приналежність конкретній особі. Для вирішення цього питання з високим ступенем вірогідності використовується молекулярний аналіз.

Також слід зазначити що з 1994 року у відділі медико-біологічних досліджень ДНДЕКЦ МВС України проводяться експертиза з використанням молекулярно-генетичного аналізу (метод генотипоскопії, генної дактилоскопії, ДНК-дактилоскопії). Зазначений метод дає можливість ідентифікувати людину з високим ступенем вірогідності.

Ще наприкінці минулого століття Ганс Гросс рекомендував експертам визначати, «имеют ли волосы запах, например дыма, духов, каких-нибудь ядовитых паров, характерных запахов и т.п.». Такі діагностичні можливості попереднього дослідження волосся зберігаються і сьогодні, однак пріоритет віддається криміналістичному використанню запахових слідів самої людини.

У кожному випадку тактику дослідження волосся людини і тварини повинен визначати експерт, зважаючи на об'єктивну оцінку конкретної ситуації. Проте деякі загальні вимоги і рекомендації були сформульовані в даній роботі.

Найбільш важливою є вимога першочергового застосування методів, у процесі використання яких об'єкт максимально зберігається для подальших досліджень. Для волосся це – мікроскопія.

Крім того, вирішальний вплив на результати дослідження мають кількісна характеристика об'єкта (волосина або пучок волосся) і якісний його стан, наявність або відсутність особи, яка підозрюється, і, відповідно, порівняльні зразки її волосся, оскільки в першому випадку може бути отримана доказова інформація

(наприклад, шляхом генотипоскопічного дослідження (ДНК-аналіз) волосини, вилученої на місці події), а в іншому – лише пошукова інформація, що одержується переважно методами мікроскопії, встановлення групової та статевої приналежності, виявлення захворювань волосся.

Велику роль у виборі послідовності застосування методик відіграє проміжок часу, який пройшов з моменту вчинення злочину до виявлення особи, яка підозрюється і, відповідно, надання експерту порівняльних зразків волосся, оскільки з часом під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх (фізіологічних) чинників можуть бути втрачені деякі ознаки, які індивідуалізують волосся. Інколи злочинець навмисно змінює своє волосся (зокрема засобами забарвлення чи знебарвлення), після чого майже неможливо визначити походження волосся під час порівняльного морфологічного дослідження, але ефективним залишається застосування інших методик (визначення групової та статевої приналежності, ДНК-аналіз).

Морфологічне дослідження волосся за об'єктивних причин є основним, а часто і єдиним методом у переважній більшості експертно-криміналістичних лабораторій МВС України. Проте не завжди це дослідження може відповісти на основне питання медико-біологічної експертизи: чи належить волосся, виявлене на місці події, конкретній особі (потерпілому або підозрюваному)? Для вирішення цього питання необхідне застосування й інших методів дослідження, зокрема двох методів: встановлення групової приналежності волосся (визначення антигенів системи АВО) та його статевої приналежності. Використання останнього методу можливе лише за наявності вирваного фолікула, а інколи і волосся, що випало. Ці методи використовуються для дослідження плям крові і сперми, але їх застосування для дослідження волосся має свої особливості.

Використання комплексу перерахованих методів для дослідження волосся іноді дає можливість встановити їх походження від конкретної особи з більшою імовірністю або категорично заперечувати джерело походження від конкретної особи.

Отже волосся людини та тварини часто виявляють на місці події, і часто воно є речовим доказом при розслідуванні тяжких злочинів. Волосся – найбільш розповсюджений об'єкт біологічних досліджень, але водночас і один з найбільш складних об'єктів дослідження. Тому усе вище сказане ще неодноразово підкреслює важливість даного виду дослідження та підкреслює актуальність теми дослідження.

ВИКОРИСТАННЯ ЗНАТЬ ПСИХОЛОГІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Пітецька Лада Борисівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС **Сокиран Ф.М.**

Так склалося біологічно, що психоемоційна сфера має суттєве значення в житті кожної людини. Безумовно, що під час проведення слідчих дій знання психології є тим допоміжним засобом, який використовує слідчий задля отримання необхідного результату.

Залучення професійного психолога компенсує недостатню глибину знань і компетентності слідчого, який відповідальний за прийняття рішення, створює можливість комплексного підходу до ршень, що приймаються, забезпечує можливість аналізу справи з різних позицій.

Питання участі професійних психологів у кримінальному процесі розглядаються в роботах науковців. Проте, аналіз слідчої практики свідчить, що професійні психологи майже не залучаються до участі у проведенні слідчих дій.

Між різними людьми існують достатньо істотні відмінності, що стосуються психоемоційної сфери. Вони зумовлені соціальними умовами, в яких відбувається формування конкретної особистості, типологічними властивостями вищої нервової діяльності, віковими критеріями та рівнем розвитку чи освіти людини, наявністю чи відсутністю в неї тих чи інших професійних навиків та вмінь і багато якими іншими причинами. Виявлення та вивчення таких особливостей на стадії досудового слідства, встановлення зі свідками, потерпілими, підозрюваними та обвинуваченими психологічного контакту вимагає застосування спеціальних психологічних знань. Це сприяє здійсненню правильного вибору тактичних прийомів, за допомогою яких найбільш успішно проводяться слідчі дії. Крім того, знання слідчим індивідуальних особливостей психіки допитуваного має велике значення для здійснення виховного впливу на правопорушника, з метою дотримання вимог законодавства щодо попередження зростання кількості злочинів та злочинності в цілому, а також при використанні засобів психологічного примусу. Використання наукових досягнень психології при розслідуванні сприяє якісній та ефективній роботі органів досудового слідства, зміцненню законності та правопорядку в нашій країні.

Приймаючи до уваги вищевикладене та аналізуючи законодавство і наукову літературу, можна зробити висновок про актуальність обраної теми дослідження.

Серед вчених, які досліджували це питання, можна назвати В. Андросюка, П. Біленчука, В. Васильєва, В. Гончаренка, Ю. Грошевого, А. Дулова, А. Зелінського, О. Ейсмана, Л. Казміренку, О. Клевцова, Н. Клименко, Я. Кондратьєва, М. Костицького, М. Коченова, Й. Кудрявцева, В. Лисиченка, М. Міхєєнка, О. Михайленка, В. Нагаєва, Г. Нагорного, В. Нора, Ю. Орлова, О. Ратінова, В. Романова, Б. Романюка, Т. Сахнову, О. Сітковську, З. Смітєнко, М. Строговича, В. Тертишника, М. Цимбала, В. Циркаля, В. Шепітька, В. Шибіка, які присвятили свої праці питанням використання спеціальних психологічних знань в кримінальному судочинстві.

Спеціальні психологічні знання є важливими в багатьох аспектах. По-перше, вони мають величезне значення для порозуміння з людьми, з якими працює слідчий під час проведення досудового слідства. По-друге, психологічний вплив є невід'ємною частиною роботи з особою, яка безпосередньо порушила закон. Ну і по-третє, знання психології є необхідними для самого слідчого, щоб налаштувати себе до можливих слідчих ситуацій, до правильного сприйняття подій, до роботи в умовах підвищеної складності тощо.

Таким чином, аналіз минулого і сучасного стану нормативного регулювання, юридичної і психологічної літератури з проблем використання психологічних знань у досудовому слідстві та результати дослідження дають підстави стверджувати, що діяльність по розгляду кримінальних справ потребує від фахівця слідчого не тільки юридичних знань, умінь і навичок, але й знання та застосування законів психології. Це зумовлене тим, що слідча практика здійснюється в умовах безпосереднього спілкування та взаємодії з людьми, отже вимагає розуміння особливостей особистості підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших процесуальних осіб, мотивів та змісту їх поведінки, взаємовідносин, що виникають у процесі життєдіяльності тощо. Слідчий для отримання позитивного результату своєї роботи має встановити психологічний контакт та здійснити психологічний вплив, нейтралізувати дію негативних чинників при пошуку та оцінці фактичних даних, які мають статус джерела доказів, та їх викладення під час розслідування кримінальної справи.

На мою думку, працівники слідчих підрозділів мають бути всебічно підготовані саме у психологічному напрямку. Їх знання психології мають складатися з: 1) загальної психологічної культури (знання психологічних законів і закономірностей; розвиток професійно-психологічної орієнтованості особистості); 2)

спеціальної психологічної підготовленості (комунікативна майстерність, уміння і навички пошуку та цільового використання психологічної інформації у цілях встановлення істини по справі). Таким чином, пропоную розробити систему змін і доповнень до чинного законодавства стосовно більш глибокої психологічної підготовки слідчих, а також розробити спеціальний підготовчий тренінг, якого на даний момент в Україні немає, який має стосуватись всіх окремих слідчих дій і передбачати відповідну поведінку слідчого.

Використання спеціальних психологічних знань на стадії досудового розслідування, безумовно, може принести велику користь для встановлення істини по справі і відсутність широкого та ефективного їх застосування в кримінальному процесі зумовлене, в першу чергу, недосконалістю теорії використання спеціальних психологічних знань і правової регламентації діяльності

Отже дане питання має місце для удосконалення як в сфері законодавства, так і на практиці.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТА РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ «ПО ГАРЯЧИМ СЛІДАМ»

студент 4-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Лукова Євгенія Олександрівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Семенов В.В.

Історія боротьби зі злочинністю свідчить, що проблема розкриття скоєних злочинів була і залишається однією з найскладніших в державі. Залишаючись нерозкритими, злочини створюють умови для зростання суспільної небезпеки, тобто для вчинення нових, часом більш небезпечних діянь. Одним із способів попередження злочинів є їх повне розкриття. Чітке і вчасне виконання цих завдань значною мірою визначає ефективність функціонування всієї системи органів дізнання і досудового (попереднього) слідства. Особливе місце в цій діяльності органів дізнання і слідства займає такий її різновид, який нині отримав загальноприйнятту назву – розкриття злочинів «по гарячих слідах».

Даний різновид у своєму змісті відображає всі найбільш істотні межі загального процесу розкриття та розслідування злочинів.

Основи, порядок, зміст і форма провадження розслідування і розкриття злочинів «по гарячих слідах» визначений у кримінально-процесуальних нормах. Суб'єктами безпосередньо такої діяльності, пов'язаної з розкриттям злочинів»по гарячих слідах», є орган дізнання чи особа, що проводить дізнання (дізнавач) і слідчий чи начальник слідчого відділу, кожний з яких відповідно наділений кримінально-процесуальним законом, відповідними повноваженнями.

У зв'язку з тим, що розкриття злочину досягається в умовах процесуальної діяльності, вирішальне значення тут має швидкість реагування органів міліції і попереднього слідства ще при надходженні заяв чи повідомлень про злочини.

Швидкому і повному розкриттю злочинів сприяє й застосування наукових криміналістичних прийомів, адже це найбільш раціональний і ефективний спосіб дій або найбільш доцільна лінія поведінки при збиранні, дослідженні, оцінці і використанні доказів.

Розкриття і розслідування злочинів «по гарячих слідах» процес дуже складний, динамічний, що характеризується в кожній конкретній ситуації передусім чинниками часу і простору. Успішне рішення практичних завдань багато в чому залежить від того, наскільки швидко будуть введені в дію, при надходженні повідомлення про злочин, сили і засоби органів внутрішніх справ, наскільки ефективно будуть об'єднані зусилля працівників слідчого апарату, карного розшуку та інших служб міліції для виявлення злочинця, наскільки погоджено і чітко буде координуватися слідча і пошукова діяльність учасників взаємодії.

Крім того, практика розслідування злочинів переконливо свідчить, що ефективність діяльності правоохоронних органів суттєво залежить і від вмілого використання досягнень науково-технічного прогресу. Пріоритетна роль тут належить інформаційним системам і, в першу чергу таким, що побудовані з використанням сучасних засобів комп'ютерної техніки та інформаційних технологій. Вони забезпечують інформаційну підтримку органів розслідування та інших правоохоронних органів не тільки під час розкриття та розслідування злочинів, але й при проведенні профілактичних заходів, веденні статистичної та аналітичної роботи, за необхідності отримання практичними працівниками різноманітної доказової і довідкової інформації. Проте на сьогодні та можливість використання сучасних науково-

технічних засобів і методів, яка існує реалізується навіть менш ніж у 30% . Одна з основних причин подібного дисонансу – невирішеність комплексу проблем техніко-криміналістичного забезпечення, організації та особливості взаємодії учасників на початковому етапі розслідування злочинів.

Зрозуміло, що єдиним напрямком покращення інформаційної роботи є більш ефективне використання можливостей сучасної комп'ютерної техніки та новітніх інформаційних технологій і, передусім, створення та використання автоматизованих систем, що забезпечать інформаційну підтримку на всіх напрямках діяльності органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів

Адже, на сучасному етапі при розслідуванні та розкритті злочинів «по гарячих слідах» ефективним було б більш «жваве» використання таких науково-технічних засобів як:

1. Система єдиного обліку злочинів та осіб, що вчинили злочини.

2. Єдина система інформаційного забезпечення органів внутрішніх справ України (ЄСІЗ).

Основним завданнями функціонування цих систем є: забезпечення можливості оперативного отримання інформації у певному, систематизованому та зручному для користування вигляді співробітниками та підрозділами ОВС для розкриття, розслідування, попередження злочинів і розшуку злочинців; збір, обробка та узагальнення (оперативної, оперативно-розшукової, оперативно-довідкової, аналітичної, статистичної, контрольної) інформації для оцінки ситуації та прийняття обґрунтованих оптимальних рішень на всіх рівнях діяльності ОВС; забезпечення динамічної та ефективної інформаційної взаємодії усіх галузевих служб ОВС України, інших правоохоронних органів та державних установ; забезпечення захисту інформації та ін.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що техніко-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів «по гарячих слідах» визначається двома елементами: створення і підтримання умов постійної готовності до застосування науково-технічних засобів при розкритті та розслідуванні злочинів «по гарячих слідах», а також практична реалізація застосування цих засобів в кожному конкретному випадку розкритті злочинів «по гарячих слідах».

Таким чином, викладене вище зумовлює актуальність дослідження даної теми, потребує її аналізу та теоретичного-практичного вдосконалення.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ

рядового міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психології служби НАВС
Сочка Роман Іванович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник наукової лабораторії прикладної психології НАВС **Юсупов В.В.**

Кількість серійних вбивств в останні роки суттєво зросла, однак якість і ефективність їх розслідування залишається на низькому рівні, тому що розслідування – це складна проблема, яка суттєво ускладнена відсутністю науково обґрунтованої криміналістичної методики.

За часів СРСР існування таких злочинів замовчувалося і термін «серія», «серійність» з'явилися спочатку в США в 70-80 роках ХХ сторіччя. «Серійність» стосовно вбивств розуміється як вчинення тим самим злочинцем або однією злочинною групою двох і більше однотипних або однорідних вбивств на конкретній території і протягом деякого часу, які пов'язані спільним мотивом.

Якщо враховувати криміналістичні ознаки цих злочинів, то можна виділити наступні групи серійних вбивств: з корисливих мотивів (наприклад, під час нападів з метою заволодіння матеріальними цінностями); пов'язані із зґвалтуванням або задоволенням статеві пристрасті в іншій формі; у процесі протистояння організованих злочинних угруповань; на замовлення, які вчиняються особами, що перетворили цю діяльність у злочинну професію; з кровної помсти; вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості або під час проведення релігійних (псевдорелігійних) ритуалів (наприклад, сатаністами).

Одними з перших, хто звернув увагу на проблему розкриття та розслідування серійних вбивств, вчинених на сексуальному ґрунті, були психіатри, кримінологи та психологи, зокрема, Ю.М. Антонян, С.А. Афанасьєв, С.Н. Богомолова, А.О. Бухановський, А.Р. Павлов, Є.Г. Самовичєв та ін. У подальшому дослідження, спрямовані на створення відповідної криміналістичної методики, проводили науковці-криміналісти: В.М. Ісаєнко, М.М. Кітаєв, В.А. Образцов, А.А. Протасевич, А.Л. Протопопов, Л.А. Соє-Серко, А.Б. Соловійов та інші. Праці вказаних дослідників стали основою для вирішення деяких теоретичних проблем, пов'язаних із розслідуванням серійних вбивств, вчинених на сексуальному ґрунті.

Але до цього часу проблеми розкриття та розслідування серійних вбивств вказаної категорії в криміналістиці розглянуті недостатньо. Це, зокрема, пов'язано з тим, що методики

розслідування інших груп серійних вбивств не завжди можуть застосовуватися при розслідуванні серійних вбивств, які вчиняються на сексуальному ґрунті. Тому в багатьох випадках розкриття таких злочинів є наслідком випадкового затримання злочинця або результатом залучення до розслідування значної кількості правоохоронців.

За таких обставин основною метою нашого дослідження є аналіз деяких особливостей початкового етапу розслідування цієї категорії злочинів, які входять до структури відповідної криміналістичної методики.

Важливим етапом розслідування, що позитивно позначається на процесі розкриття і розслідування справ, є встановлення серії – тобто отримання даних, на підставі яких слідчий може зробити висновок, що кілька однорідних вбивств вчинено за участю однієї особи або групи осіб. Своєчасне їх об'єднання в одне провадження дозволяє акумулювати інформацію, яка отримана раніше з різних справ, а потім більш цілеспрямовано та продуктивно використовувати цю інформацію, яка необхідна для розкриття і розслідування вбивств, що раніше знаходилися в роз'єднаних слідчих та оперативно-пошукових справах. Таким чином, одна з основних проблем, що виникає під час розслідування таких справ – виявлення серії.

**КОРПОРАТИВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ МІЛІЦІЇ**

рядовий міліції, курсант 2-го курсу психологічного факультету навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психології служби НАВС

Лазебна Аліна Сергіївна

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри загальної та соціальної психології навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психології служби НАВС **Іванова О.В.**

Корпоративна культура формується як деякий орієнтир для співробітників конкретного апарату. Вона регулює поведінку, встановлює певні рамки і норми у взаєминах, мисленні, ставлення до діяльності, що призводить до формування єдиної злагодженої системи - організації.

Впізнаваність, хороша репутація, ефективний вплив на сприйняття і свідомість - все це необхідно для створення успішного іміджу і все це формується в процесі розробки корпоративної культури та корпоративної ідентичності.

Реальні, візуальні та вербальні риси іміджу створюють його корпоративну індивідуальність, що відрізняє дану організацію від інших.

Поняття «ідентичність» означає усвідомлення людиною своєї належності до будь-якої групи, що дає змогу їй визначити своє місце в соціокультурному просторі і вільно орієнтуватися в навколишньому середовищі. Для цього вона добровільно сприймає ті елементи свідомості, звички, норми, цінності та інше, що є головними у її спільноті. Корпоративна ідентичність породжує у працівника почуття «Ми», що поліпшує ставлення до самого себе, підвищує самооцінку і сприяє задоволенню потреби в захисті.

Корпоративна ідентичність розуміє під собою наявність ціннісного значення роботи в даній організації, емоційної прихильності до значимої для індивіда спільноти. Потреба в соціумі, в спілкуванні, в зв'язках з іншими людьми, в інтеграції з ними є однією з фундаментальних потреб людини.

Ми вивчили підходи різних вчених і схильні виділяти в структурі корпоративної ідентичності наступні компоненти:

- когнітивний

- афективний
- конативний

Завданням керівників, зацікавлених у розвитку та процвітанні організації, є процес формування складових корпоративної культури. Серед них, на нашу думку, необхідно звернути особливу увагу на символи, легенди, герої, девізи та церемонії.

Сьогодні в Україні, за умов відсутності загальнодержавних ідеологічних настанов, найбільш незахищеними з точки зору внутрішньої моралі та від негативних сплесків маніпульованої громадської думки опиняються воєнізовані одиниці - міліція, армія, служба безпеки та інші - співробітникам яких у межах службових обов'язків нерідко доводиться ризикувати життям і здоров'ям. Наявність корпоративної ідентичності допоможе підняти престиж роботи в правоохоронній сфері держави, а це, автоматично, відбудеться згодом на позитивних зрушеннях у цьому напрямі і в суспільній свідомості.

Громадська думка щодо діяльності міліції виникає, формується і функціонує як сукупність оціночних суджень, котрі виражають ставлення соціальних груп до поведінки окремих співробітників міліції та ефективності діяльності всієї системи МВС України. Відображення дійсності громадською думкою має оціночний характер - позитивний або негативний.

ТИПОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТИЛЮ ЛІДЕРСТВА У СТУДЕНТІВ

студент 4-го курсу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Шут Ганна Сергіївна

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психологічних дисциплін факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Хохліна О.П.**

У причинно-наслідковому зв'язку особистісні риси розглядаються як причина, а поведінка – наслідок. Схильність до того чи іншого стилю пов'язана з багатьма особистісними властивостями, що виступають диспозиціями. Виявленню стилів лідерства та його типологічних чинників у студентів і присвячувалося проведене дослідження.

На теоретичному етапі дослідження було визначено сутність

поняття лідерства та його стилів, індивідуально-типологічних особливостей особистості. На емпіричному етапі дослідження для вивчення типологічних чинників стилів лідерства використовувалася методика для визначення стилів лідерства – «Схильність до певного стилю керівництва» Є.П.Львіна, для вивчення їх типологічних чинників – методика «Визначення переважаючого типу темпераменту» В.С.Івашкіна, опитувальник Х.Смішека «Діагностика типів акцентуації рис характеру та темпераменту за К.Леонгардом», опитувальник для визначення типів мислення та рівня креативності Г.С.Нікіфорова, методика діагностики спрямованості особистості Б.Басса, тест-опитувальник ставлення до себе В.В.Століна та С.Р.Пантелєєва – для вивчення самосвідомості. Для аналізу емпіричних даних були застосовані методи кількісної й якісної обробки. Досліджуваними були 24 студенти 4-го курсу ННПП НАВС, що навчаються за спеціальністю «Психологія».

Виявлено, що досліджувані, які мають авторитарний стиль лідерства, характеризуються змішаним та холеричним типом темпераменту. Ті, що використовують змішаний стиль, характеризуються холеричним та флегматичним типом. Особи ж з демократичним та авторитарно-демократичним стилем характеризуються переважно змішаними типами.

У студентів з авторитарним стилем виявлено наявність циклотимічного, неврівноваженого та екзальтованого типів акцентуації. Студенти з демократичним стилем чи не мають акцентуацій, чи мають гіпертимну. В осіб з авторитарно-демократичним стилем наявна гіпертимна. Найбільше акцентуацій (застраюча, емотивна, циклотимічна) мають студенти зі змішаним стилем.

Для досліджуваних, яким притаманний авторитарний стиль, характерним є предметне, образне та символічне мислення. Для студентів з іншими стилями лідерства (демократичним, авторитарно-демократичним, змішаним) більш характерним є знакове та образне мислення.

Особи з усіма стилями спрямовані на справу (щонайбільше – змішаний). Спрямованість на спілкування виявлена у студентів з авторитарним і демократичним стилями, а на себе – лише в осіб з авторитарно-демократичним.

У представників авторитарного стилю очікуване ставлення інших не виражене, але достатньо представлена самоповага, аутосимпатія та самоінтерес. Особи зі змішаним стилем характеризуються наявністю усіх типів ставлення до себе. У студентів, для яких характерними є авторитарно-демократичний і

демократичний стилі, усі типи самосвідомості розподілені рівномірно.

Отримані дані стали підставою для визначення психологічного профілю авторитарного та демократичного стилів лідерства. Авторитарний стиль характеризується змішаним та холеричним типом темпераменту, циклотимічним, неврівноваженим та екзальтованим типом акцентуації характеру, розвиненим предметним, образним та символічним мисленням, спрямованістю на справу та спілкування, відсутністю очікуваного ставлення інших і вираженою самоповагою, аутосимпатією та самоінтересом. Демократичний стиль характеризується змішаними типами темпераменту, відсутністю виражених акцентуацій характеру чи наявністю гіпертимної, більш розвиненим знаковим мисленням, спрямованістю на справу та спілкування, рівномірним розподілом усіх типів самосвідомості.

Таким чином, виявлено наявність зв'язку між стилем лідерства студентів та типологічними властивостями. Індивідуально-типологічні особливості особистості можуть обумовлювати схильність студентів до певного стилю лідерства, і навпаки. Дані про характер зв'язку між стилем лідерства та досліджуваними явищами є підставою розглядати їх як його типологічні чинники: особи з різним стилем лідерства мають свої особливі типологічні властивості.

ВПЛИВ ВЖИВАННЯ НЕНОРМАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ НА ОСОБИСТІТЬ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу психологічного факультету навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психології служби НАВС

Козлова Анна Георгіївна

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри юридичної психології НАВС **Александров Д.О.**

Спілкування – складний процес взаємодії між людьми, що полягає в обміні інформацією, а також у сприйнятті і розумінні партнерами один одного. Суб'єктами спілкування являються живі істоти, люди. У принципі спілкування характерне для будь-яких живих істот, але лише на рівні людини процес спілкування ставати усвідомленим, зв'язаним вербальним і невербальним актами.

В ході сумісної діяльності люди обмінюються різними уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, почуттями,

установками та ін. Передача будь-якої інформації можлива лише за допомогою знакових систем.

В умовах людської комунікації можуть бути специфічні комунікативні бар'єри, які містять або соціальний, або психологічний характер. Наприклад, інформація в суспільстві поширюється через „фільтр” довіри або недовіри. Цей фільтр діє так, якщо істинна інформація може бути неприємною, а помилкова – приємною.

Структура спілкування включає в себе три взаємозалежних сторони: комунікативну (заклечається в обміні інформації між людьми); інтерактивну (організація взаємодії, обмін не тільки знаннями, а й діями); перцептивну (процес сприйняття один одного і встановлення взаєморозуміння). В спілкуванні також виділяють три функції: інформаційно-комунікативну; регуляційно-комунікативну; афективно-комунікативну.

Інформація, яка надходить від комунікатора може бути двох видів: спонукальна (виражається у наказі, прохання і т.д. направлена на стимуляцію дії) і констатуюча (вступає у форми повідомлення). При цьому стимуляція виступає або як активна, тобто спонукання до дії, або як інтердикція – заборона дії, або як дестабілізація – незгодженість деяких автономних форм діяльності.

В умовах людської комунікації можуть бути специфічні комунікативні бар'єри, які містять або соціальний, або психологічний характер. Наприклад, інформація в суспільстві поширюється через „фільтр” довіри або недовіри. Цей фільтр діє так, якщо істинна інформація може бути неприємною, а помилкова – приємною.

Комунікативні бар'єри є однією з причин виникнення і розгортання внутрішньо-особистісних, міжособистісних, внутрішньогрупових і міжгрупових конфліктів, які виникають в організаціях. Вони також можуть призводити до зниження результативності діяльності менеджерів і персоналу організації, впливати на їх міжособистісні стосунки, емоційний стан, ступінь задоволення роботою тощо. Тому важливість профілактики та подолання комунікативних бар'єрів в організації очевидна, а робота організаційного психолога в цьому напрямку є нагальною.

Виділяють такі типи бар'єрів, що перешкоджають як відправленню, так і одержанню інформації в організації: а) пов'язані зі сприйняттям інформації; б) організаційні. Причини бар'єрів сприйняття полягають у відмінностях під час спостереження, відбору та організації стимулів, які постійно отримують учасники комунікації, та інтерпретації інформації.

Ненормативна лексика (також нецензурна лексика, обсценна лексика, лихослів'я) — табуйована (неприпустима) лексика, яку носії мови сприймають як відразливу, непристойну. У це визначення входять такі поняття, як блюзнірство, прокльони і лайка. Така мова перебуває поза нормальним стилем спілкування.

Ненормативна лексика є сегментом лайливої лексики різних мов, що включає неввічливі, непристойні, вульгарні та лайливі вирази. Використання ненормативної лексики має чіткі національні, культурні, та соціальні ознаки і суттєво відрізняється в різних культурах та соціальних групах. Кожне суспільство визначає окремо, що належить до ненормативної лексики, або лайки, і формує своє ставлення до неї. В багатьох країнах світу існують закони, які обмежують використання такої лексики у публічному житті, у ЗМІ тощо.

ВПЛИВ ОНКОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЛЮДИНИ

рядовий міліції, курсант 2-го курсу психологічного факультету навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психології служби НАВС

Габрієльчик Олександра Ігорівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший наукових співробітник, начальник наукової лабораторії прикладної психології НАВС **Юсупов В.В.**

З розвитком онкології стали особливо актуальними є питання психоемоційного стану онкологічних хворих. Стає очевидним, що злоякісні пухлини або карцинома - це одне з захворювань, яке несе в собі потужне стресове навантаження. Ця виняткова тяжкість пояснюється тим, що для більшості пацієнтів і їх родичів слово «рак» є прямим синонімом приреченості, свого роду смертним вироком.

Захворюваність на злоякісні пухлини безперервно зростає. Щорічно в світі реєструється близько 6 мільйонів нових випадків захворювання злоякісними пухлинами. Найбільш висока захворюваність серед чоловіків відзначена у Франції (361 чоловік на 100 000 населення), серед жінок у Бразилії (відповідно 283,4 — на 100 000). Частково це пояснюється старінням населення.

Відомо, що емоційний стан людини є причиною багатьох захворювань. Ще вчені старовини приділяли увагу неподільності тілесного і психічного. Кожен орган був описаний в тісному зв'язку з відповідною органічною емоцією. Хвороба органу впливає на

емоційний стан людини, невідреаговане почуття сприяють захворюванню органу - це постулати концепції єдиного організму, де симптоми можуть мати особистісний сенс.

Однією з важливих психологічних проблем в онкологічній клініці є проблема реакції особистості на хворобу. Від того, як хворий відноситься до свого захворювання, залежить загальний успіх лікування.

Купірування на перших етапах терапії несприятливих емоційних впливів, є не менш важливим завданням, ніж безпосереднє лікування соматичного захворювання.

Автор дослідив особливості впливу емоційних порушень на ставлення до своєї хвороби у онкологічних хворих через гіпотезу дослідження: онкологічні захворювання негативно впливають на психоемоційний стан хворого.

Дослідження проводилось на базі Інституту онкології та радіології, у дорослому відділенні, кількість членів яких становить 36 осіб, віком від 18 до 21 року.

Нами було проведено тестування за методикою багатофакторного опитувальника особистості Р.Кеттела, на основі аналізу результатів якого, ми можемо розглянути психо-емоційний стан онкологічно-хворого.

При інтерпретації отриманих результатів доцільно використовувати не тільки виразність окремих чинників, але і їх поєднань, що утворюють симптомокомплекси комунікативних, інтелектуальних, емоційних і регуляторних особистісних властивостей. При цьому слід враховувати не тільки полюсні значення факторів, а й середні, які досить часто зустрічаються в практиці роботи психолога.

У групі емоційних властивостей об'єднуються наступні фактори:

С - емоційна стійкість

F - безтурботність

H - сміливість у соціальних контактах

I - емоційна чутливість

O - тривожність

Q4 – напруженість

Поєднання факторів С і I характеризує чутливість особистості до емоційних впливів.

Низькі значення факторів С (1-3 стени) і високі значення фактора I (8-10 стени) означають, що людина сприймає те, що відбувається навколо нього насамперед емоційно. Емоційна чутливість висока. Емоції виникають швидко, з будь-якого, навіть незначного, приводу. Спектр емоційних переживань різноманітний:

від захопленості, задоволення до страху, тривоги і депресії. Емоції перетворюються в основний регулятор поведінки і взаємин з людьми.

Поєднання факторів Н і F відображає схильність до ризикованої поведінки.

Середні значення факторів Н (4-7 стенів) і F (4-7 стенів) відображають прагнення людини знаходити позитивне в житті. Однак повністю відключитися від неприємностей, від повсякденних проблем не вдається. Вірить в удачу в тому випадку, якщо коли ситуації знайомі і можна використовувати перевірені досвідом стратегії поведінки і рішення задач. Ризикує виважено. Ризиковані ситуації привертають тоді, коли ризик виправданий і успіх реально досяжний.

Поєднання факторів О і Q4 характеризує різні прояви тривожності як особистісного властивості.

Високі значення факторів О (8-10 стенів) і Q4 (8-10 стенів) описують людини, яка часто тривожиться про можливі невдачі і неприємні події, жалкує про минулі своїх вчинках. Незадоволений собою, переживає почуття провини, що створює труднощі у взаєминах з оточуючими. Болісно переносить критику на свою адресу. Похвалу, компліменти приймає з великою недовірою. Перешкоди на шляху до досягнення мети сприймає як непереборні, схильний фіксуватися на неприємних сторонах подій, що перешкоджає пошуків виходу із проблемних ситуацій.

Отже, ми визначили, що основними проблемами є висока тривожність, чутливість осіб до емоційних впливів і схильність до ризикової поведінки, на що і треба спрямувати роботу соціальних і медичних психологів, адже позитивні емоційний настрій є одним із допоміжних чинників швидшого одужання.

Можемо навести декілька простих порад, притримуючись яких можна навчитися по долати неприємні життєві ситуації.

1. Намагайтесь бути в житті філософом (а коли це необхідно, згадуйте про почуття гумору, через його призму життя бачиться набагато легше).

2. Намагайтесь дивитись на все зі сторони. Так легше тримати себе в руках.

3. Ніколи не скаржитесь – від цього не стане легше. Але проте це не означає, що не треба розповідати про свої проблеми близьким, тим, хто Вас розуміє та підтримує. Розмова допомагає зняти напруження та проаналізувати ситуацію оповідачу.

4. Не марнуйте дарма часу на тривоги та побоювання, шукайте позитивні сторони подій.

5. Намагайтеся любити себе більше, ніж Ви до цього робили.

6. Не залишайтеся у стані нерухомості, шукайте вихід. Крім Вас нікому не вирішити вашу проблему.

7. Допомогайте іншим. Життєвий досвід може стати вам у пригоді.

8. Не покладайте рук і не переставайте боротися.

9. Подивіться на ситуацію по-новому, з іншої точки зору, ніж та, котра була у Вас до цього.

10. Вчіться відпочивати, знаходячись у стресових ситуаціях. Фізичні навантаження допомагають на деякий час «відключитись» від проблем. Це дуже добрий метод відпочинку для мозку.

11. Просто чудово, якщо у вас є хобі. Зазвичай улюблені захоплення допомагають розслабитися та приносять багато приємних емоцій.

12. Думайте позитивно. Налаштуйте себе на позитивний результат, підсумок.

13. Кричіть та плачте. Іноді це буває дуже корисним і необхідним.

14. Злегка натисніть на скроні. Масажування нервів полегшує біль і усуває різноманітні недомогання.

15. Слухайте музику. Ніщо так не розслаблює і не заспокоює, як позитивна музика.

16. Лічіть до десяти. Перед тим, як зреагувати на ситуацію, полічіть до десяти про себе. Така пауза дає змогу взяти себе в руки.

17. Прийміть гарячу ванну. Гаряча вода дуже гарно розслаблює.

18. Прогуляйтеся по місцевості з гарним краєвидом. Картина, яка радує око, розслаблює та згладжує негатив.

19. У тяжких стресових випадках краще звернутися за допомогою до психолога чи, хоча б, зателефонувати до телефону довіри чи екстреної психологічної допомоги.

20. Підтримку краще всього шукати серед тих, кому Ви дійсно довіряєте. Тільки такі люди зможуть стати для людини опорою в тяжкій життєвій ситуації.

Треба завжди пам'ятати, що безвихідних ситуацій не буває. За допомогою таких порад Ви можете навчитися створювати власними руками сприятливе середовище для життя, а саме: стримувати свої емоції, боротися зі своїм норовом та темпераментом та допомагати цими порадами своїм родичам і друзям.

**ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ І СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ
КОЛІЗІЙ ЗАКОНІВ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ
ВІДНОСИН, УСКЛАДНЕНИХ ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ**

рядовий міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Гундза Данило Васильович

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільного права і процесу НАВС **Жолондієвський Л.О.**

Актуальність і практична цінність дослідження проблеми міжнародно-правового регулювання праці пояснюється тим, що в Україні йде становлення правової держави. У зв'язку з цим продовжують динамічно відновлюватися усі сфери українського законодавства. Дослідження має практичне значення для вдосконалення правового регулювання трудових відносин в Україні. Розвиток міжнародних відносин на сучасному етапі, поживлення контактів не лише між державами, а й на рівні фізичних і юридичних осіб, що належать до різних держав, зростання кількості шлюбів з іноземцями, міграційні процеси – все це зумовлює посилення уваги науковців, правознавців, політичних діячів до проблем правового регулювання правовідносин, ускладнених іноземним елементом.

Потреба в удосконаленні законодавства у сфері міжнародного приватного права на пострадянському просторі, зокрема в Україні, тепер є очевидною для всіх. Чимало питань щодо регулювання трудових відносин з іноземцями і досі залишаються дискусійними або не розв'язаними взагалі. Нині, однією з характерних рис сучасного світу є глобалізація, а її продуктом – зростаюча залежність малих країн від транснаціонального капіталу. Життя суспільства, що ускладнюється, робить необхідним більш високий рівень соціальної організації, включаючи відповідне правове регулювання. Одним із проявів глобалізації є ускладнення трудових відносин. Сьогодні проблема трудової міграції для України виглядає зовсім по-новому. Законодавче регулювання трудових відносин з участю іноземців відстає від обставин, які міняються.

Цілком очевидно, що правовідносини приватного міжнародного характеру повинні отримувати належне правове регулювання, що визнається особливо важливим у всіх розвинутих правових системах сучасності, які містять спеціально призначений для регламентації відносин у сфері міжнародного приватного права комплекс нормативного матеріалу. Незважаючи на наукові розробки, ситуація з реформуванням міжнародного приватного права на краще поки що не змінилась. Цивільний кодекс України оминає своєю регламентацією міжнародного приватного права, у Трудовому кодексі не приділено належної уваги питанням, які досліджуються у цій роботі, а Закон про іноземців не формує цілісної картини особливостей трудових відносин за участю іноземців. Таким чином, міжнародне приватне право України на сьогодні не має базового нормативного акта у своєму внутрішньому національному законодавстві, а відносини приватного міжнародного характеру фактично залишаються без адекватної правової регламентації.

Досліджуючи підстави виникнення і способи розв'язання колізій законів у сфері міжнародних трудових відносин визначаються такі причини виникнення колізій у міжнародних трудових відносинах: інтенсивне зростання міжнародної міграції населення; зростаюча активність діяльності транснаціональних компаній; відсутність єдиного нормативного акта, що регулює трудові відносини з іноземним елементом; існуючі розходження в правових системах держав і тлумачень понять, що регулюють трудові відносини.

Розв'язати колізії, які виникають у міжнародних трудових відносинах, можна за допомогою таких методів:

1) укладення міжнародних договорів і угод з питань регулювання праці і зайнятості іноземних працівників; 2) прийняття МОП конвенцій і рекомендацій про регулювання праці іноземців по різних професіях; 3) регулювання трудових відносин з іноземним елементом шляхом укладення трудового договору (контракту) із вказівкою в ньому трудового законодавства країни, що буде застосовуватися для регулювання трудових відносин і при вирішенні трудових спорів; 4) прийняття МОП Єдиного кодексу праці, де будуть ці визначення основним поняттям міжнародного трудового права, що будуть мати однакове значення для всіх країн, які ратифікували цей Кодекс.

ПРОБЛЕМАТИКА УСИНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ІНОЗЕМЦЯМИ

рядовий міліції, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Досяк Максим Богданович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу НАВС **Мироненко В.П.**

В процесі усиновлення українських дітей іноземцями, дуже часто подальша доля дитини залишається невідомою через безконтрольність та безсистемність нагляду за таким усиновленням, та недосконалістю законодавства в нашій країні. І досить часто, при такому усиновленні дитина потрапляє не в наповнену любов'ю сім'ю, а в негідні руки злочинців. Держава просто зобов'язана забезпечити усиновленим іноземцями українським дітям нормальні умови життя на чужині, але на шляху боротьби з такими негативними явищами є досить багато проблем, які потрібно негайно вирішувати...

Усиновлення як соціально-правове явище має давні традиції, хоча шляхи становлення його як інституту права є неоднозначними й залежать від рівня розвитку суспільства, національних особливостей і пануючих у суспільстві правових відносин. Перші спроби урегулювати відносини з питань міжнародного усиновлення були здійснені за часів Російської імперії на початку 19 століття. Тоді ці норми не мали спеціального характеру, часто не застосовувались, були відсутні заходи відповідальності за порушення цих норм, та й норми ці, фактично, носили рекомендаційний характер, були спрямовані на насадження релігії у іноземців. Наступним етапом у розвитку цього інституту був кінець 20 століття коли після двох світових воєн залишилося багато дітей-сиріт, що потребували якоїсь опіки. Вирішити це питання взяли спеціалізовані агентства, що в подальшому стали популярною ланкою у міжнародному усиновленні. Саме в кінці 20 століття розпочалися масові підписання міжнародних договорів і угод у цій сфері. Тут же здійснили огляд нормативно-правової бази з питань усиновлення в Україні, визначили основні категорії й поняття міжнародного усиновлення.

Вся процедура з усиновлення іноземцем української дитини є досить тривала і вимагає великого терпіння та бажання усиновити дитину. Вона містить ряд етапів, з яких складається весь процес міжнародного усиновлення: подача заяви про взяття на облік; перевірка заяви Департаментом; становлення на облік усиновлювачі;

інформування й одержання інформації про дитину; знайомство і встановлення контакту з дитиною; отримання згоди на усиновлення дитини; отримання згоди Департаменту, подача документів до суду; судовий розгляд; набрання законної сили рішення суду щодо усиновлення; нагляд.

В процесі усиновлення іноземцями українських громадян виникає багато різнопланових проблем, серед яких проблеми визначення можливості дитини бути усиновленою, переорієнтації концепції усиновлення, недостатності даних про усиновлювачів, доведення статусу «покинутої» самими усиновлювачами, згоди на усиновлення дитини, строку усиновлення, діяльності агентств, контролю та нагляду, відсутності в деяких країнах українських дипломатичних представництв, відсутність обліку усиновлених дітей, обмеження можливостей іноземних усиновлювачів у поданні документів на усиновлення, проблеми виникнення корупційної провокації, торгівля дітьми та інших злочинів, що виникають у сфері міжнародного усиновлення.

Поряд з цим варто впровадити в суспільні відносини певні заходи вдосконалення процедури усиновлення іноземцями українських громадян, найістотніші з яких є:

1. Приєднання України до Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення.
2. Створення окремого Закону «Про міжнародне усиновлення» який поклав би край всім суперечкам стосовно даного питання.
3. Створити Державну Службу з Усиновлення на зміну формально ліквідованому Департаменту, розробити відповідне положення про службу, визначити чітко повноваження орган.
4. Розробити положення про проходження кандидатами спеціалізованих курсів з усиновлення з подальшим отриманням сертифікату-оцінки, який подається до суду.
5. Створити норму в законодавстві, яка б покладала обов'язок доводити статус «покинутої» на керівників закладів в яких перебувають діти, до постановки на облік.
6. Встановити громадський контроль за дотриманням прав та інтересів дітей-громадян України при міжнародному усиновленні.
7. Створити національну нормативно-правову базу з діяльності некомерційних агентств у сфері усиновлення з іноземним елементом.
8. Розробити типовий договір про правову допомогу у цій сфері.
9. Продовжувати практику укладання міжнародних договорів з питань усиновлення з іноземними державами.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРИСЯЖНИХ-ЗАСІДАТЕЛІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

молодший сержант міліції, курсант 3 курсу навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС

Титко Анна Василівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС
Лов'як О.О.

Із процесу сучасного реформування суддівського корпусу в Україні впливає проблематика створення фіксованого розподілення, що полягає у відсутності конкретно визначених цивільних процесуальних обов'язків народних засідателів при відправленні правосуддя; відсутня також норма, яка би визначала дискрецію народних засідателів. Більше того, не аби яким недоліком є відсутність норми, яка би давала відповідь на те, що саме повинно вирішуватись народними засідателями за їх компетенції – права чи встановлення факту, і в якій мірі та співвідношенні. Тому актуальність обраної мною проблеми безумовно потребує більш глибокого та ретельнішого наукового дослідження не лише у напрямку розмежування цивільних процесуальних обов'язків між народними засідателями та суддею, але й їхнього виконання.

Це зумовлено насамперед тим, що на сьогодні, у цивільному судочинстві відсутні спеціальні норми, які б надавали змогу відбутися цьому інституту повноцінно із чітко визначеним порядком його здійснення (реалізації). По-друге, це стосується також відсутності чітко виписаних цивільних процесуальних обов'язків, що повинні визначати завдання народних засідателів при здійсненні правосуддя. Таким чином, виходячи із умов, що прописані у цивільному процесуальному законі неможливо з'ясувати, який саме обов'язок при відправленні правосуддя повинен здійснювати народний засідатель при реалізації дискреції. Іншими словами, не дивлячись на значну самостійність народних засідателів у цивільному процесі, яка випливає із формулювання «суд», існує певна законодавча неврегульованість щодо повноважень народних засідателів, їх обов'язків покладених на них під час розгляду цивільних справ.

Це питання досить тривалий час розробляли: С.Я. Фурса, О.В. Колісник, М.М., Ясинюк, О. Нечитайло, О.О. Сидорчук, М.О. Лозина-Лозинський, С.П. Мокринський, М.І. Муравйов, М.М. Розін, Л.Я. Таубер, С.М. Тригубов, І.Я. Фойницький Л.Б. Алексеевої, Т.В. Апаровой, С.В. Боботова, В.П. Божьєва, О.Д. Бойкова, В.Д. Бринцева, М.М. Видри, Ю.М. Грошевого.

Суд присяжних багатьма дослідниками розглядається як механізм, який дозволяє корегувати неформальний механізм, неписану угоду, яка виникла між судовою та виконавчою гілками влади щодо підтримки рішень, вигідних одна одній, коли за прийняття рішень, вигідних виконавчій владі, робляться певні поступки представникам влади судової. Можна також сказати, що суд присяжних – це інструмент перетворення судової системи з інституту політики в інститут справедливості.

Сьогодні інститут присяжних - це етап втілення безпосередньої участі народу у вирішенні питання цивільних справ. Зокрема він уповноважений розглядати певну категорію справ, що є на сьогоднішній день досить резонансними, і допоможуть встановити об'єктивність вирішення справ, до яких відносять: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною; поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою; оголошення її померлою усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

Суд присяжних має бути запроваджений у ЦПК і нині необхідно шукати раціональні шляхи такого запровадження, а не ставити під сумнів доцільність його існування в Україні, оскільки він передбачений Конституцією України. Передбачити необхідну розробку закону про правовий статус та захист народних засідателів.

Суд присяжних стимулюватиме удосконалення проведення певних етапів розслідування, створить дієвий механізм більш ретельної підготовки обвинувачення у судді, захисту адвокатів, здійснити всебічний і повний аналіз усіх нюансів справи, а головне – зможе підвищити довіру населення до вітчизняного правосуддя.

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ**

рядовий міліції, курсант 3-го курсу факультету підготовки кадрів для підрозділів боротьби з економічною злочинністю навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної НАВС

Курява Наталія Миколаївна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічної безпеки навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної НАВС **Шевчук О.О.**

Термін «безпека» почав уживатися з 1190 р. і означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки.

Термін «національна безпека» приписують 26-му президентові США Т. Рузвельту, який на початку ХХ ст. визначив її як сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров'я усіх його громадян.

У національній безпеці виділяють три рівні: безпека особи, суспільства і держави.

Звісно, національна безпека є багатоплановим поняттям, до якого входять оборонна, екологічна, енергетична, продовольча та інші види безпеки. Але не можна досягти будь-якого рівня військової безпеки або соціальної злагоди без міцної та ефективної економіки.

Економічна безпека відіграє базисну, вирішальну роль у системі національної безпеки, будучи органічним її елементом. Ст. 17 Конституції України зазначає, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу»

В Україні основи національної безпеки держави визначаються виключно законами України. Правову основу у сфері національної безпеки України становлять Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України» та інші закони, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання законів інші нормативно-правові акти.

Ще з давніх часів для безпосереднього виконання функцій із забезпечення безпеки почали створювати відповідні спеціалізовані державні структури і механізми (армію, органи розвідки і контррозвідки, дипломатичні служби тощо), а також відповідні органи державного управління (міністерства, комітети, думи, ради тощо).

Вони в свою чергу розробляють комплекс заходів і приймають відповідні рішення про необхідні дії. Тобто можна вести мову про процес управління ризиками, який передбачає прогноз, виявлення і нейтралізацію загроз, відображення якого є виконання практичних завдань з підтримання національної безпеки на певному рівні або ж подальше поліпшення її характеристик.

Аналіз ринкових перетворень з позиції відповідності отриманих результатів інтересам держави, окремих територій і осіб свідчить, що українська економічна система сьогодні не здатна забезпечити умови для реалізації інтересів на всіх рівнях. Більше того, диспропорції в економіці, які дедалі заглиблюються, створюють реальні передумови для формування все нових видів загроз економічній безпеці.

Оцінка ситуації в сфері економічної безпеки свідчить про існування таких особливостей розвитку економіки держави і регіонів. По-перше, визначилася тенденція до зростання основних макроекономічних показників, що справляє позитивний вплив на рівень економічної безпеки. По-друге, внаслідок реалізації попередньої риси відбувається зміцнення економіки й акумуляція необхідного потенціалу для її розвитку. По-третє, незважаючи на існуючі процеси зростання, їх обсяг і якісні характеристики на даному етапі переважно не здатні задовольнити реальні потреби держави і регіонів у необхідних ресурсах (невідповідність більшості фактичних значень пороговим).

У даному випадку потрібно зазначити, що після глибокої кризи послабленій економіці важко буде забезпечити тривалу динаміку зростання в автоматичному режимі. Не розв'язуються в автоматичному режимі і проблеми якісного порядку. Економічне зростання та якісні зміни є процесами різного походження.

Стабільність розвитку суспільства значною мірою залежить від дотримання балансу загальнодержавних і регіональних інтересів. Конкретним відображенням територіальної організації продуктивних сил є територіальна структура господарського комплексу. Територіальні пропорції соціальних і матеріальних продуктивних сил свідчать про особливості їх локалізації, тобто відношення до території. Таким чином, територіальна організація продуктивних сил за рахунок оптимізації просторових пропорцій і

розвитку раціональних зв'язків забезпечує підвищення ефективності функціонування економіки.

З метою забезпечення ефективності стратегії економічної безпеки повинен бути сформований механізм державного впливу на економіку, здатний здійснювати регулювання і підтримку економіки країни, регіону на безпечному рівні.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТИМЧАСОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ БАНКУ

студент 4-го курсу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Шенгера Ганна Дмитрівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічних та фінансово-правових дисциплін факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Пожидаєва М.А.**

Унаслідок кризових явищ у фінансовому секторі стан платоспроможності банківських установ України значно погіршився. Щоб поліпшити його, Національний банк застосує такий захід як введення режиму тимчасової адміністрації.

Актуальність даної теми полягає в тому, що фінансова криза банківської системи, в якій опинилася Україна вплинула на погіршення якості кредитних активів і вкладень у цінні папери в усіх банках України. Крім того, слід зазначити, що банківська система як складова фінансової системи будь-якої країни відіграє в її економічному розвитку вирішальну роль. Тому встановлення та вирішення кризових явищ, які можуть вплинути на неї, є важливим фактором, що може покращити економічну систему України. Також актуальність даної теми полягає в тому, що від ефективності діяльності тимчасової адміністрації в проблемному банку залежить рівень довіри населення до банківської системи в цілому. Адже може виникнути раптове зняття коштів з банківських рахунків, у результаті чого виникає проблема ліквідності та суттєво обмежується доступ до міжбанківських ресурсів.

Необхідно визначити наскільки ймовірним є вихід банку з фінансової кризи шляхом призначення тимчасової адміністрації та на якому етапі призначення тимчасового адміністратора є найбільш актуальним.

23 лютого 2012 року було прийнято Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який буде

регулювати питання щодо запровадження, діяльності та припинення тимчасової адміністрації. Даний закон набирає чинності 21.09.2012р. Такі зміни в законодавстві потребують більш повного наукового дослідження правових наслідків призначення тимчасової адміністрації в проблемних банках.

У ході дослідження ми дійшли до наступних висновків:

1. Необхідно встановити розмір мінімальних виплат (2-3 мінімальні заробітні плати), які будуть видаватися вкладникам під час дії мораторію на задоволення вимог кредиторів. Такий засіб зможе забезпечити реалізацію права власності громадян, тобто права володіння, користування та розпорядження належним майном.

Розпорядження – право визначати юридичну долю майна. У разі введення мораторію на задоволення вимог кредиторів банку фактично це право не може забезпечуватися, тому що гроші (майно) знаходиться у розпорядженні проблемного банку.

2. З метою однакового застосування банківського законодавства судами України слід більш точно узагальнити судову практику у цих справах.

3. З метою забезпечення рівного становища суб'єктів банківських правовідносин, які виникають саме при призначенні та дії тимчасової адміністрації, виплати на заробітну плату тимчасового адміністратора має відраховуватися зі спеціально створеного Фонду або Національним банком України, адже саме ним призначається тимчасова адміністрація у проблемних банках.

4. Для підвищення рівня довіри населення до банківської системи потрібно запровадити відкриту інформаційну систему в мережі Інтернет, яка буде розмішувати дані щодо запровадження санкцій до банків і пояснення причин їх застосування. За допомогою такої системи, вкладники (кредитори) зможуть свідомо обирати вкласти кошти чи ні, а також отримувати інформацію щодо перспектив збереження своїх грошей.

5. З метою забезпечення ефективності діяльності тимчасової адміністрації проблемного банку дію мораторію на задоволення вимог вкладників (кредиторів) слід поширювати на ті зобов'язання, які виникли до призначення тимчасової адміністрації, а не ті, строк виконання яких настав до цього моменту. Адже, саме за допомогою певних обмежень, які виникають під час дії мораторію створюються сприятливі умови для відновлення платоспроможності банку.

6. Неможливість банку своєчасно та в повному обсязі виконати зобов'язання перед вкладниками спричиняє панічні настрої серед населення, які в кінцевому випадку призводять до його неплатоспроможності. При цьому, недовіра вкладників (кредиторів) до однієї банківської установи може призвести до виникнення

системної банківської кризи з послідовними негативними наслідками для суспільства та економіки в цілому.

7. Вважаю, що більш доцільним було б залишення в силі норм чинного законодавства, якими передбачено, що введення мораторію є правом тимчасової адміністрації, а не обов'язком.

ВИКОНАННЯ КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

студент 4-го курсу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Походжук Роман Васильович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри господарського права та процесу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Нескороджена Л.Л.**

Неодмінною умовою життєздатності економіки будь-якої держави є нормальне й стабільне функціонування її кредитно-фінансових інститутів.

Інтенсивна, особливо в останні роки, інтеграція вітчизняної фінансової системи в міжнародну стала причиною того, що кризовий стан світової фінансової системи, який розпочався у 2008 р., безпосередньо позначився й на її функціонуванні. Через це в українському банківському секторі погіршився стан справ з ліквідністю, відбулося швидке зростання курсу іноземної валюти, істотно зменшилися доходи населення та з'явилися інші негативні чинники, що призвело до великої кількості судових спорів щодо виконання кредитних договорів, договорів банківського вкладу, забезпечення договірних зобов'язань, звернення стягнення на заставлене майно, визнання договорів кредиту, поруки, застави, іпотеки недійсними тощо. Значна кількість спорів також стосується договорів, укладених в іноземній валюті, що закономірно в умовах, коли в країні активний іноземний капітал, а національні комерційні банки інтегровані в міжнародну фінансову систему.

Однак переважна кількість спорів все ж виникає через неможливість своєчасного виконання взятих на себе договірних зобов'язань як з повернення кредиту, так і вкладу через зміни у фінансовому стані учасників таких правовідносин, нерідко наявний і суб'єктивний фактор, пов'язаний з небажанням однієї зі сторін з різних підстав повернути отримане за договором.

З огляду на викладене узагальнення судової практики розгляду цивільних справ з кредитно-банківських правовідносин є дуже

важливим, оскільки суди нерідко допускають помилки при застосуванні норм матеріального та процесуального права, чим порушується єдність судової практики розгляду цієї категорії справ, що, у свою чергу, негативно позначається на кредитних взаємовідносинах між їх учасниками.

Це все зумовило виникнення неузгодженості у валютному законодавстві та до виникнення багатьох нерегульованих питань в кредитній сфері.

Почалося масове подання позовних заяв клієнтами про розірвання кредитних договорів через істотні умови, а також через правомірність укладання кредитних договорів в іноземній валюті.

Спробуємо розібрати як законодавство передбачає саме виконання кредитного договору.

Згідно статті 1054 ЦК України, кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Тобто кожна із сторін бере на себе певні обов'язки та має певні права щодо предмету укладеного договору.

Ст. 526 ЦК України передбачає, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

У свою чергу у статті 527 ЦК України визначено, що боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор - прийняти виконання особисто, якщо інше не встановлено договором або законом, не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

Стаття 533 ЦК України передбачає, що грошове зобов'язання має бути виконане у гривнях. Якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом. Використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених за коном.

Тобто виходить, що правомірність укладання кредитного договору в іноземній валюті прямо прописане у ЦК України.

Можна досить чітко простежити, що дві сторони мають права та обов'язки які повинні неухильно виконувати. Проте виникає коло питань щодо істотних умов такого договору.

Стаття 652 прописує, що у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах. Якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний, а з підстав, встановлених частиною четвертою цієї статті, - змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов:

1) у момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;

2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;

3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

У разі розірвання договору внаслідок істотної зміни обставин суд, на вимогу будь-якої із сторін, визначає наслідки розірвання договору виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням цього договору. Зміна договору у зв'язку з істотною зміною обставин допускається за рішенням суду у виняткових випадках, коли

розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

Так, Апеляційний суд м. Києва рішенням від 3 листопада 2009 р. скасував рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 17 серпня 2009 р. за позовом Р. до АКБ «Укрсоцбанк» про зміну умов договору кредиту у зв'язку зі зміною істотних умов.

Апеляційний суд зазначив, що саме по собі зменшення прибутків позивача не є обставиною, яку можна віднести до форс-мажорних, а світова фінансова криза є явищем, яке не належить до обставин непереборної сили, що позбавляють позивача необхідності виконувати умови укладеного договору. Крім того, позивач не

довів, що зміна умов договору викликана наявністю ідеальної сукупності всіх обставин, передбачених ч. 2 ст. 652 ЦК, що є обов'язковою умовою для вирішення питання про зміну умов договору. Висновок Київської торгово-промислової палати від 10 червня 2009 р. свідчить лише про те, що у позивача є право на зміну умов кредитного договору, і не свідчить про наявність усіх умов, необхідних для такої зміни.

На нашу думку світова фінансова криза для України є явищем досить новим, тому не можна не враховувати її значимість та потрібно сказати, що її можна віднести до форс-мажорних обставин, та до такої обставинки, яку сторони не могли передбачити на момент укладення договору. Тому вважаємо рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 17 серпня 2009 р. правомірним. Для вирішення спірних ситуацій за кредитами в період 2008-2010, ми пропонуємо не розривати договори, а змінювати умови договору та встановлювати такий компроміс між сторонами, що буде вигідний обом, через те що тут фактично була така обстановка, яку ніхто не міг передбачити. І в подальшому в законах можна прописати світову фінансову кризу як форс мажор.

Тому, ми вважаємо, що видача кредитів в іноземній валюті була і є правомірною і не можна посылатись на неправомірність цього договору через те, що особа не має змоги виконувати зобов'язання за кредитним договором. Також хотілось відзначити, що особи повинні виконувати зобов'язання за кредитом і лише за рішенням суду чи за згодою фінансово-кредитної установи змінювати умови договору.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ТОВАРНІЙ ЗНАК У МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

студентка 3-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Шевчук Аліна Віталіївна

Науковий керівник: доцент кафедри господарського права та процесу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Свиштунов В.В.**

Економічні реформи та інші глобальні перетворення, які відбулися в нашій країні за роки незалежності відкрили перед громадянами України та суб'єктами господарювання нові можливості для участі у приватних відносинах міжнародного характеру.

Україна, як один з фундаторів ООН, приєдналася до низки інших міжнародних організацій, які відіграють вирішальну роль у розвитку приватних економічних відносин.

Зі вступом до СОТ, перед нашою державою постало завдання гармонізації національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів, зокрема тих, що містяться у вимогах Директиви ЄС про товарні знаки та Угоди TRIPS про іншу власність.

Отже, проблема захисту права інтелектуальної власності і, зокрема, товарних знаків, які презентують вітчизняного товаровиробника на світовому ринку набуває особливої актуальності, а процес розвитку міжнародного та національного законодавства в цьому напрямку потребує системного аналізу та вдосконалення.

Захист права на товарний знак передбачена низкою нормативно-правових актів.

Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 420 Цивільного Кодексу України, до об'єкта права інтелектуальної власності належить і, зокрема комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічне зазначення.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», дотримуючись вимог Директиви ЄС про товарні знаки та Угоди TRIPS, забезпечує правову охорону як товарному знаку досить широкому колу позначень в залежності від форми їх виразу (словесні, зображувальні, об'ємні, кольорові, звукові позначення тощо) за умови наявності у них розрізняльної здатності.

Основною підставою виникнення правової охорони товарних знаків в Україні є їх державна реєстрація.

Згідно п.6 ч. 1 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», заявка - сукупність документів, необхідних для видачі свідоцтва, а заявник - особа, яка подала заявку чи набула прав заявника в іншому встановленому законом порядку.

Реєстрацію знаку для товарів і послуг здійснює Державний департамент інтелектуальної власності України (УКРПАТЕНТ).

Однією з основних вимог щодо заявки є вимога єдності, згідно з якою кожна заявка має стосуватися тільки одного товарного знака.

Датою подання заявки на видачу свідоцтва вважається дата одержання Департаментом від заявника належних матеріалів (клопотання про реєстрацію товарного знака, відомостей про заявника та його адреси, зовнішнього зображення позначення, що може бути товарним знаком, відомостей щодо переліку товарів або послуг, для яких заявляється товарний знак тощо)¹.

Якщо товарний знак знаходиться на реєстрації, заявник має право використовувати маркування «ТМ», а якщо знак зареєстрований, то ставиться знак ® на продукцію зі своїм торговельним знаком.

Законом також передбачені формальна та кваліфікаційна експертизи.

Формальна експертиза заявки проводиться після встановлення дати її подання та за наявності документа про сплату збору за подання заявки.

У випадку позитивного результату формальної експертизи проводиться кваліфікаційна експертиза заявки, завданням якої є перевірка відповідності заявленого позначення умовам надання правової охорони.

Свідоцтво на знак для товарів і послуг є офіційним документом, що підтверджує право особи на певний знак (позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг іншої особи) та свідчить про те, що даний знак має пріоритет і перебуває під правовою охороною.

Реєстрація кваліфікованого зазначення походження товару є підставою визнання свідоцтва недійсним пов'язана з іншим об'єктом правової охорони інтелектуальної власності - кваліфікованим зазначенням походження товару, яке вказує на конкретне географічне місце, з якого походить товар. Дане питання регулюється Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р. № 752-XIV (далі - Закон про походження товарів).

Не можуть одержати правову охорону позначення, які зображують або імітують: державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми); офіційні назви держав; емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій; офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки; нагороди та інші відзнаки.

Не можуть бути зареєстровані як знаки позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з іншими товарними знаками.

У США в 1984 р. у зв'язку зі зростанням кількості випадків підробки товарів було прийнято спеціальний Закон, який вперше ввів кримінально-правові санкції за навмисну торгівлю товарами, маркованими підробленими знаками. Відповідно до цього Закону, такими санкціями є штраф до 250 тис. дол. США, або тюремне ув'язнення на термін до 5 років, чи обидва покарання разом. У випадку рецидиву передбачається штраф до 1 млн. дол. США, або

тюремне ув'язнення на термін до 15 років, чи обидва покарання разом.

Стаття 199 Кримінального кодексу Республіки Казахстан містить два склади злочину - незаконне використання товарного знака (ч. 1) і незаконне використання попереджувального маркування (ч. 2).

Кримінальний кодекс Російської Федерації (ст. 180 КК РФ), що набрав чинності 1 січня 1997 р., також передбачає відповідальність за незаконне використання чужого товарного знака, знака обслуговування, найменування місця походження товарів або подібних з ними позначень для однорідних товарів, попереджувального маркування у відношенні незареєстрованого товарного знака.

На відміну від кримінальних кодексів інших країн СНД, Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III не передбачає кримінальної відповідальності за незаконне використання попереджувального маркування. Так, ст. 229 КК України, яка є однією з найбільш відомих його новел і називається «Незаконне використання товарного знака», встановлює кримінальну відповідальність за незаконне використання:

- чужого знака для товарів і послуг;
- фірмового (зареєстрованого) найменування;
- маркування товару.

Сфера незаконного використання попереджувального маркування така ж сама, як і товарного знака.

Отже, на мою думку, аби оберекти громадян від незаконного посягання на їх права та свободи у сфері інтелектуальної власності, потрібно ратифікувати норми Кримінального кодексу Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки.

Готуючись до Євро 2012 правовий захист товарних знаків з використанням відповідної символіки у торгівельній і промисловій сферах потребує особливої уваги.

Оскільки набутий досвід по захисту товарних знаків під час футбольного чемпіонату в нашій державі сприятиме розвитку національного права, його гармонізації у відповідності до міжнародних стандартів, що містяться у міжнародних конвенціях і угодах по захисту прав інтелектуальної власності.

**ДВОМОВНІСТЬ ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ,
ВИДИ, ФУНКЦІОНУВАННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ**

студент 2-го курсу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Коваль Карина Вікторівна

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Янковська Г.В.**

Нині майже немає однопонаціональних держав. У результаті міжмовних контактів у країнах спостерігається процес взаємодії мов, який у мовознавстві називається білінгвізмом або двомовністю. Серед лінгвістів немає єдиного погляду щодо використання термінів «білінгвізм» та «двомовність» як повних синонімів. Такий висновок робимо на основі аналізу різних підходів до їх використання (щодо дотримання принципу єдності до термінології; походження термінів; функціонування; словотворчої здатності; поглядів лексикографів тощо). У роботі послуговуємося терміном «двомовність», адже, вважаємо, що саме він найповніше відтворює сутність позначуваного поняття засобами української літературної мови.

Двомовність – це мовне явище, що вивчається спеціальною мовознавчою наукою – соціолінгвістикою. Одним з питань, що досліджує соціолінгвістика є вивчення двомовності. Аналізуючи визначення, подані в лінгвістичній літературі, вважаємо, що двомовність – це, по-перше, мовне явище, яке є предметом вивчення соціолінгвістики, по-друге, воно називає мовну ситуацію, за якої мовці володіють двома мовами, по-третє, мови білінгв використовує залежно від мовленнєвої ситуації, але не одночасно. З такого визначення вбачається і різниця між дещо схожими, але не тотожними поняттями: суржик, полілінгвізм, диглосія.

Сучасна наука не має остаточної типології двомовності. Хоча й можна зазначити, що більшість з них називають два головні критерії поділу двомовності: рівень володіння мовами та спосіб оволодіння ними.

Мовна ситуація в Україні характеризується насамперед функціонуванням української як державної мови на всій території, хоча й не у всіх сферах суспільства. Водночас наявні 13 мов

національних меншин, які побутують у суспільстві, серед яких найпоширенішою є російська мова. Така мовна ситуація призводить до появи україно-російської двомовності, де українська є рідною мовою осіб.

Ця мовна ситуація склалася історично. Найпотужнішим чинником впливу є входження українських земель до Російської імперії. Утім така характеристика не є сталою. У незалежній Україні цей показник зростає і залежить насамперед від мовної політики держави.

Проведений аналіз статистичних даних соціологічних досліджень дає підстави говорити, що в незалежній Україні двомовність як мовне явище не зникає, а навпаки поширюється, адже все більше стає осіб, які спілкуються або російською мовою, або українською залежно від мовленнєвої ситуації. З метою з'ясування реальної мовної ситуації на юридичному факультеті навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ ми провели опитування студентів I і II курсів (загалом – 289 студентів). Як виявилось, студенти цих курсів є переважно двомовними, адже можуть, як показало дослідження, вільно володіти і російською, і українською мовами, де російська використовується найчастіше у мовленнєвих ситуаціях.

Аналіз мовної ситуації в студентських колах юридичного факультету ННПП НАВС дає підстави стверджувати, що студенти I і II курсів є переважно двомовними. З одного боку, це позитивне явище, коли студенти – майбутні юристи – досконало володіють двома мовами. Утім їхня суб'єктивна оцінка може не співпадати з об'єктивним аналізом їхніх знань з української та російської мов (хоча й графу «суржик» ми в опитуванні відводили як окрему).

Враховуючи те, що мовою спілкування у публічних сферах повинна бути державна мова, мовою судочинства відповідно до Закону України «Про судочинство» повинна бути українська мова, то вважаємо, що належну увагу слід приділяти вивченню саме української мови у вищих навчальних закладах юридичного спрямування. Адже насторожують факти, за якими з 93,5% студентів-українців, українською мовою спілкуються в родині лише 26,5%, а в навчальному закладі і того менше - 13,5%. Така «бідна» мовна практика, як ми вважаємо, є негативним явищем для майбутніх юристів.

Для покращення мовної ситуації в навчальному закладі бажано проводити ряд заходів:

- 1) збільшити кількість мовних дисциплін, адже не секрет, що західні вузи юридичного спрямування, за твердженням Тамари Губаревої, мовній підготовці відводять понад 50% всього

навчального часу. Безумовно, такого не скажеш про українські навчальні заклади;

2) проводити відповідні заходи щодо підвищення престижу рідної мови (вікторини, філологічні конкурси, наукові студентські гуртки, конференції, різноманітні відкриті лінгвістичні дебати та ін.) як вузівські, так і міжвузівські, орієнтуючись саме на зацікавлення студентів, а не викладацьку повинність.

Безумовно, у першу чергу, про це повинна подбати держава заходами мовної політики, хоча й не останнє місце відіграє і свідоме ставлення особи до власного мовлення.

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: «КРИМІНАЛЬНИЙ» ЧИ «КАРНИЙ»?

студент 4-го курсу юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Клименко Олена Олегівна

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС **Клименко О.З.**

Українська мова – базовий системоутворювальний чинник української державності. Процеси поширення суспільних функцій української мови особливо активізувалися з прийняттям «Закону про мови в УРСР» (1989), «Декларації про державний суверенітет України» (1990), а також з проголошення державної незалежності України (1991). Чинна «Конституція України» (ст. 10) проголосила: «державною мовою в Україні є українська мова». Україна прагне розбудови правової держави, утвердження в ній принципу «верховенства права», тому необхідно, щоб право було об'єктивоване у мові – адекватно і однозначно. Україна прагне створення громадянського суспільства, тому кожне слово закону стосується конкретної людини, її прав та свобод; отже, воно може мати визначальний вплив на її долю чи навіть життя.

Український народ упродовж багатьох віків виборював право на свою мову. Політика національного гноблення і денаціоналізації гальмувала природний процес становлення і розвитку української мови у царині юриспруденції. Ділова мова українських сотенних канцелярій наближалась до народної, хоча й мала традиційні риси тогочасного діловодства. Писарі зберігали фрази-стереотипи з Литовського статуту та інших правописних кодексів. Цінні зразки мови дають судові документи, які фіксують живе мовлення свідків і

підсудних, адже для точності документів була потреба в дослівному записі свідчень.

В умовах інтенсифікації розвитку державотворчих та правотворчих процесів в Україні, що зумовлено як внутрішніми факторами становлення правової держави, громадянського суспільства, так і зовнішніми, змістом яких є поширення загальних процесів міжнародної інтеграції, уніфікації та гармонізації правового регулювання, наукові дослідження різноманітних аспектів реалізації норм права набувають особливої актуальності та практичної значущості.

Сучасний етап реформування законодавства в Україні супроводжується вирішенням проблемних питань функціонування юридичної термінології у правничій сфері, що зумовлено потребою забезпечити усі галузі права унормованою мовою на сучасних методологічних засадах кодифікації термінів у законодавчих джерелах. Для того, щоб поняття було правильно й чітко названим, необхідно вирішити проблему добору словотворчих засобів із числа близьких за значенням слів, уникаючи багатоваріантності, враховуючи мотивацію спеціального поняття. Зупиняючись на визначенні окремих термінів, вчені-криміналісти вказують, що формулювати терміни необхідно чітко, коротко й зрозуміло. Довільний процес введення нового терміна в криміналістиці призводить до різнобою у назвах криміналістичних понять, тому актуальною є проблема кодифікації термінів і встановлення єдиних формулювань.

Саме інтегрований характер криміналістичних знань передбачає виникнення проблем уніфікації, стандартизації термінів, тому для їх вирішення необхідно використовувати досвід лінгвістичного обґрунтування вживання термінів. Формування мови юриспруденції – історично зумовлене явище; процес становлення національної системи юридичних термінів в Україні складний і тривалий. Українська мова у сфері юриспруденції розроблена на основі літературного варіанта національної мови з метою фіксації, збереження і передачі результатів інтелектуальної діяльності, що мають юридичне значення. Юридична мова правозастосовних актів – мова офіційних документів, укладених суб'єктом правозастосування, які породжують певні правові наслідки, утворюють правовий стан та спрямовані на регулювання конкретних суспільних відносин. Сьогодні необхідно створити повний реєстр термінів і термінологічних словосполучень, їх уніфікувати, стандартизувати, розробити рекомендації щодо мови, стилю та оформлення актів правозастосування. Н. В. Артикуца стверджує, що «наряд чи в якомусь іншому виді писемного (та й

усного) мовлення зовнішня форма висловлення має таке велике, а часом і доленосне значення (у житті окремої людини і держави в цілому), як у юриспруденції».

Найпоширенішими недоліками текстів деяких видів правозастосовних актів є: неправильне вживання термінів, перевантаження текстів складними реченнями, порушення логіки викладення інформації, невдалий порядок слів та ін. На потребу нагального впорядкування україномовного понятійного апарату юриспруденції та подальшого дослідження питань юридичної термінології неодноразово звертали увагу українські мовознавці та юристи: О. Сербенська (історія становлення), Г. Онуфрієнко і Н. Руколянська (словотвір), С. Головатий, Ю. Зайцев, І. Усенко (загальна характеристика мови законодавства), Н. Артикуца, Ю. Прадід, О. Юрчук (теорія юрислінгвістики), Б. Стецюк (карно-процесуальна лексика), І. Гумовська (словотвір і семантико-функціональні аспекти юридичної терміносистеми), С. Кравченко (стиль законодавства), В. Демченко та М. Леоненко (функціонування юридичної термінології), І. Кочан і А. Токарська (культура юридичної мови), а також Г. Іжакевич, О. Копиленко, В. Радецька, В. Сімонок, З. Тростюк (різні лінгвістичні характеристики юридичних термінів).

Усвідомлена потреба суспільства в україномовному забезпеченні термінотворчих процесів та цілісного опису системи правничих номінацій як терміноапарату правочинства; особливою роллю системи правничих термінів у регулюванні системи правових відносин у суспільстві; складністю та синкретизмом значень багатьох понять правочинства, відсутністю чіткої регламентації їх вживання, реалізації назв у різних контекстах, комунікативних ситуаціях; необхідністю поглибленого вивчення стилістичного використання правничих термінів з метою подальшої їхньої стандартизації й кодифікації. Юридична термінологія нині перебуває у стані формування, тому вивчення загальних тенденцій її розвитку, дослідження дериваційного потенціалу, продуктивності словотвірних типів є актуальним як у теоретичному, так і в практичному плані.

Значний обсяг знань, як природничо-технічних, так і гуманітарних, репрезентується в криміналістиці за рахунок визначень, понять і термінів, втілюється у нових теоріях, концепціях, наукових дослідженнях. Поняття інших наук у контексті криміналістики потребують нової оцінки не тільки за критеріями криміналістичної науки, але й мовного осмислення. Для того, щоб поняття було правильно й чітко названим, необхідно вирішити проблему добору словотворчих засобів з числа близьких

за значенням слів, уникаючи багатоваріантності, урахуваючи мотивацію спеціального поняття. Зупиняючись на визначенні окремих термінів, найчастіше вчені-криміналісти вказують на існування такої проблеми й приходять до загального висновку, що формулювати терміни необхідно чітко, коротко й зрозуміло. Довільний процес введення нового терміна в криміналістиці призводить до різнобою у назвах криміналістичних понять, тому актуальною є проблема кодифікації термінів і встановлення єдиних формулювань. Саме інтегрований характер криміналістичних знань передбачає виникнення проблем уніфікації, стандартизації термінів, тому для їх вирішення необхідно використовувати досвід лінгвістичного обґрунтування вживання термінів.

Проблематичність сучасного стану української криміналістичної терміносистеми зумовлена й тим, що головна частина науково-теоретичних напрацювань здійснювалася російською мовою. Як загалом історично зумовлений процес. Найновіші вітчизняні видання з криміналістики ґрунтуються на російськомовних джерелах, що спричиняє труднощі у формулюваннях визначень термінів відповідно до норм української літературної мови. Аналіз досліджуваної проблеми засвідчить, що рівень її наукового осмислення в криміналістиці – недостатній та потребує комплексного підходу. Сьогодні малодослідженими залишилися такі питання, як критерії використання лінгвістичних методів аналізу понять науки криміналістики, рівень мовної компетенції слідчих, лінгвістичний підхід у практиці складання процесуальних документів, використання знань історичної лексикології.

Російське слово «уголовный» має два переклади: «кримінальний» та «карний», і не зважаючи на те, що офіційний правовий документ має назву «кримінальний кодекс», часто можна почути навіть від перших осіб держави, не кажучи вже про народних депутатів, про те, що кодекс у нас «карний». Є невідповідність і в назвах органів. Так «уголовная милиция по делам несовершеннолетних» є «кримінальною міліцією у справах неповнолітніх», а «уголовный розыск» – «карним розшуком». І знову ж таки – це встановлена практика застосування цих термінів.

«Ущерб» є прямими і реальними матеріальними збитками, що не включає в себе ані моральну шкоду, ані втрачену вигоду, тобто неoderжаний прибуток. В українській правничій термінології обидва ці поняття називають «шкодою». І коли суб'єкти господарювання в договорі фіксують необхідність відшкодування шкоди, завданої неналежним виконанням умов договору, то при такому формулюванні невідомо, що мається на увазі. Тому і не

завадило б у договорах з такою умовою, складених українською мовою, конкретно розписати, що саме сторони вкладають у зміст поняття «шкоди». Правда в українській мові існує ще термін «збитки» (рос. – «убытки»), але це суть справи не змінює. По-перше, цей термін звучить по-іншому, а по-друге, він має одне значення: реальна шкода, що включає в себе пряму матеріальну шкоду та втрачену вигоду. А от українська «шкода» може бути російською як «вредом» так і «ущербом», що вносить плутанину при їх розмежуванні.

Неоднозначна ситуація з терміном «пригода», який часто використовується в кримінальному праві (навіть не спеціалістам відома фраза «виїхати на місце пригоди»). Це слово є українським перекладом двох російських слів «происшествие» і «приключение». Ці російські слова, які звучать по-різному, мають і різне значення. До юриспруденції відношення має лише перше слово – «происшествие». І маючи саме його на увазі, в українських юридичних документах зазначається слово «пригода». Але юридичний документ (як і документ взагалі) повинен містити терміни, які б виключали двозначність, при цьому будь-який користувач цього документу при його прочитанні зрозумів терміни в ньому саме так, як вони були вживані особою, що склала документ. А термін «пригода», як зазначалося вище, має не одне значення. Іноді в українських юридичних документах замість терміну «пригода» використовується термін «подія». Але в останнього є більш точний російський аналог – «событие», тому у значенні «происшествие» він використовується не часто. Мовними стандартами не регламентовано, яким саме терміном – «пригода» чи «подія» – слід користуватися українським правникам, маючи на увазі «место происшествия».

Питання невизначеності застосування юридичної термінології стосується використання групи термінів, близьких за значенням, яка включає терміни «договір», «контракт», «угода». Всі вони означають певний документ, в якому дві або більше осіб дійшли згоди щодо певних питань, які становлять суть самого документу. Більш-менш чітко визначено застосування цих термінів в трудовому праві. Договір є основною формою домовленості працівника з роботодавцем щодо певної роботи і оплати за неї. Контракт є особливою формою договору, яка може застосовуватися тільки у передбачених законодавством випадках. А трудова угода є документом, за яким особа виконує певну роботу у визначений строк, але у вільному режимі, й отримує оплату цієї роботи. По суті, трудова угода – це договір підряду в трудовому праві. В цивільному і господарському праві такого чіткого розмежування застосування

цих термінів немає. В Цивільному і Господарському кодексах зустрічається лише термін «договір» як документ, що опосередковує виникнення майново-господарських зобов'язань, направлених на виникнення, зміну або припинення правовідносин між особами. Але це визначення підходить і до термінів «контракт» та «угода». І якщо суб'єкти назвуть свій договір угодою або контрактом, ніяких порушень законодавства не буде. Але й порядку і визначеності в цьому питанні немає. Діловою практикою склалося так, що контрактом називають договори у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Хоча, знову ж таки, не буде помилкою назвати такий документ договором чи угодою. Щодо застосування терміну «угода», то тією ж діловою практикою сформульоване неписане правило, що угодою називають документ, яким вносяться певні зміни та доповнення до існуючого договору (додаткові угоди до договору). Жодних законодавчих правил про застосування в конкретних випадках вищезазначених термінів немає.

Новий Цивільний кодекс України (набрал чинності 1 січня 2004 року) ввів у обіг два майже однакові за звучанням і написанням терміни – «позика» і «позичка». Але зміст цих термінів хоча й має дещо спільного, та по суті своїй вони означають зовсім різні поняття. За договором позики одна сторона передає у власність іншій стороні гроші або інші речі, визначені родовими ознаками, а остання зобов'язується повернути першій стороні цю суму грошей або цю кількість речей цього ж роду та цієї якості. За договором позички одна сторона безоплатно передає іншій стороні речі для користування протягом встановленого строку. Тобто, позика є відносинами на кшталт банківського кредиту, а позичка – оренди. А звучать ці терміни майже однаково, і пересічний українець навіть не здогадається про цілу низку відмінностей між цими поняттями. Сама назва будь-якого явища має скеровувати думки особи в ту сферу відносин, до якої це явище відноситься. Як бачимо, терміни «позика» і «позичка» до цього не приводять. І перше, що спадає на думку, це те, що позика і позичка – мабуть, явища тотожні, лише з деякими відмінностями. Насправді, це явища відмінні, лише з деякими спільностями.

Інша ситуація виникає, коли ці терміни звучать російською, і «позика» – це «заем», а «позичка» – «ссуда». Зрозуміло, що при використанні термінів «заем» і «ссуда» думка, що це одне й те саме, не виникає. Кожний із термінів означає різні правовідносини. Цивільне право, звідки взяті ці терміни, є, так би мовити, «наймасовішим»; воно регулює наше життя, саме до нього найчастіше звертаються пересічні громадяни. Тому термінологія

цивільного права має бути зрозумілою не лише юристам – фахівцям інших галузей права, а й особам – представникам інших професій.

Сучасна українська юридична наука і практика має беззаперечні досягнення у царині встановлення правничої української термінології та застосуванні української мови в юриспруденції. Слід віддати належне спеціалістам, які мають пряме відношення до юридичної техніки як в правотворчій, так і в правозастосовчій діяльності. І лише спільними зусиллями правників та лінгвістів можна виявити певні проблеми в даній сфері і вчасно їх ліквідувати або хоча б мінімізувати.

Здійснення досліджень термінологічного урегулювання законодавчих норм інших країн, міжнародних правових актів дозволить виявити раціональні підходи, які повинні бути використані для мовного удосконалення норм кримінально-процесуального законодавства України.

Наприклад, негайно потребують додаткового уточнення семантичні межі термінів та стійких словосполучень, які не відповідають вимогам однозначності, в окремих нормах; узгодження методичних положень із удосконалення критеріїв моделювання нових термінологічних одиниць у наукових дослідженнях з криміналістики; визначення головних сучасних тенденцій розвитку мови криміналістики; класифікація структурно-функціональних особливостей мови криміналістики з урахуванням інтеграції термінологічних мікроструктур; рекомендації щодо підвищення мовної культури оформлення процесуальних документів слідчими органів внутрішніх справ України.

В українських умовах проблема мови нормативних актів взагалі (особливості мовного викладу правової матерії, проблема правової термінології і т. д.) через як суб'єктивні, так і об'єктивні причини, явно загострена реальним станом розвитку правничої термінології. Мова – активний чинник самореалізації суспільства, обов'язкова складова функціонування правової системи. Мова права – основа правотворчості, засіб правової комунікації, результат взаємодії різних правових систем, різних наукових шкіл, теорій та напрямів, різних мов.

Мова права – це особлива мова, що розроблено на основі літературного варіанта національної мови з метою фіксації, збереження і передачі результатів інтелектуальної діяльності, що мають юридичне значення. Мова права визнана невід'ємним чинником правової системи з певними традиціями, функціями та особливостями, серед яких основними можна назвати значну абстрагованість; високий ступінь стандартизації складників, відсутність емоційно-експресивних засобів, певний набір

текстоутворювальних компонентів семантико-синтаксичного, лексичного і структурно-композиційного планів, послідовно виражену орієнтацією на запобігання двозначності. Сфера права постійно розвивається, тому процес формування та вдосконалення терміносистеми не може бути завершеним.

Мова за Олександром Потебнею – одного з найвідоміших українських лінгвістів, чие ім'я сьогодні носить провідна у цій царині вітчизняна науково-дослідна установа – Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні Національної академії наук України, є процесом постійного тривалого творчого зусилля духу (і в цьому плані вона ніколи не завершується, не «застигає» як готовий результат). Саме тому українська мова жила, розвивалась, збагачувалась, засвоювала набутки мов інших народів світу, повною мірою виражаючи багатий духовний світ нашого народу.

ЗМІСТ

<i>Учасник</i>	<i>Тема доповіді</i>	<i>Ст.</i>
Вітальні слова		
Коваленко В.В.	Вітальне слово від ректорату	3
Джужа О.М.	Вітальне слово від ректорату	4
Секція 1: Теорія держави та права, конституційне право		
Бураченко А.М.	Порівняльна характеристика законодавчого процесу в Україні та Великобританії	8
Борозенець Я.А.	Референдум і його соціальна функція	11
Дем'янюк Н.М.	Статус парламентської опозиції	16
Джиба В.В.	Конституція України: історична передумова прийняття, поняття, загальна характеристика	19
Зелена І.В.	Історичні витоки сучасного приватного права	21
Секція 2: Філософія права та юридична логіка		
Телегуз В.І.	Смертна кара: філософсько-правовий аспект	24
Маценька Н.М.	Сучасний стан політичної свідомості майбутніх працівників ОВС	26
Гимошенко Д.О.	Феномен свободи в контексті онтологічного дискурсу	28
Секція 3: Історія держави і права та історія України		
Євстафійєвич А.М.	Вільне козацтво	31
Дубина І.Ю.	Функціонування органів і установ виконання покарань у передвоєнні роки та період великої вітчизняної війни (1938–1945 рр.)	33
Шкварелюк С.М.	Втрачена доля оstarбайтерів	36
Секція 4: Адміністративне право та процес, адміністративна діяльність		
Костіна Е.В.	Особливості адміністративно-правової охорони прав дітей	40
Михальчук Д.С.	Адміністративно-правовий статус біженців в Україні	53
Мілян М.В.	Взаємодія місцевих органів виконавчої влади та територіальної громади	57
Секція 5: Оперативно-розшукова діяльність та спеціальні дисципліни		
Никифорчук В.Д.	Окремі проблеми боротьби з кіберзлочинністю	3
Скульська О.В.	Зняття інформації з каналів зв'язку: проблеми теорії і практики	62

Гандзій Я.О.	Правовідносини в оперативно-розшуковій діяльності	64
Секція 6: Кримінальне право		
Савченко А.В.	Обставини, що виключають злочинність діяння, у діяльності правоохоронних органів: основні шляхи удосконалення	66
Шармар О.М.	Кримінальне право в умовах глобалізації	69
Телесніцький Г.Н.	Необхідність порівняльно-правових розробок кримінальної відповідальності за катування	72
Паламарчук К.В.	Щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за розбій за кримінальним законодавством України	74
Гришина І.О.	Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості	77
Волковська А.С.	Окремі питання визначення складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України	79
Борщевська О.Ю.	Кримінально-правова характеристика фізичного та психічного примусу	81
Блиндюк В.В.	Іноземний досвід боротьби з незаконним обігом наркотиків	83
Секція 7: Криминологія, кримінально-виконавче право		
Петровці Д.В.	Запобігання торгівлі людьми в Україні та за кордоном	87
Кирей К.О.	Деякі аспекти криминологічної характеристики насильницьких злочинів	91
Досяк М.Б.	Криминологічна характеристика особи злочинця рома	93
Секція 8: Кримінальний процес, судові та правоохоронні органи		
Гавриленко Є.В.	Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України	96
Сіренко М.Ю.	Моральні засади проведення окремих слідчих дій	98
Котюжанська Н.В.	Криміналістична характеристика хабарництва	100
Секція 9: Криміналістика та судова експертиза		
Вщук В.С.	Криміналістичне дослідження волосся людини і тварини	106
Пітецька Л.Б.	Використання знань психології під час проведення слідчих дій	110

Лукова Є.О.	Особливості використання науково-технічних засобів, сучасних засобів комп'ютерної техніки та інформаційних технологій при розслідуванні та розкритті злочинів «по гарячим слідам»	112
Сочка Р.І.	Особливості розслідування серійних вбивств	113
Секція 10: Психологічні дисципліни		
Лазебна А.С.	Корпоративна ідентичність як чинник формування іміджу міліції	117
Шут Г.С.	Типологічні чинники стилю лідерства у студентів	118
Козлова А.Г.	Вплив вживання ненормативної лексики на особистість працівника міліції	120
Габрієльчик О.І.	Вплив онкологічних захворювань на психоемоційний стан людини	122
Секція 11: Цивільне право і процес		
Гундза Д.В.	Підстави виникнення і способи вирішення колізій законів у сфері регулювання трудових відносин, ускладнених іноземним елементом	126
Досяк М.Б.	Проблематика усиновлення українських дітей іноземцями	128
Титко А.В.	Актуалізація функціонування інституту присяжних-засідателів у цивільному судочинстві	130
Секція 12: Господарське право, економіко-правові дисципліни		
Курява Н.М.	Державне регулювання економічної безпеки України	132
Шенгера Г.Д.	Правові наслідки призначення тимчасової адміністрації банку	134
Пожджук Р.В.	Виконання кредитного договору в іноземній валюті	136
Шевчук А.В.	Особливості захисту права на товарний знак у міжнародному та національному законодавстві	139
Секція 13: Суспільні науки		
Коваль К.В.	Двомовність - мовне явище в Україні: сутність, види, функціонування у сфері освіти	143
Клименко О.О.	Юридична термінологія: «кримінальний» чи «карний»?	145

Наукове видання

**ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІ –
МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ**

Тези доповідей
загальноакадемічної підсумкової науково-теоретичної
конференції, посвяченої Дню науки
(Київ, 18 травня 2012 року)

Комп'ютерна верстка С.С. Лов'як

Підписано до друку _____ Формат 60x84/16. Папір
офсетний. Обл.-вид. арк. _____. Ум. друк. арк. _____. Вид
№ _____
Тираж _____ прим. Зам. № _____

Редакційно-видавничий центр
Національної академії внутрішніх справ.
03035, Київ-35, пл. Солом'янська, 1.